

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ
ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

ISSN 2520-2308 (print)
ISSN 2709-5452 (online)

№ 5(51) / 2022

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Юридичні науки»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Юридические науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Juridical sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22442-12342Р*

№ 5(51)

Київ 2022

ББК 67
УДК 34
М-43

Повний бібліографічний опис усіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки» подано в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Electronic Journals Library; Open J-Gate; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене до Переліку наукових фахових видань МОН України (категорія «Б»)

Наказ МОН України № 409 від 17.03.2020

Спеціальності:

081 Право

262 Правоохоронна діяльність

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу та права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем юридичної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів юридичних спеціальностей, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2022

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».

Серія: «Юридичні науки», 2022

ISSN 2520-2308 = Internauka. Seriâ: Ůridičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka".
Seriâ: Ůridičeskie nauki

Редакційна колегія

Голова редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НААН України, Заслужений юрист України, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Заступник голови редакційної колегії: **Мушенюк Віктор Васильович** — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Секретар редакційної колегії: **Ільченко Олександр Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)

Члени редакційної колегії

Биркович Тетяна Іванівна — доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри державного управління та права Київського університету культури (Київ, Україна)

Гаруст Юрій Віталійович — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)

Гулак Олена Василівна — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Дем'янчук Юрій Вікторович — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та правоохоронної діяльності Білоцерківського інституту економіки та управління Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (Біла Церква, Україна)

Дрозд Олексій Юрійович — доктор юридичних наук, професор, начальник ад'юнктури і докторантури Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

Зіха Іржі — PhD in Law, старший викладач факультету менеджменту і економіки Університету Томаша Баті у Зліні (Злін, Чеська Республіка)

Короєд Сергій Олександрович — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права і процесу ПВНЗ Університет Короля Данила (Івано-Франківськ, Україна)

Куліш Анатолій Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор ННІ права Сумського державного університету (Суми, Україна)

Курило Інна Володимирівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Ладиченко Віктор Валерійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Лоренцмайєр Штефан — доктор юридичних наук, професор, координатор програми «Еразмус» юридичного факультету Аугсбурського університету (Аугсбург, ФРН)

Мельничук Ольга Федорівна — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)

Миронець Оксана Миколаївна — кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Омельчук Василь Андрійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Резнік Олег Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, заступник директора з наукової роботи ННІ права Сумського державного університету (Суми, Україна)

Самохін Анатолій Вікторович — доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України, завідувач відділенням травматології, керівник міського центру ургентної спеціалізованої ортопедо-травматологічної допомоги Київської міської клінічної лікарні № 12 (Київ, Україна)

Світличний Олександр Петрович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Фунта Растіслав — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та європейського права Університету Данубіус (Сладковічово, Словацька Республіка)

Юринець Юлія Леонідівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного і адміністративного права Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Яра Олена Сергіївна — доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Editorial Board

Chief Editor: **Volodymyr Kurylo** — Doctor of Legal Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAAS of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Department of Administrative and Financial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Deputy editor: **Victor Mushenok** — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Administrative, Financial and Information Law of the State University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)

Executive Secretary: **Oleksandr Ilchenko** — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative, Economic Law and Economic Security of the Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Members of the Editorial Board

Tatyana Berkovich — Doctor of Sciences in Public Administration, Candidate of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Public Administration and Law of the Kyiv University of Culture (Kyiv, Ukraine)

Yurii Demianchuk — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of Civil, Commercial, Administrative Law and Law Enforcement of the Bila Tserkva Institute of Economics and Management of the Open International University of Human Development “Ukraine” (Bila Tserkva, Ukraine)

Alexei Drozd — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of Adjuncture and Doctorate of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

Rastislav Funta — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Law and European Law of the Danubius University (Sladkovichovo, Slovak Republic)

Yuriy Harust — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Administrative, Economic Law and Economic Security of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Olena Hulak — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Administrative and Financial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Sergiy Koroed — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Civil Law and the Law of the Higher Education of the King Danylo University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Anatoliy Kulish — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Director of the Academic and Research Institute of Law of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Inna Kurylo — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of International Law and Comparative Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Victor Ladychenko — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of International Law and Comparative Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Stefan Lorenzmeier — Doctor of Legal Sciences, Professor, Coordinator of the Erasmus Program of the Faculty of Law of the Augsburg University (Augsburg, Germany)

Olga Melnichuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Public Law Disciplines of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Vinnytsia, Ukraine)

Oksana Myronets — PhD in Law, Associate Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law of the Faculty of Law of the National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

Vasiliy Omelchuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Law, Kiev Cooperative Institute of Business and Law (Kyiv, Ukraine)

Oleg Reznik — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Deputy Director for Scientific Work of the Educational and Scientific Law Institute of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Anatoly Samokhin — Doctor of Medical Sciences, Professor, Honored Doctor of Ukraine, Head of the Department of Traumatology, Head of the City Center of Urgent Specialized Orthopedic-Traumatological Care of Kyiv City Clinical Hospital № 12 (Kyiv, Ukraine)

Oleksandr Svitlychnyi — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Civil and Commercial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Olena Yara — Doctor of Legal Sciences, Professor, Dean of the Law Faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Yuliya Yurinets — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law of the National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

Jiri Zicha — PhD in Law, Senior Lecturer of the Faculty of Management and Economics of the Tomas Bata University in Zlín (Zlín, Czech Republic)

ЗМІСТ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

- Воловик Віктор Олександрович**
 СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ
 ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ..... 11
- Доля Віталій Володимирович**
 ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ, ЯК СУБ'ЄКТА
 ІЗ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД..... 15
- Жукова Євгенія Олексіївна**
 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ВИДІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 22
- Ковалів Мирослав Володимирович, Хмиз Мар'яна Василівна,
 Ссімов Сергій Сергійович, Скриньковський Руслан Миколайович,
 Назар Юрій Степанович, Ткачук Тарас Юрійович,
 Чистоклетов Леонтій Григорович, Хитра Олександра Леонтівна,
 Кайдрович Христина Іванівна**
 ВИКОНАННЯ ПОСТАНОВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ
 ЗАСОБОМ В УКРАЇНІ 26
- Сиволоб В'ячеслав Юрійович**
 РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ ТА ЙОГО ВПЛИВ
 НА ПОДАТКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ 33

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

- Батлук Микита Вікторович, Козлова Поліна Геннадіївна, Іванов Сергій Сергійович**
 ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН
 В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 42

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

- Болдирев Сергій В'ячеславович, Лінник Микола Павлович**
 СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ НЕДОЛІКІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ТА
 ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
 САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВОЄННОЇ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
 ІНФРАСТРУКТУРИ..... 49

Гультай Михайло Мирославович ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	56
---	----

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Давиденко Світлана Василівна ПРАВО АДВОКАТА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	62
--	----

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Галкіна Наталія Миколаївна ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	71
--	----

ІНШЕ

Барданова Анастасія Олександрівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	79
---	----

CONTENTS

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW

Volovyk Viktor

STRUCTURE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT OF PREPARATION OF
UKRAINIAN CITIZENS FOR MILITARY SERVICE..... 11

Dolia Vitalii

PECULIARITIES OF ESTABLISHMENT OF THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY OF
UKRAINE AS AN ENTITY IN THE PROTECTION OF THE NATIONAL ECONOMY:
THEORETICAL AND LEGAL OVERVIEW 15

Zhukova Yevheniia

WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT OF
THE MAIN TYPES OF PUBLIC ADMINISTRATION..... 22

**Kovaliv Myroslav, Khmyz Mariana, Yesimov Serhii, Skrynkovskyy Ruslan,
Nazar Yurii, Tkachuk Taras, Chystokletov Leontii, Khytra Oleksandra, Kaydrovych Khrystyna**
IMPLEMENTATION OF DECISIONS ON DEPRIVATION OF THE RIGHT TO DRIVE
A VEHICLE IN UKRAINE..... 26

Syvolob Viacheslav

REGULATION OF RELATIONS WITH VIRTUAL ASSETS AND ITS IMPACT ON THE TAX
LEGISLATION OF UKRAINE..... 33

LAND LAW; AGRARIAN LAW; ENVIRONMENT LAW; NATURAL RIGHTS

Batluk Mykyta, Kozlova Polina, Ivanov Serhii

PROBLEMS OF LEGAL ENVIRONMENT OF CITIZENS 'ENVIRONMENTAL RIGHTS
IN THE CONDITIONS OF WARTIME..... 42

CONSTITUTIONAL RIGHT; MUNICIPAL LAW

Boldyriev Serhii, Linnyk Mykola

METHODS OF OVERCOMING THE DEFICIENCIES OF LEGAL REGULATION OF THE STATUS
AND ORGANIZATION OF WORK OF STATE AUTHORITIES AND LOCAL SELFGOVERNMENT
BODIES IN THE CONTEXT OF MILITARY AND POSTWAR RECONSTRUCTION OF
INFRASTRUCTURE 49

Hultay Mykhailo

CIVIL SOCIETY IN UKRAINE: CURRENT SITUATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS..... 56

JUDICATURE; PROSECUTION AND ADVOCACY

Davydenko Svitlana

THE LAWYER'S RIGHT TO FREEDOM OF EXPRESSION IN THE PRACTICE OF THE
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS..... 62

LABOR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

Halkina Nataliia

CERTAIN ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF LABOUR CIVIL SERVANTS 71

OTHER

Bardanova Anastasiia

TOPICAL ISSUES OF PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS 79

Воловик Віктор Олександрович

аспірант кафедри

адміністративного, фінансового і банківського права

Міжрегіональної Академії управління персоналом

Volovyk Viktor

PhD Student of the

Department of Administrative, Financial and Banking Law

Interregional Academy of Personnel Management

ORCID: 0000-0003-0519-4353

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8069

СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

STRUCTURE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT OF PREPARATION OF UKRAINIAN CITIZENS FOR MILITARY SERVICE

Анотація. Метою статті є визначення структури адміністративно-правового забезпечення підготовки громадян України до військової служби.

З'ясовано, що в аспекті правового регулювання адміністративно-правове забезпечення уявляє собою сукупність адміністративно-правових актів та діяльності суб'єктів нормотворення, пов'язаної з підготовкою, оцінкою, затвердженням, редагуванням та скасуванням відповідних правових актів. В аспекті правореалізаційної діяльності адміністративно-правове забезпечення постає як сукупність додержання, виконання, використання та застосування адміністративно правових приписів, спрямованих на досягнення загальної мети правового регулювання у певній сфері суспільних відносин

У статті визначено, що структура адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби за змістовною ознакою може бути розглянута як сукупність наступних елементів: об'єкт, суб'єкти, принципи, методи, правовідносини і критерії оцінювання досягнутого результату правового регулювання.

Аргументовано, що суб'єкти адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби – це органи публічної влади, військового управління та громадські організації, які у межах своїх статутних цілей здійснюють підготовку громадян до військової служби, відображуючи вказаний процес у своїх правових та нормативних актах.

До принципів адміністративно-правового забезпечення підготовки громадян до військової служби віднесено дві їх групи: загально-правові та військово-спеціальні.

Методи адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби визначено як сукупність найбільш раціональних способів та прийомів правового забезпечення, вироблених на основі ідей уявлень про закономірності, особливості та ознаки підготовки до військової служби.

Критерії адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби визначені як показники, за якими можна відстежувати якість правового забезпечення у певні проміжки часу, встановлюючи досягнення готовності майбутніх військовослужбовців до виконання службово-бойових завдань.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, підготовка до військової служби, об'єкт, суб'єкт, методи, принципи, правовідносини, критерії.

Summary. The purpose of the article is to determine the structure of the administrative and legal support for the preparation of citizens of Ukraine for military service.

The article establishes that in the aspect of legal regulation, administrative and legal support is a set of administrative and legal acts and the activities of norm-forming subjects related to the preparation, evaluation, approval, editing and cancellation of relevant legal acts. In the aspect of law enforcement activities, administrative and legal support acts as a set of compliance, execution, use and application of administrative and legal regulations aimed at achieving the common goal of legal regulation in a certain area of public relations

The article determines that the structure of administrative and legal support for the preparation of military service on a substantive basis can be considered as a combination of the following elements: object, subjects, principles, methods, legal relations and criteria for assessing the achieved result of legal regulation.

Arguments are given that the subjects of administrative and legal support for the preparation of military service are public authorities, military administration and public organizations that, within the framework of their statutory goals, prepare citizens for military service, reflecting this process in their legal and regulatory acts.

The principles of administrative and legal support for the preparation of citizens for military service include two groups: general legal and military special.

Methods of administrative and legal support of preparation for military service are defined as a set of the most rational methods and techniques of legal support developed on the basis of ideas about the patterns, features and signs of preparation for military service.

The criteria for administrative and legal support of preparation for military service are defined as indicators by which it is possible to monitor the quality of legal support at certain intervals, establishing the readiness of future military personnel to perform service and combat missions.

Key words: administrative and legal support, preparation for military service, object, subject, methods, principles, legal relations, criteria.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблеми якісного адміністративно-правового забезпечення є дуже важливими для функціонування сектору безпеки і оборони в умовах правового режиму воєнного стану. З-поміж означених проблем заслуговує уваги питання підготовки громадян України до військової служби. На жаль, багато років вирішенню цієї проблеми не приділялося достатньо уваги як на науковому, так і на практичному рівні, що вимагає сьогодні активізації наукових досліджень за даним напрямом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання підготовки до військової служби розглядали у своїх роботах Д. Бреус [1], О. Дикий [2], М. Зайцев [3], В. Мудрік [4], О. Ходос [5] та інші автори. Однак підготовка до військової служби в аспекті її правового забезпечення розглядалася лише фрагментарно, в аспекті вирішення інших дослідницьких завдань, що обумовлює доцільність розглянути це питання більш детально.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення структури адміністративно-правового забезпечення підготовки громадян України до військової служби.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Структура правового забезпечення

є надзвичайно важливою для здійснення впливів на якість правового регулювання та вирішення за його допомогою важливих політичних, економічних, військових, освітніх та інших завдань. Структура, будучи відображенням системи, має дикі риси останньої. Так, у структурі знаходять своє відображення найбільш суттєві елементи певних явищ та процесів, а також зв'язки між ними. Зупинимося на змісті цих складових детальніше.

Розглядаючи адміністративно-правове забезпечення як соціальний феномен, слід сказати, що воно складається з двох найбільш фундаментальних частин, якими є правове регулювання та правореалізаційна діяльність. В аспекті правового регулювання адміністративно-правове забезпечення уявляє собою сукупність адміністративно-правових актів та діяльності суб'єктів нормотворення, пов'язаної з підготовкою, оцінкою, затвердженням, редагуванням та скасуванням відповідних правових актів. В аспекті правореалізаційної діяльності адміністративно-правове забезпечення постає як сукупність додержання, виконання, використання та застосування адміністративно-правових приписів, спрямованих на досягнення загальної мети правового регулювання у певній сфері суспільних відносин.

Цей класичний поділ притаманний всім сферам суспільних відносин [6, с. 72], однак розуміння сутності досліджуваних явищ і процесів потребує також аналізу їх змістовних аспектів.

Найбільш розповсюдженою змістовною моделлю адміністративно-правового забезпечення є модель, яка складається з елементів, розташованих залежно від їх ролі у вказаній структурі. По-перше, це об'єкт правового забезпечення, тобто ті суспільні блага, які охороняються, зміцнюються та видозмінюються за допомогою адміністративно-правових норм. По-друге, це суб'єкти адміністративно-правового забезпечення, які, відповідно до вказаного вище поділу, складаються з суб'єктів нормотворення та суб'єктів правореалізації. У свою чергу, суб'єкти правореалізації можуть бути розподілені на суб'єктів додержання правових норм, їх виконання, тощо [7, с. 231]. При цьому у діяльності деяких суб'єктів може поєднуватися декілька видів правореалізації, натомість, інші здійснюють лише один вид вказаної правової діяльності.

Співвідношення та взаємодія суб'єктів та об'єктів адміністративно-правового забезпечення будується відповідно до певних правил. Такі правила знаходять своє найбільш кристалізоване відображення у принципах адміністративно-правового забезпечення, якими мають керуватися суб'єкти нормотворчості та правореалізації діяльності під час досягнення мети правового регулювання. Однак самих принципів ще недостатньо для того, щоб побудувати ефективну систему взаємодії суб'єктів та об'єктів правового забезпечення. Така взаємодія має організуватися з урахуванням певного правового інструментарію: за одних умов доцільніше буде використання одних інструментів, наприклад, методів примусу, за інших умов доцільніше застосування дискреційних повноважень суб'єктів правовідносин, за допомогою яких вони можуть самостійно визначати коло та особливості своєї діяльності. Відповідь на питання про те, які саме правові інструменти найбільш доцільно використовувати за певних умов, дає методологія адміністративно-правового забезпечення, яку слід розуміти як сукупність методів, а також концепції та стратегій, відповідно до яких ці методи вироблені.

Як ми вже казали вище важливою частиною адміністративно-правового забезпечення є правовідносини, які виникають, змінюються та припиняються на підставі адміністративно-правових норм у певній сфері життєдіяльності суспільства і держави. Співвідношення між категоріями «адміністративно-правове забезпечення» та «адміністративно-правові відносини» слід, на нашу думку, розуміти наступним чином: адміністративна правове забезпечення є широкою узагальнюючою категорією, яка вклю-

чає не лише адміністративно-правові відносини, а й правовий статус їх суб'єктів та об'єктів, причини та умови свого виникнення, найбільш доцільні способи впливу на них, тощо. Отже, адміністративно-правове забезпечення співвідноситься з адміністративно-правовими відносинами як ціле та його частина.

Важливою частиною проблематики сутності адміністративно-правового забезпечення є вирішення питання щодо критеріїв, за допомогою яких можна оцінити досягнення цілей правового регулювання. Такі критерії створюються окремо в кожній сфері суспільних відносин, якихось універсальних критеріїв, які підходили б для будь-якої сфери, не існує. Це ставить перед дослідниками та практиками досить складне завдання, пов'язане з вибором найбільш оптимальних способів оцінювання нормотворчої та правореалізаційної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Структура адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби за змістовною ознакою може бути розглянута як сукупність наступних елементів: об'єкт, суб'єкти, принципи, методи, правовідносини і критерії оцінювання досягнутого результату правового регулювання.

Об'єкт адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби — це суспільне блага у вигляді зростання готовності майбутніх військовослужбовців до ефективного вирішення своїх службово-бойових завдань та відповідності їх знань, вмінь та навичок, а також особистісних якостей, умовам військової служби.

Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби — це органи публічної влади, військового управління та громадські організації, які у межах своїх статутних цілей здійснюють підготовку громадян до військової служби, відображуючи вказаний процес у своїх правових та нормативних актах.

До принципів адміністративно-правового забезпечення підготовки громадян до військової служби мають бути віднесені дві їх групи: загальноправові та військово-спеціальні. До першої групи належать принципи верховенства права, рівності, гуманізму, демократизму, відкритості, толерантності. Ці принципи притаманні багатьом сферам суспільних відносин, разом з тим вони не втрачають своєї цінності для кожної галузі. До другої групи належать принципи ієрархічності, єдиноначальності, оптимальності, прогнозування, взаємодії. Їх використання значною мірою залежить від того, який суб'єкт адміністративно-правового

забезпечення їх застосовує — так, специфіка діяльності суб'єктів, що належать до сил оборони, і особливості діяльності громадських організацій, які можуть брати участь у підготовці до військової служби, можуть мати значні відмінності.

Методи адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби — це сукупність найбільш раціональних способів та прийомів правового забезпечення, вироблених на основі ідей

уявлень про закономірності, особливості та ознаки підготовки до військової служби.

Критерії адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби — це показники, за якими можна відстежувати якість правового забезпечення у певні проміжки часу, встановлюючи досягнення готовності майбутніх військовослужбовців до виконання службово-бойових завдань.

Література

1. Бреус Д., Дивнич О., Калениченко Р. Психологічна підготовка молоді до військової діяльності. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713170>
2. Дикий О. Військово-спортивне багатоборство як складова частина спеціальної фізичної підготовки допризовників. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2016. № 2 (34). С. 32–37.
3. Zaitsev M., Shopina I., Khrystynchenko N., Koropatnik I., Khomiakov D. Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. Journal of Curriculum and Teaching. 2022. Vol 11, No 3. P. 112–120. doi: <https://doi.org/10.5430/jct.v11n3p112>.
4. Мудрик В.І. Формування мотивації молоді до військової служби у різних країнах. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2014. № 18 (2). С. 24–32.
5. Ходос О.С. Складові процеси адаптації військовослужбовців до військової служби. Актуальні проблеми психології. 2015. № 5. С. 232–241.
6. Перепелюк А.М. Механізм правозастосування: поняття, ознаки та структурна характеристика. Часопис Київського університету права. 2012. № 4. С. 72–76.
7. Адміністративне право України. Повний курс: Підручник / За ред. В. Галуцька. Херсон, Олді плюс, 2018. 466 с.

References

1. Breus D., Dyvnych O., Kalenychenko R. Psykholohichna pidghotovka molodi do vijsjkovoji diialjnosti. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713170> [in Ukrainian].
2. Dykyj O. Vijsjkovo-sportyvne baghatoborstvo jak skladova chastyna specialjnoji fizychnoji pidghotovky dopryzovnykiv. Fizychnе vykhovannja, sport i kuljtura zdorov'ja u suchasnomu suspiljstvi. 2016. № 2 (34). S. 32–37. [in Ukrainian].
3. Zaitsev M., Shopina I., Khrystynchenko N., Koropatnik I., Khomiakov D. Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. Journal of Curriculum and Teaching. 2022. Vol 11, No 3. P. 112-120. DOI: <https://doi.org/10.5430/jct.v11n3p112>. [in English].
4. Mudrik V. I. Formuvannja motyvaciji molodi do vijsjkovoji sluzhby u riznykh krajinakh. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannja ditej ta uchnivskoj molodi. 2014. № 18 (2). S. 24–32. [in Ukrainian].
5. Khodos O. S. Skladovi procesu adaptaciji vijsjkovosluzhbovciv do vijsjkovoji sluzhby. Aktualjni problemy psykholohiji. 2015. № 5. S. 232–241. [in Ukrainian].
6. Perepeljuk A. M. Mekhanizm pravozastosuvannja: ponjattja, oznaky ta strukturna kharakterystyka. Chasopys Kyjivskogho universytetu prava. 2012. № 4. S. 72–76. [in Ukrainian].
7. Administratyvne pravo Ukrajiny. Povnyj kurs: Pidruchnyk / Za red. V. Ghalunjka. Kherson, Oldi pljus, 2018. 466 s. [in Ukrainian].

Доля Віталій Володимирович

*аспірант кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету*

Доля Віталій Володимирович

*аспірант кафедри адміністративного, господарського права
и финансово-экономической безопасности
Сумского государственного университета*

Dolia Vitalii

*Postgraduate of Department of Administrative,
Economic Law and Financial and Economic Security
Sumy State University*

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8071

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ, ЯК СУБ'ЄКТА ІЗ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД

ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ БЮРО ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ, КАК СУБЪЕКТА ИЗ ЗАЩИТЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЙ ОБЗОР

PECULIARITIES OF ESTABLISHMENT OF THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE AS AN ENTITY IN THE PROTECTION OF THE NATIONAL ECONOMY: THEORETICAL AND LEGAL OVERVIEW

Анотація. Стаття присвячена питанню теоретико-правового огляду кроків становлення Бюро економічної безпеки України, як суб'єкта із захисту національної економіки. Наголошується, що, зважаючи на новизну й, відповідно, малодослідженість широкого кола питань відносно існуючого правового становища установи слід зосередити увагу на історичному аспекті. Вбачається, застосування цього підходу сприятиме повноті і всебічності дослідження та змістовному розкриттю багатьох проблемних векторів функціонування аналізованого суб'єкта.

З метою сприяння логіці викладення дослідницького матеріалу визначена умовна точка відліку, яка стала реальним «поштовхом» для реалізації заходів щодо створення нового органу із питань захисту національної економіки (ратифікація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. (далі – Угода про асоціацію України з ЄС). Також запропонована авторська етапізація періодів становлення вказаної інституції і здійснено спробу обґрунтування доцільності саме зазначеного порядку. Пропонується зазначену градацію репрезентувати наступним чином: 1) період з моменту ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. і до початку реалізації заходів зі створення й запуску Бюро економічної безпеки України (16.09.2014 р. – 02.07.2020 р.); 2) період від початку реалізації заходів зі створення й запуску досліджуваного суб'єкта і до сьогодення (02.07.2020 р. – сьогодення).

По першому етапові сфокусовано увагу на проекти законодавчих актів, які, за задумкою авторів, мали сформувати правове підґрунтя для діяльності установи, а також здійснено порівняльну характеристику останніх. У рамках дослідження другого етапу було розглянуті й проаналізовані документи (проекти і нормативно-правові акти), що лягають основу роботи Бюро економічної безпеки України.

Ключові слова: Бюро економічної безпеки України, етап (фаза), національна економіка, нормативно-правовий акт, проєкт.

Аннотация. Стаття посвящена вопросу теоретико-правового обзора шагов по становлению Бюро экономической безопасности Украины как субъекта по защите национальной экономики. Отмечается, что, учитывая новизну и, соответственно, малоисследованность широкого круга вопросов относительно существующего правового положения учреждения следует сосредоточить внимание на историческом аспекте. Предполагается, что применение этого подхода будет способствовать полноте и всесторонности исследования и содержательному раскрытию многих проблемных векторов функционирования рассматриваемого субъекта.

С целью содействия логике изложения исследовательского материала определена условная точка отсчета, которая стала реальным «толчком» для реализации мероприятий по созданию нового органа по защите национальной экономики (ратификация Соглашения об ассоциации между Украиной, с одной стороны, и Европейским Союзом, Европейским сообществом с атомной энергией и их государствами-членами, с другой стороны от 27.06.2014 г. (далее – Соглашение об ассоциации Украины с ЕС.) Также предложена авторская этапизация периодов становления указанного института и предпринята попытка обоснования целесообразности именно указанного порядка. Предлагается указанную градацию представлять следующим образом: 1) период с момента ратификации Соглашения об ассоциации Украины с ЕС от 27.06.2014 г. и до начала реализации мер по созданию и запуску Бюро экономической безопасности Украины (16.09.2014 г. – 02.07.2020 г.); 2) период от начала реализации мероприятий по созданию и запуску исследуемого субъекта и по настоящее время (02.07.2020 г. – настоящее).

По первому этапу сфокусировано внимание на проекты законодательных актов, которые, по задумке авторов, должны были сформировать правовую основу для деятельности учреждения, а также осуществлено сравнительную характеристику последних. В рамках исследования второго этапа были рассмотрены и проанализированы документы (проекты и нормативно-правовые акты), лежащие в основу работы Бюро экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: Бюро экономической безопасности Украины, этап (фаза), национальная экономика, нормативно правовой акт, проект.

Summary. The article is devoted to the issue of theoretical and legal review of steps to establish the Bureau of Economic Security of Ukraine as a subject for the protection of the national economy. It is emphasized that, given the novelty and, consequently, the lack of research on a wide range of issues regarding the existing legal status of the institution, the focus should be on the historical aspect. It is seen that the application of this approach will contribute to the completeness and comprehensiveness of the study and the meaningful disclosure of many problematic vectors of the functioning of the analyzed subject.

In order to facilitate the logic of the research material, a conditional starting point was identified, which became a real «impetus» for the implementation of measures to establish a new body to protect the national economy (ratification of the Association Agreement between Ukraine and the European Union). Energy and their Member States, on the other hand, dated June 27, 2014 (hereinafter referred to as the Association Agreement between Ukraine and the EU). It is proposed to represent this gradation as follows: 1) the period from the moment of ratification of the Association Agreement of Ukraine with the EU dated June 27, 2014 until the beginning of implementation of measures to establish and launch the Bureau of Economic Security of Ukraine (September 16, 2014 – July 2, 2020); 2) the period from the beginning of the implementation of measures for the creation and launch of the research subject to the present (02.07.2020 – present).

The first stage focused on draft legislative acts, which, according to the authors, were to form the legal basis for the activities of the institution, as well as a comparative description of the latter. Within the framework of the second stage research, the documents (drafts and normative legal acts) that form the basis of the work of the Bureau of Economic Security of Ukraine were considered and analyzed.

Key words: Economic security bureau of Ukraine, stage, national economy, normative legal act, project.

Актуальність дослідження. Ефективний захист вітчизняної економічної системи — одне з головних завдань України і критично значиме із позиції практичної реалізації всіх відповідних заходів. Для посилення ролі держави у цьому напрямі було запущено концептуальну інституцію з якісно новою філософією та відповідними функціональними та матеріально-технічними спроможностями. Очікується, що результати роботи такої установи сприятимуть посиленню економічної складової та

сформують привабливе середовище для залучення інвестування в країну.

Постановка проблеми. Ураховуючи новизну та багатогранність цього питання воно, об'єктивно, міститиме низку аспектів, вартих предметної уваги. Не останнє місце серед таких позицій слід віднести й історичному напрямку, опрацювання якого сприятиме повноті і всебічності дослідження та змістовному розкриттю багатьох проблемних векторів роботи у майбутньому. З огляду на це,

вбачається за доцільне і виправдане зосередити увагу на історичних аспектах становлення Бюро економічної безпеки України, а також оглядово ознайомитися із деякими заходами, котрі мали місце до початку його запуску.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на новизну тематики дослідження вказаний вектор питання не користувався попитом серед вчених та науковців. У той же час, в окремих фундаментальних напрацюваннях містяться здобутки, варті уваги під цим кутом зору. До зазначених досліджень слід віднести окремі доробки за авторством Ю.В. Гаруста [1, с. 342–343], К.О. Кривошеєва [2, с. 104, 120–121, 132], В.І. Мельника [1, с. 342–343; 3, с. 373–374] й інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є здійснення теоретико-правового огляду кроків щодо становлення Бюро економічної безпеки України, як суб'єкта із захисту національної економіки. Поставлена мета обумовила формулювання наступних завдань: 1) виокремлення етапів розбудови аналізованої установи та визначення її обґрунтування доцільності підстав для вказаної диференціації; 2) характеристика кожного з таких етапів із висвітленням ключових кроків у окресленому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи зазначене питання вбачається за доцільне і виправдане визначитися з умовною точкою відліку, яка стала реальним «поштовхом» для реалізації заходів щодо створення нового органу із питань захисту національної економіки. Також пропонується сформувати авторську періодизацію історії становлення цього суб'єкта, що надасть змогу змістовно опрацювати порушену проблематику.

Відносно першої позиції, то з огляду на ретроспективу, слід відмітити, що доленосною подією, безумовно, стала ратифікація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. (далі — Угода про асоціацію України з ЄС) [4], котра зумовила необхідність кардинальної та широковекторної трансформації національної правової системи. Відповідно, одним із таких напрямів стала комплексна реалізація заходів зі створення та запуску якісно нової інституції, предметно й сукупно монополярно орієнтованої на протидію основним загрозам і ризикам в економічному безпековому секторі.

Щодо етапізації цього процесу, то, якщо брати до уваги й аналізувати конкретні значимі кроки за окресленим вектором, пропонується здійснити

умовне розмежування на дві загальні фази. Мова йде про наступні етапи: 1) період з моменту ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. [4] і до початку реалізації заходів зі створення й запуску Бюро економічної безпеки України (16.09.2014 р. — 02.07.2020 р.); 2) період від початку реалізації заходів зі створення й запуску досліджуваного суб'єкта і до сьогодні (02.07.2020 р. — сьогодні). Логіка цієї градації, на наше переконання, зумовлена тим, що перша фаза ознаменувалась винятково заходами різного характеру і спрямування у контексті створення нової інституції. Інше питання (другий етап), коли йдеться про появу й укорінення фундаментальних засад на основі яких реалізуються подальші міри охоплювані єдиною парадигмою.

Стосовно першої загальної фази, то слід зосередити увагу на законопроектах, якими окреслювалось бажане становище інституції з протидії загрозам системі економічної безпеки України. Почати слід із проекту Закону «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями» № 4449а від 08.08.2014 р. [5], який доволі звужено розкривав питання становища цієї інституції. Як відомо, зазначений проект не мав необхідного попиту з боку законодавця і недовго існував у статусі пріоритетного. На заміну йому був покликаний інший розширений документ, який мав розв'язати низку дискусійних аспектів, що не охоплювалися попереднім актом і мали важливе значення. Йдеться про проект Закону «Про Службу фінансових розслідувань» від 2017 р. [6], котрий повинен був стати базовою правовою основою для функціонування аналізованої інституції в Україні. Як і у попередньому документі, в ньому згадуваний суб'єкт репрезентувався маючи статус центрального органу виконавчої влади, наділеного широкою компетенцією з протидії правопорушенням, що можуть мати місце під час провадження господарської діяльності.

Роком пізніше, на протигагу цьому проекту був розроблений і оприлюднений інший, котрий тривалий час вважався революційним із відповідного питання. Йдеться про проект Закону про Національне бюро фінансової безпеки України № 8157 від 19.03.2018 р. [7], який містив ряд положень, не характерних для вищезгаданих документів. За задумкою його авторів, він мав сформувати правове підґрунтя для організації й запуску відповідної інституції, що діяла б за формами, методами та у способи, якими активно користуються іноземні аналоги (методики кримінального аналізу, аналізу ризиків тощо).

Загалом, доцільно відмітити, що з появою саме цього проєкту закону відбувалася кардинальна зміна бачення того якою повинна бути нова інституція, орієнтована на протидію ключовим загрозам і ризикам для економічного сектору. Свідченням цього переконання можна вважати низку послідовних виявів законодавчих ініціатив. Мова йде про такі проєкти законів, як «Про Національне бюро фінансової безпеки України» № 8157-1 від 20.03.2018 р. [8] і «Про Національне бюро фінансової безпеки України» № 1184 від 29.08.2019 р. [9]. Не вдаючись у поглиблену порівняльну характеристику останніх вкотре відмітимо, що в основу кожних покладені методики кримінального аналізу та аналізу ризиків із подальшим застосування (за обґрунтованої потреби) інших типових регламентованих заходів державного регулювання.

У хронологічному плані слід загади ще два відповідні проєкти, які предметно різнилися від трьох попередніх документів. Йдеться про проєкти законів «Про Бюро фінансових розслідувань» № 1208 від 30.08.2019 р. [10] і «Про Бюро фінансових розслідувань» № 1208-2 від 18.09.2019 р. [11]. Вказані документи між собою, за змістовним наповненням, не мали багато суттєвих відмінностей та, що важливіше, відкидали можливість реалізовувати діапазон спроможностей аналітичних інструментів у необхідних обсягах. Однак, зважаючи на стійке усвідомлення її неефективності ці два законопроекти не мали відповідного схвалення з боку компетентних осіб.

Як бачимо, окреслений нами короткостроковий часовий проміжок іменований першим періодом становлення органу орієнтованого на монопольну комплексну протидію головним загрозам і ризикам системі економічної безпеки України ознаменувався активною правотворчою роботою. Було розроблено мінімум шість законопроектів, які мали б регулювати базові організаційні аспекти діяльності цього суб'єкта. При чому, узагальнено, одна група цих документів тяжіла до продовження існування моделі правоохоронної роботи минулого, а інша — впровадити новітні й дієві методики. Однак, жоден із аналізованих чи інших відповідні проєкти не конвертувалися у законодавчий акт.

Револьюційним кроком стала розробка проєкту Закону про Бюро економічної безпеки України 3087-д від 02.07.2020 р. [12]. У подальшому саме навколо цієї моделі провадились заходи відносно її екстраполяції в практичну площину. Тому пропонується вважати початком другого етапу якраз дату реєстрації згаданого вище проєкту законодавчого

акту. Самим же документом пропонувалася модель центрального органу виконавчої влади, який мав би реалізовувати низку критично значимих для захисту економіки функцій. Доцільно зауважити, що пропонована конструкція поєднала в собі ряд, ініціатив, котрі містилися у вищезгаданих проєктах. Мова йде про концентрацію повноважень щодо монопольного розслідування складних кримінальних правопорушень, які посягають на економіку держави, можливість застосовувати розширений аналітичний інструментарій, умови для активного обміну досвідом з іноземними партнерами тощо.

За результатами проходження всіх відповідних процедур визначених законотворчим процесом було прийнято ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-IX [3], який набув чинності 25.03.2021 р. На виконання п. 10 цього законодавчого акту були внесені відповідні пропозиції до бюджетного законодавства, проведено аудит матеріально-технічних ресурсів Державної фіскальної служби України, здійснено ліквідацію останньої тощо.

Паралельно провадились заходи спрямовані на організацію й проведення конкурсних процедур. У цьому аспекті, варто зупинитися на питанні призначення Директора Бюро економічної безпеки України — ключової керівної фігури, без якої неможливо було забезпечувати подальшого становлення аналізованої установи. Як уже відомо, після виконання всіх процедурних міроприємств було обрано Директора досліджуваного суб'єкта.

Серед виконаних заходів, у контексті становлення Бюро економічної безпеки України, вжитих вищим органом виконавчої влади, особливий інтерес становлять акти, які прийняті в рамках реалізації відповідних положень профільного закону. Хронологічно слід зупинитися на низці вагомих документів, які розкриють ті чи інші грані організації діяльності цього суб'єкта. Так, було сформовано і запущено Раду громадського контролю при Бюро економічної безпеки України (схвалено Постанову КМУ «Питання Ради громадського контролю при Бюро економічної безпеки» від 18.08.2021 р. № 872 [13], якою затвердились «Положення про Раду громадського контролю при Бюро економічної безпеки України» та «Порядок формування Ради громадського контролю при Бюро економічної безпеки»).

Варто згадати і Постанову КМУ «Деякі питання організації діяльності Бюро економічної безпеки України» від 06.10.2021 р. № 1068 [14], якою були затверджені «Положення про Бюро економічної безпеки України» та «Умови та розміри оп-

лати праці і грошового забезпечення працівників Бюро економічної безпеки». Слушно виокремити Постанову КМУ «Про утворення територіальних органів Бюро економічної безпеки» від 03.11.2021 р. № 1135 [15], згідно котрої утворено територіальні підрозділи зазначеної одиниці як суб'єкти публічного права. Також слід згадати Розпорядження КМУ «Про початок діяльності Бюро економічної безпеки» від 24.11.2021 р. № 1493-р [16], яким схвалено пропозицію початок діяльності установи у законодавчо передбачені терміни. Зупинимося й на Розпорядженні КМУ «Про передачу будівлі у м. Києві до сфери управління Бюро економічної безпеки» від 24.11.2021 р. № 1508-р [17], втілення норм якого мало на меті сприяння забезпечення адміністративних будівель для безпосереднього виконання завдань і реалізації функцій суб'єкта.

З точки зору внеску у становлення Бюро економічної безпеки слід відмітити і Верховну Раду України, яка, у відповідні строки, прийняла ЗУ «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України та пов'язаного з цим удосконалення роботи деяких державних правоохоронних органів» від 17.11.2021 р. № 1888-IX [18]. Названий нормативно-правовий акт якісно посилив можливості досліджуваної одиниці як суб'єкта системи економічної безпеки України.

Стосовно підсумків організаційної діяльності Директора вказаного центрального органу виконавчої влади, то останнім було затверджено накази «Про утворення Конкурсної комісії Бюро економічної безпеки України з проведення конкурсного відбору на зайняття вакантних посад гласних штатних працівників, які мають спеціальне звання» від 28.10.2021 р. № 14 [19], «Про оголошення конкурсу на зайняття вакантних посад гласних штатних працівників, які мають спеціальне звання, у Бюро економічної безпеки України» від 28.10.2021 р. № 23-к [20], «Про утворення Конкурсної комісії Бюро економічної безпеки України» від 02.12.2021 р. № 35 [21]. Перераховані документи ключовою метою мали формування граничного кількісного складу співробітників установи. Зважаючи на визначені дедлайни для повноцінного запуску, а також, ураховуючи широкий спектр завдань суб'єкта і розуміючи складність викликів для економічної складової, системне й планове впровадження інших мір організаційного характеру.

Одним із визначальних документів такого спрямування, безумовно, став Наказ «Про оголошення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби категорії «Б» від 16.02.2022 р. № 37-к [22]. Відповідно до цього документа, оголошувався конкурс на заняття посад керівників територіальних управлінь Бюро економічної безпеки України. У свою чергу, згідно профільного законодавства, обрання таких керівників мало б наслідком запуску процесів із комплектування всіх територіальних підрозділів особовим складом.

Проте, з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, об'єктивно, унеможливилось здійснення конкурсних процедур. Тому, конкурс на зайняття вакантних посад керівників територіальних управлінь був скасований. Відповідно, подальше становлення Бюро економічної безпеки України було призупинено на не визначений термін.

Станом на сьогоднішній день, аналізована установа функціонує в поточних умовах з обмеженими спроможностями, із точки зору кількісного складу, матеріально-технічного й іншого забезпечень. Очевидно, що нинішня обстановка суттєво вкрай не сприяє захисту критично важливих секторів економіки, провокуючи появу низки деструктивних тенденцій. Попри системну реалізацію своїх функцій Бюро економічної безпеки України фізично не може предметно охопити широке коло критичних питань, вартих особливої уваги.

Отже, роблячи проміжний висновок хочеться вказати, що умовний другий етап, зважаючи на низку складнощів, викликаних створенням нової інституції проходив доволі успішними темпами. Безперечно, зустрічались перепони різного характеру, однак більшість із них розв'язувалися учасниками процесу. Інше питання, початок повномасштабного вторгнення наслідки від якого породили низку викликів у організаційному плані, що позначається на очікуваному ефекті від роботи досліджуваної установи.

Висновки з пропонованого дослідження і перспективи подальших розвідок. У відповідності до поставленої мети й сформульованих завдань отримано низку результатів. Зокрема, було здійснено теоретико-правовий огляд і здійснена характеристика ключових заходів щодо становлення Бюро економічної безпеки України, як суб'єкта із захисту національної економіки. Для повноти, змістовності й упорядкованості репрезентування дослідницького матеріалу також було: 1) виокремлено етапи розбудови аналізованої установи та здійснено спробу обґрунтування доцільності цієї

градації; 2) охарактеризовано кожен із пропонованих етапів, висвітлено ключові кроки в окресленому напрямі й сфокусовано увагу на проблемних позиціях.

Доцільно й мотивовано припустити, що вказане коло питань може становити переметний інтерес

для науковців і вчених у майбутньому. Це переконання посилюється й за рахунок усвідомлення не завершеності ряду процесів щодо становлення установи з різних причин. Тому, очевидно, що вказане питання потребує подальшого ґрунтовного й системного опрацювання дослідниками.

Література

1. Harust Yu. V., Melnyk V. I. (2020). Law enforcement agencies on protection of economic security of Ukraine: administrative and legal aspect. Ottawa: Accent Graphics Communications & Publishing. 421 p.
2. Кривошеєв К. О. Адміністративно-правові засади діяльності єдиного правоохоронного органу, що забезпечує фінансову безпеку України: дис. ... д-р філософії: 081. Право. Суми, 2021. 233 с.
3. Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України: дис. ... д-р юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. 485 с.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
5. Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями: Проект Закону № 4449а від 08.08.2014 р. URL: <https://www.tax.gov.ua/diyalnist/-/regulyatorna-politika-/regulyatorna-politika/arhiv/2014-rik/63287.html>
6. Про Службу фінансових розслідувань: Проект Закону від 2017 р. URL: <https://pfin.com.ua/pro-sluzhbu-finansovih-rozsliduvan-ukrayini/>
7. Про Національне бюро фінансової безпеки України: Проект Закону № 8157 від 19.03.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676
8. Про Національне бюро фінансової безпеки України: Проект закону № 8157-1 від 20.03.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676
9. Про Національне бюро фінансової безпеки України: Проект закону № 1184 від 29.08.2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66485
10. Про Бюро фінансових розслідувань: Проект закону № 1208 від 30.08.2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66516
11. Про Бюро фінансових розслідувань: Проект закону № 1208-2 від 18.09.2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66887
12. Про Бюро економічної безпеки України: Проект закону 3087-д від 02.07.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331
13. Питання Ради громадського контролю при Бюро економічної безпеки: Постанова КМУ від 18.08.2021 р. № 872. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2021-%D0%BF#Text>
14. Деякі питання організації діяльності Бюро економічної безпеки України: Постанова КМУ від 06.10.2021 р. № 1068. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2021-%D0%BF#Text>
15. Про утворення територіальних органів Бюро економічної безпеки» від 03.11.2021 р. № 1135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-2021-%D0%BF#Text>
16. Про початок діяльності Бюро економічної безпеки: Розпорядження КМУ від 24.11.2021 р. № 1493-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pochatok-diyalnosti-byuro-ekonomichnoyi-s1493-241121>
17. Про передачу будівлі у м. Києві до сфери управління Бюро економічної безпеки: Розпорядження КМУ від 24.11.2021 р. № 1508-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-2021-%D1%80#Text>
18. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України та пов'язаного з цим удосконалення роботи деяких державних правоохоронних органів: Закон України від 17.11.2021 р. № 1888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1888-20#Text>
19. Про утворення Конкурсної комісії Бюро економічної безпеки України з проведення конкурсного відбору на зайняття вакантних посад гласних штатних працівників, які мають спеціальне звання: Наказ від 28.10.2021 р. № 14.
20. Про оголошення конкурсу на зайняття вакантних посад гласних штатних працівників, які мають спеціальне звання, у Бюро економічної безпеки України: Наказ від 28.10.2021 р. № 23-к.

21. Про утворення Конкурсної комісії Бюро економічної безпеки України: Наказ від 02.12.2021 р. № 35.
22. Про оголошення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби категорії «Б»: Наказ від 16.02.2022 р. № 37-к.

References

1. Harust Yu. V., Melnyk V. I. (2020). Law enforcement agencies on protection of economic security of Ukraine: administrative and legal aspect. Ottawa: Accent Graphics Communications & Publishing. 421 p.
2. Kryvoshejev K. O. Administratyvno-pravovi zasady dijalnosti jedynogho pravookhoronnogho orghanu, shho zabezpechuje finansovu bezpeku Ukrainy: dys. ... d-r filosofiji: 081. Pravo. Sumy, 2021. 233 s.
3. Melnyk V. I. Administratyvno-pravovi zasady orghanizaciji ta funkcionuvannja systemy ekonomichnoji bezpeky Ukrainy: dys. ... d-r juryd. nauk: 12.00.07. Sumy, 2021. 485 s.
4. Ughoda pro asociaciju mizh Ukrajinou, z odnijeji storony, ta Jevropejskym Sojuzom, Jevropejskym spivtovarystvom z atomnoji energiji i jikhnyimi derzhavami-chlenami, z inshoji storony: Ughoda vid 27.06.2014 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
5. Pro osnovy zapobighannja ta borotjby z ekonomichnymy pravoporushennjamy: Projekt Zakonu # 4449a vid 08.08.2014 r. URL: <https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/regulyatorna-politika-/regulyatorna-politika/arhiv/2014-rik/63287.html>.
6. Pro Sluzhbu finansovykh rozsliduvanj: Projekt Zakonu vid 2017 r. URL: <https://pfin.com.ua/pro-sluzhbu-finance-rozsliduvan-ukrayini/>.
7. Pro Nacionaljne bjuro finansovoi bezpeky Ukrainy: Projekt Zakonu # 8157 vid 19.03.2018 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676.
8. Pro Nacionaljne bjuro finansovoi bezpeky Ukrainy: Projekt zakonu # 8157-1 vid 20.03.2018 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676.
9. Pro Nacionaljne bjuro finansovoi bezpeky Ukrainy: Projekt zakonu # 1184 vid 29.08.2019 r. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66485.
10. Pro Bjuro finansovykh rozsliduvanj: Projekt zakonu # 1208 vid 30.08.2019 r. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66516.
11. Pro Bjuro finansovykh rozsliduvanj: Projekt zakonu # 1208-2 vid 18.09.2019 r. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66887.
12. Pro Bjuro ekonomichnoji bezpeky Ukrainy: Projekt zakonu 3087-d vid 02.07.2020 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331.
13. Pytannja Rady ghromadsjkogho kontrolju pry Bjuro ekonomichnoji bezpeky: Postanova KМУ vid 18.08.2021 r. # 872. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2021-%D0%BF#Text>.
14. Dejaki pytannja orghanizaciji dijalnosti Bjuro ekonomichnoji bezpeky Ukrainy: Postanova KМУ vid 06.10.2021 r. # 1068. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2021-%D0%BF#Text>.
15. Pro utvorennja terytorijnykh orghaniv Bjuro ekonomichnoji bezpeky» vid 03.11.2021 r. # 1135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-2021-%D0%BF#Text>.
16. Pro pochatok dijalnosti Bjuro ekonomichnoji bezpeky: Rozporjadzhennja KМУ vid 24.11.2021 r. # 1493-r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pochatok-diyalnosti-byuro-ekonomichnoyi-s1493-241121>.
17. Pro peredachu budivli u m. Kyjevi do sfery upravlinnja Bjuro ekonomichnoji bezpeky: Rozporjadzhennja KМУ vid 24.11.2021 r. # 1508-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-2021-%D1%80#Text>.
18. Pro vnesennja zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennja, Kryminalnogho ta Kryminalnogho procesualnogho kodeksiv Ukrainy shhodo zaprovadzhenja dijalnosti Bjuro ekonomichnoji bezpeky Ukrainy ta pov'jazanogho z cym udoskonalennja roboty dejakykh derzhavnykh pravookhoronnykh orghaniv: Zakon Ukrainy vid 17.11.2021 r. # 1888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1888-20#Text>.
19. Pro utvorennja Konkursnoji komisiji Bjuro ekonomichnoji bezpeky Ukrainy z provedennja konkursnogho vidboru na zajnjattja vakantnykh posad ghasnykh shtatnykh pracivnykiv, jaki majutj specialjne zvanja: Nakaz vid 28.10.2021 r. # 14.
20. Pro ogholoshennja konkursu na zajnjattja vakantnykh posad ghasnykh shtatnykh pracivnykiv, jaki majutj specialjne zvanja, u Bjuro ekonomichnoji bezpeky Ukrainy: Nakaz vid 28.10.2021 r. # 23-k.
21. Pro utvorennja Konkursnoji komisiji Bjuro ekonomichnoji bezpeky Ukrainy: Nakaz vid 02.12.2021 r. # 35.
22. Pro ogholoshennja konkursu na zajnjattja vakantnykh posad derzhavnoji sluzhby kategoriji «Б»: Nakaz vid 16.02.2022 r. # 37-k.

Жукова Євгенія Олексіївна
кандидат юридичних наук, докторант
Міжрегіональна Академія управління персоналом
Zhukova Yevheniia
Candidate of Legal Sciences, Doctoral Student
Interregional Academy of Personnel Management
ORCID: 0000-0003-2471-5230

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8044

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ВИДІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT OF THE MAIN TYPES OF PUBLIC ADMINISTRATION

Анотація. Метою статті є окреслення шляхів підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення основних видів публічного адміністрування.

У статті з'ясовано, що важливість проблеми ефективності правового забезпечення в юридичній науці обумовлена тим, що феномен ефективності виступає критерієм досягнення мети правового регулювання, якою є побудова правової демократичної держави. Ефективність мірилом і інструментом, який дозволяє на конкретному етапі розвитку суспільних відносин визначити, наскільки досягнута основна мета правового регулювання. З огляду на вказане ефективність може оцінюватися як показник, рівень якого дозволяє визначити наявність тенденції правового прогресу у системі публічного адміністрування, у громадянському суспільстві та у державі в цілому.

Акцентовано увагу на необхідності відрізнити ефективність правового забезпечення і ефективність правової норми

Зроблено висновок, що ефективність адміністративно-правового забезпечення основних видів публічного адміністрування – це співвідношення між застосованими зусиллями для досягнення цілі кожного з таких видів, і ступенем досягнення мети публічного адміністрування в цілому та мети кожного із видів публічного адміністрування.

У статті з'ясовано, що шляхи підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення основних видів публічного адміністрування включають: а) зміцнення та модифікацію відповідно до потреб часу системи систематичного громадського моніторингу якості нормотворчої діяльності; б) своєчасне очищення системи адміністративно-правового забезпечення від рудиментів радянської епохи, лакун та суперечностей законодавства; в) акумуляцію, аналіз та раціональне використання здобутків правової практики розвинених демократичних держав у сфері публічного адміністрування; г) цифровізацію процесів нормотворення та правозастосування; д) підвищення транспарентності реалізації кожного із видів публічного адміністрування (з урахуванням інформаційних обмежень відповідно до правового режиму воєнного часу).

Ключові слова: ефективність адміністративно-правового забезпечення, правова норма, види публічного адміністрування, мета правового регулювання, критерій, верховенство права.

Summary. The purpose of the article is to identify ways to improve the efficiency of administrative and legal support of the main types of public administration.

The article clarified that the importance of the problem of the effectiveness of legal support in legal science is due to the fact that the phenomenon of efficiency is a criterion for achieving the goal of legal regulation, as the construction of a legal democratic state. Efficiency is a measure and a tool that allows, at a particular stage in the development of social relations, to determine how the main goal of legal regulation has been achieved. Efficiency can be assessed as an indicator, the level of which

makes it possible to determine the presence of a trend of legal progress in the system of public administration, in civil society and in the state as a whole.

Attention is focused on the need to distinguish between the effectiveness of legal support and the effectiveness of a legal norm.

The conclusion is made that the effectiveness of the administrative and legal support of the main types of public administration is the ratio between the efforts applied to achieve the goal of each of these types, and the degree of achievement of the goal of public administration in general and the goal of each type of public administration.

The article establishes that the ways to improve the efficiency of administrative and legal support of the main types of public administration include: a) strengthening and modifying the system of systematic public monitoring of the quality of rule-making activities in accordance with the needs of the time; b) timely cleansing of the system of administrative and legal support from the rudiments of the Soviet era, gaps and contradictions in legislation; c) accumulation, analysis and rational use of the achievements of the legal practice of developed democratic states in the field of public administration; d) digitalization of norm-setting and law enforcement processes; e) increasing the transparency of the implementation of each of the types of public administration (taking into account information restrictions in accordance with the legal regime of wartime).

Key words: effectiveness of administrative and legal support, legal norm, types of public administration, goals of legal regulation, criterion, rule of law.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вирішення складних завдань, які стоять перед системою публічного адміністрування у нинішніх умовах правового режиму воєнного стану значною мірою залежать від ефективного функціонування системи адміністративно-правового забезпечення. Прогалини і суперечності, які існують в актах адміністративного законодавства, а також недоліки правозастосовної практики, під час широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації негативно позначаються на всій структурі національної безпеки України, посилюючи існуючі ризики та проблеми. Вказане обумовлює важливість дослідження сутності ефективності адміністративно-правового забезпечення основних видів публічного адміністрування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми ефективності правового регулювання та правового забезпечення розглядали у своїх роботах О. Ганьба [1], О. Куракін [2], О. Мельник [3], Н. Оніщенко [4], М. Савчин [5], С. Шахов [6], І. Шопіна [7] та інші автори. Разом з тим питання ефективності адміністративно-правового забезпечення у контексті видів публічного адміністрування ще не було предметом окремих наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є окреслення шляхів підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення основних видів публічного адміністрування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Важливість проблеми ефективності правового забезпечення в юридичній науці обумов-

лена тим, що феномен ефективності виступає критерієм досягнення мети правового регулювання, якою є побудова правової демократичної держави. Ефективність є тим мірилом і тим інструментом, який дозволяє на конкретному етапі розвитку суспільних відносин визначити, наскільки досягнута основна ціль, поставлена перед державою і суспільством в аспекті зміцнення сталих демократичних відносин, що базуються на принципах верховенства права та рівності їх учасників. З огляду на вказане ефективність може оцінюватися як показник, рівень якого дозволяє визначити наявність тенденції правового прогресу у системі публічного адміністрування, у громадянському суспільстві та у державі в цілому. Як слушно вказує Т. Тарахонич, сьогодні у правотворчій сфері існує ще багато невирішених проблем, тісним чином пов'язаних із загальними проблемами нашого суспільства у кризовий період його розвитку. Наукове забезпечення правотворчого процесу повинно супроводжуватись системним переглядом вже існуючих та прийнятих нових правових норм, які б відповідали реаліям сьогодення, сприяли подоланню негативних суспільних явищ, формуванню впевненості громадян у своїй соціальній захищеності. Подолання наявних негативів, повинно супроводжуватись створенням ефективного механізму правового регулювання. Ефективність механізму правового регулювання передбачає оптимальне поєднання засобів, способів, методів та типів правового регулювання, злагоджене функціонування тих складових (засобів) механізму правового регулювання, які забезпечують даний процес [8, с. 11].

Важливим аспектом ефективності адміністративно-правового забезпечення є визначення сильних та слабких сторін правових новел та обраних

концепцій правового регулювання різних сфер суспільних відносин. Слід сказати, що проблему ефективності пов'язують з соціальною цінністю права. Правова норма не існує в абстрактному середовищі сама по собі, вона завжди з'являється у суспільних відносинах і слугує цілі їх упорядкування для досягнення певного правового результату, який у правовій демократичній державі має базуватися на принципах верховенства права та пріоритету прав і свобод людини та громадянина [9, с. 134]. Досягнення цього результату свідчить про існування певного соціального ефекту від затвердження і застосування реалізації правової норми, і пов'язане з визначенням її ефективності.

На нашу думку, слід відрізняти ефективність правового забезпечення і ефективність правової норми. Право за своїм змістом значно ширше, ніж сукупність правових норм, і включає до своєї складної розгалуженої структури певні стратегії, доктрини, концепції, правові принципи та практику правореалізації. У сукупності цієї елементи характеризують систему правового забезпечення, окремим елементом якої є правова норма. Отже, ефективність правової норми є однією із складових ефективності правового забезпечення. Однак ефективність правового забезпечення ширша за своїм змістом, ніж ефективність правових норм, які до нього входять.

Перед правовою наукою і практикою вже багато років стоїть проблема визначення ефективності як правового забезпечення в цілому, так і правових норм зокрема. Вказане обумовлює увагу до проблеми правового моніторингу, який уявляє собою спостереження за особливостями реалізації правових норм, правових актів та галузей законодавства в цілому. Слід сказати, що прийняттю підзаконних правових актів, які зачіпають права і свободи людини і громадянина, передують обговорення, за результатами якого органи публічного адміністрування узагальнюють отримані відгуки, пропозиції та зауваження і оприлюднюють звіти, в яких міститься вказана інформація.

За умов дії правового режиму воєнного стану деякі нормотворчі процедури відбуваються у спрощеному порядку, а громадянська активність має певні обмеження. Отже, звичні для української політико-правової реальності інструменти коригування невдалих з точки зору громадськості правових новел (мітинги, блокування органів публічної

влади тощо) нині не використовуються. Однак це не означає відсутності уваги громадськості до результатів нормотворення. Змінилися форми впливу на ефективність вказаного процесу: перевагу отримали експертні обговорення та публікації у засобах масової інформації.

Отже, визначення шляхів ефективності досліджуваного виду адміністративно-правового забезпечення має базуватися на залученні громадськості до оцінювання ефективності окремих правових норм для подальшого розвитку суспільних відносин, позбавлення від застарілих елементів правового регулювання, плідному та раціональному використанні досвіду демократичних держав, активному впровадженні новітніх інформаційних технологій та підвищенні прозорості процесів нормотворчості публічних адміністрацій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Ефективність адміністративно-правового забезпечення основних видів публічного адміністрування — це співвідношення між застосованими зусиллями для досягнення цілі кожного з таких видів, і ступенем досягнення мети публічного адміністрування в цілому та мети кожного із видів публічного адміністрування.

Шляхи підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення основних видів публічного адміністрування включають: а) зміцнення та модифікацію відповідно до потреб часу системи систематичного громадського моніторингу якості нормотворчої діяльності; б) своєчасне очищення системи адміністративно-правового забезпечення від рудиментів радянської епохи, лакун та суперечностей законодавства; в) акумуляцію, аналіз та раціональне використання здобутків правової практики розвинених демократичних держав у сфері публічного адміністрування; г) цифровізацію процесів нормотворення та правозастосування; ґ) підвищення транспарентності реалізації кожного із видів публічного адміністрування (з урахуванням інформаційних обмежень відповідно до правового режиму воєнного часу).

Напрями подальших наукових досліджень мають включати визначення критеріїв ефективності видів публічного адміністрування та їх співвідношення з загальними критеріями ефективності публічних адміністрацій.

Література

1. Ганьба О. Б. Окремі проблеми визначення ефективності правового регулювання та ефективності його механізму з урахуванням їх проявів у сфері прикордонної безпеки України. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2019. Т. XXIV. С. 27–33.
2. Куракін О. М. Етимолого-лексикологічні підходи до розуміння категорії «ефективність» в механізмі правового регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. № 24. С. 50–54.
3. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 16 с.
4. Оніщенко Н. М. Правове регулювання, правовий вплив та правове забезпечення: індекс взаємовизначеності. Правова держава. 2020. № 31. С. 46–53.
5. Савчин М. Чотири вершини трансформацій: ефективність правового регулювання економічних інституцій. Право України. 2019. № 4. С. 89–134.
6. Шахов С. В. Ефективність адміністративно-правової норми: спроба комплексного аналізу багатоаспектної категорії. Право і суспільство. 2018. № 5–2. С. 103–109.
7. Шопіна І. М., Коропатнік І. М. Роль інформаційної культури в підвищенні ефективності функціонування Збройних Сил України. Наука і правоохорона. 2017. № 2. С. 47–54.
8. Тарахонич Т. І. Ефективність правового регулювання (питання теорії). Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 11–13.
9. Шопіна І. М. Поняття та цілі публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 3. С. 133–136. doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.25>

References

1. Ghanjba O. B. Okremi problemy vyznachennja efektyvnosti pravovogho rehuljuvannja ta efektyvnosti jogho mekhanizmu z urakhuvannjam jikh projaviv u sferi prykordonnoji bezpeky Ukrajinjy. Naukovi pracj Nacionaljnogho universytetu «Odesjka jurydychna akademija». 2019. T. XXIV. S. 27–33. [in Ukrainian].
2. Kurakin O. M. Etymologho-leksykologhichni pidkhody do rozuminnja kateghoriji «efektyvnistj» v mekhanizmi pravovogho rehuljuvannja. Naukovyj visnyk Uzhghorodsjkogho nacionaljnogho universytetu. Serija: Pravo. 2014. № 24. S. 50–54. [in Ukrainian].
3. Meljnyk O. M. Pravove rehuljuvannja ta shljakhy pidvyshhennja jogho efektyvnosti: Avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk. Kyjiv, 2004. 16 s. [in Ukrainian].
4. Onishhenko N. M. Pravove rehuljuvannja, pravovyj vplyv ta pravove zabezpechennja: indeks vzajemovyznachenosti. Pravova derzhava. 2020. № 31. S. 46–53. [in Ukrainian].
5. Savchyn M. Chotyry vershnyky transformacij: efektyvnistj pravovogho rehuljuvannja ekonomichnykh instytucij. Pravo Ukrajinjy. 2019. № 4. S. 89–134. [in Ukrainian].
6. Shakhov S. V. Efektyvnistj administratyvno-pravovoji normy: sprobha kompleksnogho analizu baghatoaspektnoji kateghoriji. Pravo i suspiljstvo. 2018. № 5–2. S. 103–109. [in Ukrainian].
7. Shopina I. M., Koropatnik I. M. Rolj informacijnoji kuljture v pidvyshhenni efektyvnosti funkcionuvannja Zbrojnykh Syl Ukrajinjy. Nauka i pravookhorona. 2017. № 2. S. 47–54. [in Ukrainian].
8. Tarakhonych T. I. Efektyvnistj pravovogho rehuljuvannja (pytannja teoriji). Chasopys Kyjivsjkogho universytetu prava. 2010. № 2. S. 11–13. [in Ukrainian].
9. Shopina I. M. Ponjattja ta cili publichnogho administruvannja v sektori bezpeky i oborony. Analitychno-porivnjajjne pravoznavstvo. 2021. № 3. S.133–136. Doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.25> [in Ukrainian].

Ковалів Мирослав Володимирович
кандидат юридичних наук, професор
Львівський державний університет внутрішніх справ
Kovaliv Myroslav
PhD in Law, Professor
Lviv State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0002-9730-8401

Хмиз Мар'яна Василівна
доктор філософії в галузі права
Львівський національний університет імені Івана Франка
Khmyz Mariana
PhD in Law
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: 0000-0003-3553-8022

Єсімов Сергій Сергійович
кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ
Yesimov Serhii
PhD in Law, Associate Professor
Lviv State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0002-9327-0071

Скриньковський Руслан Миколайович
кандидат економічних наук, професор
Львівський університет бізнесу та права
Skrynkovskyi Ruslan
PhD in Economics, Professor
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0002-2180-8055

Назар Юрій Степанович
доктор юридичних наук, професор
Львівський державний університет внутрішніх справ
Nazar Yurii
D. Sc. (Law), Professor
Lviv State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0002-8059-4413

Ткачук Тарас Юрійович
доктор юридичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України
Tkachuk Taras
D. Sc. (Law), Associate Professor
National Academy of the Security Service of Ukraine
ORCID: 0000-0002-4620-3300

Чистоклетов Леонтій Григорович
доктор юридичних наук, професор
Національний університет «Львівська політехніка»

Chystokletov Leontii

D. Sc. (Law), Professor

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-3306-1593

Хитра Олександра Леонтівна

доктор юридичних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Khytra Oleksandra

D. Sc. (Law), Associate Professor

Lviv State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-3632-5101

Кайдрович Христина Іванівна

кандидат економічних наук, доцент

Львівський університет бізнесу та права

Kaydrovych Khrystyna

PhD in Economics, Associate Professor

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0002-0362-7779

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-7996

ВИКОНАННЯ ПОСТАНОВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ В УКРАЇНІ

IMPLEMENTATION OF DECISIONS ON DEPRIVATION OF THE RIGHT TO DRIVE A VEHICLE IN UKRAINE

Анотація. У статті розкриваються питання щодо виконання постанов про позбавлення права керування транспортним засобом в Україні. Встановлено, що проблема забезпечення безпеки дорожнього руху є однією з важливих тем у процесі забезпечення громадської безпеки, оскільки пов'язана насамперед зі збереженням життя та здоров'я кожного учасника дорожнього руху. У забезпеченні безпеки дорожнього руху увага приділяється реалізації заходів адміністративного примусу, які протягом тривалого часу залишаються ключовим інструментом впливу на учасників дорожнього руху. Зазначено, що серед правових засобів примусу адміністративне стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом є ефективним, має особистий, а не матеріальний характер. Постанови про позбавлення права керування транспортним засобом виносяться судами за матеріалами справи про адміністративне правопорушення, не тільки в якості основного, а й в якості додаткового адміністративного стягнення. Вказано, що збір матеріалів до адміністративної справи та реалізація постанови суду виконується підрозділами патрульної поліції. З'ясовано, що наявність різного правового статусу суб'єктів дорожнього руху щодо накладення адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом, визначеного чинним законодавством України, не сприяє підвищенню ефективності застосування і забезпеченню безпеки дорожнього руху.

Ключові слова: адміністративне стягнення, правовий статус, безпека, дорожній рух, водійське посвідчення, транспортний засіб.

Summary. The article reveals the issues of implementation of decisions on deprivation of the right to drive a vehicle in Ukraine. It has been established that the problem of ensuring road safety is one of the important topics in ensuring public safety, since it is primarily related to the preservation of the life and health of each road user. In ensuring road safety, attention is

paid to the implementation of administrative coercion measures, which over a long period of time remain key tool for influencing road users. It is noted that among the legal means of coercion, an administrative penalty in the form of deprivation of the right to drive a vehicle is effective, has a personal, and not material, nature. Decisions to deprive the right to drive a vehicle are made by the courts on the basis of a case of an administrative offense, not only as the main, but also as an additional administrative penalty. It is indicated that the collection of materials for the administrative case and the implementation of the court decision is carried out by the patrol police units. It was found that the presence of a different legal status of road traffic subjects regarding the imposition of an administrative penalty in the form of deprivation of the right to drive a vehicle, defined by the current legislation of Ukraine, does not contribute to improving the efficiency of the application and ensuring road safety.

Key words: administrative penalty, legal status, safety, traffic, driver's license, vehicle.

Постановка проблеми. «Безпека дорожнього руху на сьогодні є ключовим елементом розвитку суспільства. Велика кількість транспортних засобів є невід'ємною частиною економіки країн, але водночас транспортні засоби несуть небезпеку життю громадян» [1]. Ефективним засобом впливу на стан і забезпечення безпеки є позбавлення прав управління транспортним засобом за адміністративні правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, які передбачені чинним законодавством України. Водночас правозастосовна практика в Україні показує недосконалість окремих правових норм щодо виконання постанов про позбавлення права управління транспортним засобом. Це негативно впливає на стан і забезпечення безпеки дорожнього руху, а також на імідж Національної поліції як головного органу, що забезпечує безпеку дорожнього руху [2–11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе значення у вирішенні деяких проблемних аспектів з питань забезпечення безпеки дорожнього руху мають праці таких вчених-юристів та практиків [7–12]: В. Гаркуші, Т. Гуржія, С. Гусарова, Н. Давидової, В. Доненко, М. Долгополової, В. Муцко, С. Комісарова, М. Микитюка, Р. Михайлова, Р. Молчанова, О. Остапенка, О. Салманової, А. Собакаря, Л. Сопільника та інших. Реалії сьогодення свідчать про необхідність вдосконалення виконання постанов про позбавлення права керування транспортним засобом як найбільш ефективного засобу адміністративного впливу на стан і забезпечення безпеки дорожнього руху.

Мета статті. Метою статті є дослідження виконання постанов про позбавлення права керування транспортним засобом, визначення прогалин законодавства в Україні у даній сфері і розроблення пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведення з виконання постанов про позбавлення права керування транспортним засобом є одним з ключових у системі забезпечення безпеки дорожнього руху України. У зв'язку з цим прова-

дження максимально процесуально врегульовано. Разом з тим, практичні питання реалізації даного адміністративного провадження, що застосовується виключно до фізичної особи має ряд матеріальних та процесуальних проблем.

По-перше, позбавлення права керування транспортним засобом є суворим адміністративним стягненням, яке реалізується у галузі забезпечення безпеки дорожнього руху.

По-друге, позбавлення права керування транспортним засобом тягне серйозні юридичні і соціальні наслідки, зокрема — розірвання трудового договору з водієм, звільнення зі служби. Позбавлення права керування транспортним засобом втручається у структуру дисциплінарних відносин.

По-третє, застосування адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом має бути максимально гнучким, у зв'язку з цим доцільно передбачити можливість дострокового припинення виконання даного адміністративного стягнення.

По-четверте, з метою підвищення ефективності застосування адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом необхідно встановити відкритий реєстр осіб, до яких застосовано дане адміністративне стягнення.

Відповідно до ст. 30 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) постанова судді про позбавлення права керування транспортним засобом виконується посадовими особами поліції [2]. Виконання постанови здійснюється шляхом вилучення та зберігання посвідчення водія протягом усього терміну позбавлення права.

Після закінчення терміну позбавлення спеціального права, водійське посвідчення підлягає поверненню власнику [3]. У теоретичному аспекті немає ніяких проблем у виконанні даного адміністративного стягнення та сумнівів в ефективності та невідворотності. Однак практика показує, що проблеми у цій сфері є. У даний час водії стикаються з фактами корупції в правоохоронних ор-

ганах. Говорити про причини і наслідки корупції в органах поліції можна і потрібно, однак, це негативне явище не є предметом дослідження.

Корупція в органах патрульної поліції більшою мірою проявляється на стадії призначення та виконання стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом як адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Так, водієві простіше економічно вигідніше заплатити штраф у оптимальному розмірі, аніж втратити водійське посвідчення. У результаті виграють обидві сторони: водій залишається з водійським посвідченням, а поліцейський — з незаконним збагаченням. Програє тільки безпека на дорогах, а відповідно значно посилюється загроза життю та здоров'ю людей.

Іншою важливою проблемою виконання стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом є випадки керування автомобілем особою, яка позбавлена водійського посвідчення. На наш погляд, для таких порушників повинно бути тільки одне адміністративне покарання — довічне позбавленням водійського посвідчення і конфіскація транспортного засобу. Як показує практика, застосування ч. 1 ст. 389 Кримінального кодексу України (ухилення від виконання покарання у виді позбавлення права керування транспортними засобами) є мірою покарання, яка сьогодні в Україні малоефективна [4; 5].

Незважаючи на ефективність адміністративного стягнення у вигляді позбавлення спеціального права, невідворотним воно є не для всіх. Вирішувати проблему невідворотності даного покарання держава зобов'язана шляхом посилення негласного контролю за діями поліцейських на дорогах. Контроль (попередній, поточний і завершальний) повинен бути на відомчому і на позавідомчому рівні. Крім державного, велике і особливе значення має громадський контроль. З'ясовано, що якщо ці всі види контролю у сукупності будуть здійснюватися за кожним патрульним поліцейським, то можна домогтися успіхів у попередженні та припиненні фактів корупції, у забезпеченні невідворотності виконання для кожного порушника адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом.

У науці адміністративного права існують різні точки зору на юридичну природу адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом і на проблеми його належного виконання.

Фахівець Т. Віцинець [6] зазначає, що нормативно-правова основа призначення та виконання

покарання у вигляді позбавлення права керування автомобілем має специфічні особливості, обумовлені широким колом деліктів, що тягнуть дане покарання та масовістю вчинення [6].

У ст. 30 КУпАП [2] встановлено, що даний захід адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом не може застосовуватися до особи, яка користується транспортним засобом у зв'язку з інвалідністю. Але в такій ситуації є винятки — за винятком випадків: керування транспортним засобом у стані сп'яніння; ухилення від проходження, відповідно до встановленого порядку, медичного огляду на стан сп'яніння; залишення місця дорожньо-транспортної пригоди, учасником якої він був.

На нашу думку, людина з обмеженими можливостями, яка має специфічний правовий статус і комплекс соціальних пільг, не повинна мати переваг у призначенні адміністративного стягнення у порівнянні з іншими суб'єктами. Якщо цей суб'єкт систематично перевищує швидкість, створюючи аварійну обстановку на дорогах, то єдиним і правильним покаранням буде вилучення поліцейськими водійського посвідчення з подальшим позбавленням права керування транспортним засобом. Тут у жодному разі і ні в якому випадку не буде порушення принципу гуманізму, співчуття до стану здоров'я, оскільки життя і здоров'я потенційних жертв повинно представляти більш високу цінність для правоохоронних органів. Людина з обмеженими можливостями за кермом зобов'язана, як і всі інші водії, бездоганно дотримуватися правил дорожнього руху, нести невідворотну відповідальність за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху у вигляді позбавлення водійського посвідчення.

Особа не має права навіть щодо особливого статусу порушувати правил дорожнього руху, а тому адміністративне стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом має застосовуватися на загальних підставах.

Іншою важливою проблемою виконання адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом є проблема дуалізму юрисдикційних органів, які виконують призначене судом покарання. Цей дуалізм породив законодавець у КУпАП. Він закріпив, що постановою судді про позбавлення права керування транспортним засобом виконується посадовими особами органів поліції, за винятком трактора, самохідної машини та інших видів техніки.

Постанова судді про позбавлення права керування трактором, самохідною машиною або

іншими видами техніки виконується посадовими особами органів, які здійснюють державний нагляд у сфері технічного стану самохідних машин та інших видів техніки. Виникає питання: Якщо водія позбавляють права керування автомобілем за порушення правил дорожнього руху, чи позбавляється він одночасно з цим правом керування трактором, самохідною машиною та іншими видами техніки, якщо у нього є право на управління ними? Це різні права, різні компетентні органи, які можуть вилучати дані права, виконуючи призначені судом покарання. У такому випадку водій автомобіля керуватиме трактором, буде продовжувати користуватися іншим, але схожим з позбавленим правом.

Аналогічна ситуація складається тоді, коли особу позбавляють права керування трактором чи самохідною машиною, але у нього залишаються права на керування автомобілем. Вихід з цієї ситуації є у зміні чинного адміністративного законодавства України.

Позбавляючи права керування авто-, мототранспортним засобом, порушник одночасно повинен позбавлятися права керування трактором або самохідною машиною. Виконувати таке покарання повинні тільки органи поліції без залучення представників Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (далі — Держпродспоживслужба). В іншому випадку створюється фрагментарність правових норм, що регламентують виконання такого важливого адміністративного стягнення, призначуваного досить часто в практичній діяльності правоохоронних органів.

На думку фахівців за проблемою, фрагментарність адміністративно-правового регулювання породжує необхідність значного посилення координації при виконанні постанов суддів про позбавлення водіїв права керування транспортним засобом у частині позбавлення права керування трактором, самохідною машиною та іншими видами техніки.

Необхідно організаційно забезпечити однаковість дій посадових осіб патрульної поліції і Держпродспоживслужби з виконання адміністративних покарань щодо осіб, позбавлених права керування, у ході провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Теоретично в міркуваннях фахівців у вигляді суджень і висновків є частка істини, однак сьогодні на практиці взаємодія різних і незалежних правоохоронних органів навряд чи призведе до однаковості дій та дасть позитивний результат

у справі виконання постанов про позбавлення права керування транспортним засобом.

Набагато ефективніше буде зміна чинного законодавства України щодо наділення органів поліції винятковим правом виконання постанов суддів про позбавлення права керування транспортним засобом будь-якого виду (типу). Позбавлення особи права керування транспортним засобом одного виду автоматично повинна позбавляти інших наявних водійських посвідчень.

Відсутність інформації у Держпродспоживслужбі про позбавлення права керування, про стадії виконання постанови про позбавлення зазначеного права, про наявність водійського посвідчення, відповідної аналогічної інформації (відомостей, даних) у патрульній поліції, може безпосередньо привести до недотримання принципу невідворотності покарання в частині не притягнення водія або тракториста-машиніста до кримінальної відповідальності за наявності об'єктивної сторони кримінально-караного діяння.

В адміністративному законодавстві України намітилися позитивні тенденції, які мають безпосереднє відношення до виконання постанови про позбавлення права керування транспортним засобом [7; 10; 11]. Після закінчення терміну позбавлення спеціального права за вчинення адміністративних правопорушень, передбачених чинним КУпАП [2], водійське посвідчення повертається тільки після перевірки знань Правил дорожнього руху та після сплати адміністративних штрафів за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Підстава для відновлення права керування виникає після проведення медичного огляду особи на наявність або відсутність медичних протипоказань до керування транспортним засобом.

Можна стверджувати, що це прогресивний крок законодавця у справі забезпечення безпеки дорожнього руху. На відміну від адміністративного штрафу за порушення правил дорожнього руху та адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом є ряд особливостей і переваг, які роблять його більш ефективним, невідворотним та простим у виконанні. Переваги полягають у наступному:

- позбавлення права керування транспортним засобом має особистий, а не матеріальний характер, є більш жорстким для порушника, ніж адміністративний штраф;
- виконання покарання завжди носить примусовий характер і виконується органами поліції без участі органів державної виконавчої служби та приватних виконавців;

- постанови про позбавлення права керування транспортним засобом виносяться суддями на підставі матеріалів адміністративної справи, отриманих з підрозділів патрульної поліції;
- правопорушник у ході виконання стягнення позбавляється реального права керування транспортним засобом, водночас сплативши у добровільному або примусовому порядку адміністративний штраф, може продовжувати порушувати Правила дорожнього руху як водій;
- на відміну від адміністративного штрафу, позбавлення права керування транспортним засобом може застосовуватися не тільки в якості основного, а й в якості додаткового адміністративного стягнення, що посилює попереджувальний та каральний потенціал;
- позбавлення права керування транспортним засобом носить триваючий, а не разовий характер, а тому несе виховний потенціал, закликаючи порушника зазнати наслідки особистого характеру, усвідомити провину в скоєному протиправному діянні, уважно повторити існуючі правила дорожнього руху, зрозуміти, що безвідповідальне ставлення може спровокувати вчинення кримінально-караного діяння з тяжкими наслідками для учасників дорожнього руху, пішоходів і для себе;
- маючи у змісті примусовий характер, даний вид стягнення, на відміну від адміністративного арешту та громадських робіт, не спрямований

на позбавлення порушника свободи або зобов'язання виконати безкоштовну суспільно-корисну роботу, а тому є справедливим адміністративним стягненням, передбаченим законом за порушення правил безпеки дорожнього руху.

Корупціогенна природа адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом часто зводить нанівець вищевказані особливості та переваги. Проблема виконання даного покарання повинна вирішуватися за допомогою неухильної і повсякденної боротьби з корупцією та іншими правопорушеннями в системі патрульної поліції.

Висновки і пропозиції. Позбавлення права керування транспортним засобом є суворим адміністративним стягненням, що реалізується у галузі забезпечення безпеки дорожнього руху. Позбавлення права керування транспортним засобом тягне юридичні і соціальні наслідки, зокрема — розірвання трудового договору з водієм, звільнення зі служби.

Застосування адміністративного стягнення позбавлення права керування транспортним засобом має бути максимально гнучким. Доцільно передбачити можливість дострокового припинення виконання даного адміністративного стягнення. З метою підвищення ефективності застосування адміністративного стягнення — позбавлення права керування транспортним засобом, доцільно встановити відкритий реєстр осіб, до яких застосовано дане адміністративне стягнення.

Література

1. Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1360-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-r#Text> (дата звертання: 01.02.2022 р.).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звертання: 01.02.2022 р.).
3. Про затвердження Порядку тимчасового вилучення посвідчення водія на транспортний засіб та його повернення: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2008 р. № 1086. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1086-2008-p#Text> (дата звертання: 01.02.2022 р.).
4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звертання: 01.02.2022 р.).
5. Постанова ККС ВС щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності за ухилення від виконання покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами та до адмінвідповідальності за керування автомобілем за відсутності права на це // Офіційний веб-сайт Верховного Суду. 07.02.2020 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/883876> (дата звертання: 01.02.2022 р.).
6. Віцинець Т. А. Виконання постанов суду про позбавлення права керування транспортними засобами // Матеріали Шацького районного суду Волинської області. 23.10.2019 р. URL: <https://sha.vl.court.gov.ua/sud0317/pres-centr/publications/807942#:~:text=> (дата звертання: 01.02.2022 р.).
7. Варивода В. І., Євдокимов Д. А., Куліков В. А., Риндюк І. І., Хуторянський О. В. Оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 130 КУпАП: навчально-методичний

посібник. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2019. 32 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17009> (дата звертання: 01.02.2022 р.).

8. Сопільник Л. І. Розвиток теорії та засад формування нормативної бази безпеки дорожнього руху: монографія / Львівський університет бізнесу та права, ГУ МВС України у Львівській області. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 381 с.

9. Микитюк М. А. Адміністративно-правові засади у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху: монографія / Львівський університет бізнесу та права. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 203 с.

10. Шумейко Т. А. Адміністративно-правове регулювання безпеки дорожнього руху за допомогою автоматизованих систем: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2017. 220 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/13/4.pdf> (дата звертання: 01.02.2022 р.).

11. Молчанов Р. Ю. Особливості проваджень в справах про адміністративні правопорушення, що здійснюються патрульною поліцією в сфері безпеки дорожнього руху // Правова держава. 2017. № 27. С. 60–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2017_27_12 (дата звертання: 01.02.2022 р.).

12. Коллер Ю. С., Собакарь А. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху: монографія. Київ: «МП Леся», 2015. 204 с.

References

1. Stratehiia pidvyshchennia rivnia bezpeky dorozhnogo rukhu v Ukraini na period do 2024 roku: Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.10.2020 r. № 1360-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-p#Text> (data zvertannia: 01.02.2022 r.).

2. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Kodeks Ukrainy vid 07.12.1984 r. № 8073-X (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (data zvertannia: 01.02.2022 r.).

3. Pro zatverdzhennia Poriadku tymchasovoho vyluchennia posvidchennia vodiia na transportnyi zasib ta yoho povernennia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.12.2008 r. № 1086. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1086-2008-p#Text> (data zvertannia: 01.02.2022 r.).

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvertannia: 01.02.2022 r.).

5. Postanova KKS VS shchodo prytiahnennia osoby do kryminalnoi vidpovidalnosti za ukhlyennia vid vykonannia pokarannia u vydi pozbavlennia prava keruvaty transportnymy zasobamy ta do adminvidpovidalnosti za keruvannia avtomobilem za vidsutnosti prava na tse // Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoho Sudu. 07.02.2020 r. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/883876> (data zvertannia: 01.02.2022 r.).

6. Vitsynets T. A. Vykonannia postanov sudu pro pozbavlennia prava keruvannia transportnymy zasobamy // Materialy Shatskoho raionnoho sudu Volynskoi oblasti. 23.10.2019 r. URL: <https://sha.vl.court.gov.ua/sud0317/pres-centr/publications/807942#:~:text=text> (data zvertannia: 01.02.2022 r.).

7. Varyvoda V. I., Yevdokymov D. A., Kulikov V. A., Ryndiuk I. I., Khutorianskyi O. V. Oformlennia politseiskymy materialiv pro administratyvni pravoporushennia, peredbacheni st. 130 KUpAP: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 2019. 32 s. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17009> (data zvertannia: 01.02.2022 r.).

8. Sopilnyk L. I. Rozvytok teorii ta zasad formuvannia normatyvnoi bazy bezpeky dorozhnogo rukhu: monohrafiia / Lvivskiy universytet biznesu ta prava, HU MVS Ukrainy u Lvivskii oblasti. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2012. 381 s.

9. Mykytiuk M. A. Administratyvno-pravovi zasady u sferi zabezpechennia bezpeky dorozhnogo rukhu: monohrafiia / Lvivskiy universytet biznesu ta prava. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2016. 203 s.

10. Shumeiko T. A. Administratyvno-pravove rehuliuвання безпеки дорожнього руху за допомогою автоматизованих систем: дис. ... канд. юрид. наук: спets. 12.00.07 — адміністративне право і процеси; фінансове право; інформаційне право / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2017. 220 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/13/4.pdf> (data zvertannia: 01.02.2022 r.).

11. Molchanov R. Yu. Osoblyvosti provadzhen v spravakh pro administratyvni pravoporushennia, shcho zdiisniuiutsia patrolnoiu politseiieu v sferi bezpeky dorozhnogo rukhu // Pravova derzhava. 2017. № 27. S. 60–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2017_27_12 (data zvertannia: 01.02.2022 r.).

12. Koller Yu. S., Sobakar A. O. Administratyvna vidpovidalnist za pravoporushennia u sferi bezpeky dorozhnogo rukhu: monohrafiia. Kyiv: «MP Lesia», 2015. 204 s.

Сиволоб В'ячеслав Юрійович

студент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сиволоб Вячеслав Юрьевич

студент

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Syvolob Viacheslav

Student of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник:

Теремцова Ніна Володимирівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії права та держави

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8051

РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПОДАТКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

РЕГУЛИРОВАНИЕ ОТНОШЕНИЙ С ВИРТУАЛЬНЫМИ АКТИВАМИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА НАЛОГОВОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО УКРАИНЫ

REGULATION OF RELATIONS WITH VIRTUAL ASSETS AND ITS IMPACT ON THE TAX LEGISLATION OF UKRAINE

Анотація. В межах даної статті розглянуто актуальні аспекти регулювання віртуальних активів в Україні та подальший його вплив на податкове законодавство. Проаналізовано можливі функціональні особливості механізму забезпечення профільного Закону України «Про віртуальні активи» через інші закони та їх проєкти в сфері податкового права.

Досліджено основне співвідношення між «технічним» законодавством та його впливом на виконання профільних норм. Важливим аспектом в даному випадку виступає безпосередньо відповідність норм та сукупне значення на правову систему держави задля можливості не тільки процесу регламентування певних типів чи видів правовідносин, але і фактичне втілення їх в життя.

В статті, також, приділено увагу питанням відповідності національного законодавства законодавству Європейського Союзу та світу, рекомендаціям міжнародних організацій, зокрема, FATF, а також основним принципам, що сформувалися за останні 10 років у практиці країн, що ввели постійне регулювання на віртуальні активи. Виходячи з цього, також описано можливі додаткові шляхи вирішення проблем, що гіпотетично виникають із досвіду інших країн.

Пропонується модель дослідження шляхом SWOT – аналізування висвітленої проблематики. Таким чином: сильних та слабких сторін законодавства (Strengths, Weaknesses), можливостей (Opportunities), що воно нагає, а також загроз (Threats). Використаний метод дає змогу визначити напрямки необхідних змін законодавства.

Виокремлено можливі негативні та позитивні аспекти проєктів та чинних нормативно-правових актів у сфері податкової політики. Автор дійшов висновку, що державна влада хоч і робить значні кроки щодо здійснення політики активної участі, все одно система вимагає більшої замученості.

Ключові слова: віртуальний актив, SWOT-аналіз, політики: AML; CFT; KYC, ПДВ, ПДФО, пільгове оподаткування, пільговий період.

Аннотация. В рамках данной статьи рассмотрены актуальные аспекты регулирования виртуальных активов в Украине и дальнейшее влияние на налоговое законодательство. Проанализированы возможные функциональные особенности механизма обеспечения профильного Закона Украины «О виртуальных активах» через другие законы и их проекты в сфере налогового права.

Исследовано основное соотношение между техническим законодательством и его влиянием на внедрение профильных норм. Важным аспектом в данном случае выступает непосредственно соответствие норм и совокупное значение правовой системе государства для возможности не только процесса регламентирования определенных типов или видов правоотношений, но и фактическое воплощение их в жизнь.

Ключевые слова: виртуальный актив, SWOT-анализ, политика: AML; CFT; KYC, НДС, НДФЛ, льготное налогообложение, льготный период.

Summary. This article considers current aspects of the regulation of virtual assets in Ukraine and its further impact on tax legislation. Possible functional features of the mechanism providing the Law of Ukraine «On Virtual Assets» through other laws and their projects in the field of tax law are analyzed.

The main relationship between «technical» legislation and its impact on the implementation of relevant standards has been studied. An important aspect in this case is the direct compliance with the norms and the total importance of the legal system of the state for the possibility not only of the process of regulating certain types or kinds of legal relations, but also their actual implementation.

The article also focuses on the compliance of national legislation with European Union and world law, recommendations of international organizations, in particular, the FATF, as well as the basic principles developed over the past 10 years in the practice of countries that have introduced permanent regulation of virtual assets. Based on this, possible additional ways of solving problems that hypothetically arise from the experience of other countries are also described.

The model of research by SWOT – the analysis of the covered problems is offered. Thus: the strengths and weaknesses of the legislation (Strengths, Weaknesses), opportunities (Opportunities) that it provides, as well as threats (Threats). The method used makes it possible to determine the directions of the necessary changes in legislation.

Possible negative and positive aspects of projects and current regulations in the field of tax policy are highlighted. The author concludes that although the government is taking significant steps to implement a policy of active participation, the system still requires more torture.

Key words: virtual asset, SWOT analysis, policy: AML; CFT; KYC, VAT, personal income tax, preferential taxation, preferential period.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Основним призначенням так званого технічного законодавства в правовій системі є приведення норм нових законів щодо норм всього іншого законодавства задля подолання невідповідностей та запобігання відсутності регулювання окремих питань. Заради забезпечення безперешкодного функціонування описуваного в даній статті ЗУ «Про віртуальні активи», що був прийнятий відносно недавно та зі значними поправками, у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 7150 від 13.03.2022 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» [1]. Фактично для того, щоб вищевказаний Закон набув чинності та його використання стало можливим, необхідно привести «технічну» частину законодавства до всіх норм, що вказані у профільному Законі.

Оскільки профільний закон є новим для правової системи України, всі суміжні законодавчі акти, в тому числі податкового законодавства, мають підлягати суворій перевірці на відповідність та регулювати всі необхідні проблемні питання, на що звертається увага в цьому дослідженні.

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі, через відносну новизну та практичну спрямованість вказаних правовідносин, наукові дослідження в цій сфері здійснюються з обережністю, тому, аналізуючи проблемне питання, розглядалися роботи авторів міжнародних фінансових журналів (Reuters), роботах В. Іванюк [15], О. Куницького [16], Н. Поливка [2], Є. Галушка [14], Махасевої О. [3], що досліджували впливу віртуальних активів (на прикладі криптовалют) на національне законодавство України, та Luther M. [7], Thiemann A. [10], котрі здійснювали безпосередньо практич-

ні дослідження категорії віртуальних активів як елементу оподаткування, тощо.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є дослідження питання встановлення технічного законодавства у сфері податкового права України для забезпечення функціонування правовідносин у сфері віртуальних активів відповідно ЗУ «Про віртуальні активи», а також порівняння законодавчої бази України із відповідними прикладами міжнародного та закордонного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про віртуальні активи» — останній визначається як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Виходячи з визначення можна виокремити декілька вагомих ознак: перше — віртуальний актив визначається об'єктом цивільних прав, а отже щодо нього можна застосовувати стандартні правила цивільного обороту, окрім випадків, передбачених Законом; друге — це нематеріальне благо, а отже воно має відповідати всім ознакам категорії, наприклад, як інформація. Н. Поливка також вважає, що за своєю технологічною природою крипто-валюта біткоїн є сукупністю інформації, оскільки в її основі лежить блокчейн — зашифрований масив даних про всі операції, що були проведені в розподільчій мережі за весь час її існування [2].

По-третє, оскільки віртуальні активи мають вартість, вони можуть суттєво вплинути на розвиток фінансової системи держави, тому при державному регламентуванні операцій із ними, неабияку увагу треба приділити питанням їх оподаткування та правилам здійснення цивільно-правових та фінансових операцій із ними. По-четверте, важливо також розуміти цілком важливу різницю між категоріями «віртуальні активи» та «електронні гроші», оскільки останні можуть як бути, так і не бути віртуальними активами.

Електронні гроші — безготівкові розрахунки між продавцями і покупцями, банками та їхніми клієнтами, які здійснюються за допомогою комп'ютерної мережі й систем зв'язку із застосуванням кодування інформації та її автоматичного оброблення [3, с. 1]. Із визначення видно, що категорія віртуальних активів може охоплювати і не охоплювати категорію електронних грошей. Відповідно, наприклад, зображуючи таку категорію на колах Ейлера, вона б виглядала як зображено на рис. 1.

Отже, підводячи проміжний висновок, можемо впевнитись, що фактичні ознаки законодавчо визначеного поняття віртуальних активів є доволі вичерпними та такими, що відповідають логічній

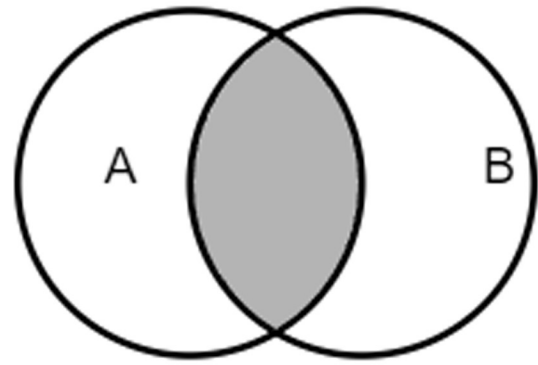

Рис. 1. Співвідношення понять «Електронні гроші» (А) та «віртуальні активи» (В)

Джерело: авторська розробка

побудові. Крім того, таке визначення використовує не тільки український законодавець. Наприклад, «Віртуальні активи» визначені в Законі Німеччини про імплементацію Директиви про внесення змін до Четвертої Директиви ЄС про боротьбу з відмиванням грошей як «представлення цифрової вартості» [4, с. 9], що, фактично, має схоже відображення, але в більш «широкому» розумінні.

Загалом, регулювання віртуальних активів (далі — ВА) в Україні — це потрібний крок, оскільки: а) необхідно ввести регулювання ВА, зокрема визначення їх не як речі (чи права), а як безпосередньо активу; б) необхідно врегулювати оподаткування ВА; необхідно запобігти тонізації економіки за допомогою ВА; виходячи з минулого пункту, Україна, виконавши такі вимоги, буде відповідати міжнародним стандартам, що передбачені Європейськими та Євроатлантичними політиками AML, CFT, KYC та інше [5]. (AML — Anti-money laundering; CFT — counter financing terrorism; KYC — Know your client).

Для України як юрисдикції, що планує ввести прозоре регулювання віртуальних активів та стати своєрідним інноваційним центром, також важливо розуміти сприйняття віртуальних активів серед власного населення. В 2021 році спеціалісти зі збору даних системи Блокчейн Chainalysis провели дослідження і створили рейтинг країн за індексом сприйняття крипто-валют [11]. Була врахована сума операцій із віртуальними валютами та об'єми (фактичні обсяги) торгівлі. Тобто, чим вище в рейтингу країна, тим частіше її резиденти інвестують в віртуальні активи — табл. 1.

Україна, виходячи із дослідження є однією з країн з найвищим сприйняттям віртуальних активів серед резидентів. Через це необхідно звернутись до українського регулювання законодавства,

Таблиця 1

Індекс сприйняття крипто-валют

Country	Index score	Overall index ranking	On-chain value received	On-chain retail value received	P2P exchange trade volume
Vietnam	1.00	1	4	2	3
India	0.37	2	2	3	72
Pakistan	0.36	3	11	12	8
Ukraine	0.29	4	6	5	40

Джерело: Chainalysis. The 2021 Global Crypto Adoption Index: Worldwide Adoption Jumps Over 880% With P2P Platforms Driving Cryptocurrency Usage in Emerging Markets [11]

насамперед, проєкту закону № 7150. Безпосередньо проєктом передбачається запровадження низки заходів щодо стимулювання розвитку ринку ВА, а саме запровадження наступних категорій регулювання:

- 1) передбачається звільнення від оподаткування ПДВ операцій з ВА, а також послуг, які надаються постачальниками послуг, пов'язаних із ВА;
- 2) встановлення на термін 5-ти років пільгового оподаткування інвестиційного прибутку від операцій з ВА, а також послуг, що пов'язані з віртуальними активами за ставкою податку на прибуток у розмірі 5%. (пільгова ставка на податок на прибуток терміном на 5 років);
- 3) встановлення на термін 5-ти років пільгового оподаткування інвестиційного прибутку від операцій з ВА для Фізичних осіб за ставкою податку на доходи фізичних осіб у розмірі 5% (пільгова ставка ПДФО терміном на 5 років);
- 4) встановлення обов'язку сплати військового збору з суми інвестиційного прибутку від операцій з ВА для фізичних осіб за ставкою 1,5%.

Виходячи з ст. 136.9, пільгове оподаткування, що передбачене законопроєктом буде нараховуватись тільки в випадку, коли особа буде здійснювати діяльність виключно в сфері ВА, «прибуток постачальника послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, оподатковується за ставкою податку у розмірі 5 відсотків за умовою, що такий постачальник послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів не отримує інших доходів, крім доходів від здійснення діяльності з надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, та доходу, що виникає в результаті нарахування курсових різниць».

В даному аспекті варто звернутися до зарубіжного досвіду, насамперед досвіду Європейського регіону. ПДВ зазвичай виникає для постачальників будь-яких товарів чи послуг, проданих в обмін на будь-який (віртуальний) актив. Сумою оподаткування для цілей ПДВ буде вартість активу

в євро на момент постачання [6]. Тобто, виходячи з цього, фактично, практика оподаткування віртуальних активів є поширеною в Євросоюзі відповідно до вищевказаної директиви [4]. Першим і важливим випадком визнання віртуальних активів у метасвіті об'єктом оподаткування ПДВ стала справа у віданні Регіонального фіскального суду у Кельні (Німеччина). Він визнав, що віртуальна оренда **віртуальної землі** є операцією, яка підлягає обкладенню ПДВ [7].

Відповідно до запропонованих змін в п.п. 170.2–1.4, сума доходу, від розміщення забезпеченого віртуального активу, вважається доходом від продажу майнового права та підлягає оподаткуванню за ставкою та відповідно до правил, встановлених цим розділом для оподаткування доходу від таких операцій.

В даному аспекті важливо розуміти сутність поняття ICO (initial coin offering, від англ. — первинна пропозиція монет (токенів) та підстави встановлення регулювання на такі відносини. Первинним поняттям є IPO — Первинна публічна пропозиція (англ. Initial Public Offering) — перший публічний продаж акцій (чи інших цінних паперів) приватної компанії [8]. Відповідно до ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок» визначаються умови первинного розміщення, що в свою чергу передбачають ліцензування та попереднє проведення дозвільної діяльності, оскільки передбачають роботу із цінними паперами. Відповідно, правовідносини із тими ж «цінними паперами», щоправда вираженими в електронному варіанті, мають здійснюватися за аналогічною процедурою.

Додаються також і інноваційні напрями в процесі оподаткування віртуальних активів, зокрема, наприклад, облік прибутку в випадку віртуальних активів ведеться окремо від доходів (і, відповідно, витрат).

Важливо, що в разі використання забезпеченого віртуального активу його власником, вважається, що такий власник отримав дохід від операцій

з віртуальними активами у розмірі витрат, понесених на придбання такого забезпеченого віртуального активу (крім випадків, коли загальна сума такого доходу, отриманого протягом податкового (звітного) періоду, не перевищує 10 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного податкового року). Проте, тут необхідно говорити про те, що відповідно до ЗУ «Про державний бюджет України на 2022 рік», мінімальна заробітна плата з 1 січня — 6500 грн. Загалом виходить сума 65000 гривень, що відносно терміну, що встановлений як податковий період — 1 рік, є доволі незначною.

Пов'язаною категорією є обмін, що визначається пунктом «Г» ч. 170.2–1.2. Обмін віртуального активу на інший віртуальний актив не призводить до виникнення доходу чи витрат від операцій з віртуальними активами у платника податку. Вважається, що такий підхід не є правильним та не вичерпує всього обсягу відносин. Оскільки різні типи та види віртуальних активів не можна порівнювати між собою без спеціальних критеріїв, зокрема курсу. Оскільки обмін, умовно, одиниці «BTC» на одиницю «LTC» призведе до збитків — а значить витрат. Необхідно зробити уточнення на кшталт — обмін однорідних віртуальних активів

Таблиця 2

SWOT-аналіз: вплив на податкове законодавство України через регулювання відносин у сфері віртуальних активів

Strengths	Weaknesses
– Можливість правового регулювання і технічного впровадження основного (профільного) ЗУ «Про віртуальні активи». – Пільговий період оподаткування діяльності, що охоплюється ЗУ «Про віртуальні активи». – Пільгові — зменшені ставки податків (Податок на прибуток та ПДФО) на термін спеціального (пільгового) оподаткування. – Правове визначення ІСО (опис аббревіатури і поняття додається нижче) та можливості щодо його впровадження та оподаткування. Зокрема оподаткування як доходу від продажу майнового права (що спрощує роботу). – Річна податкова декларація щодо доходів та прибутків юридичних осіб та ФОП для контролювання діяльності у сфері віртуальних активів. – Можливість відповідності українського законодавства міжнародним стандартам політик AML, CFT, KYC.	– Встановлення обов'язку сплати військового збору, що накладає додаткове податкове навантаження особливо в контексті можливого впровадження DPA.CITY. – Можливість пільгового оподаткування протягом пільгового періоду тільки для фізичних та юридичних осіб, що провадять діяльність виключно в сфері віртуальних активів. – Можливість офіційного зарахування витрат тільки при купівлі ВА через банківські рахунки. – Проблема з визначенням обміну віртуальних активів, що не спричиняє доходів чи витрат.
Opportunities	Threats
– Обов'язок сплати військового збору (наповнення дохідної частини бюджету). – Можливість прозорого оподаткування через відокремлення доходів від віртуальних активів від прибутків. – ІСО — полегшення регулювання, а значить використання меншої кількості ресурсів. – Можливість декларування збитків для ФОП та юридичних осіб та в подальшому врахування їх в наступних податкових періодах – Використання при покупці віртуальних активів лише банківських рахунків — унеможливлення тонізації доходів та прибутків від бізнесу із віртуальними активами (коли немає так званого «кешу» — готівки).	– Недостатня сума законодавчо встановленого максимуму можливості розцінення доходу у вигляді понесених на придбання забезпечених віртуальних активів — 65 тис. грн. за податковий період — один рік. Надто незначна сума, перевищення якої тягне незастосування норми. – Не регламентованість обмінної діяльності віртуальних активів, що може призвести до безпідставної втрати прибутків. – Можливість зловживання нормою про не включення до доходів ФОП суми доходу у вигляді прибутку, що дозволяє ще більше розвивати «сіру» схему про найм ФОПів. Це суперечить принципам, що викладені безпосередньо в ЗУ «Про віртуальні активи».

Джерело: авторська розробка

з урахуванням ринкової вартості на момент обміну (чи на момент укладення договору обміну) не призводить до виникнення доходу чи витрат від операцій з віртуальними активами у платника податку.

Щодо оподаткування доходів з діяльності з віртуальними активами ФОП: Не включаються до доходу фізичної особи — підприємця суми доходу у вигляді прибутку від операцій з віртуальними активами. Проте, правила оподаткування ФОП визначаються доданими п. 170.2-1 ст. 170 ПКУ.

Здійснивши систематизацію викладеного вище матеріалу, можемо підійти до виведення конкретного вирішення поставлених даною статтею питань. Насамперед технічний законопроект є основою та підставою фактичного оподаткування віртуальних активів в Україні відповідно до норм ЗУ «Про віртуальні активи», оскільки останнім процес та норми оподаткування не представлені взагалі. Тобто, без прийняття змін до Податкового кодексу, профільний закон в силу не вступить.

Висвітлені питання насамперед мають велику цінність у часі, оскільки в даному випадку саме регулювання «на часі» матиме значення. Наприклад, країни, що першими врегулювали відносини змогли стати «хабами» для компаній, основним видом діяльності яких є сектор віртуальних активів. Гібралтар в нормативному акті «Gibraltar Financial Services ACT 2019» відповідно до SCHEDULE 3 INDEX OF REGULATED ACTIVITIES (section 7) ще в 2019 році висвітлив всі основні види діяльності, які підлягають ліцензуванню, а значить і оподаткуванню [9].

Загалом, щодо практики оподаткування можна привести приклад, коли Податкове управління США надіслало кілька судових позовів Джону Доу з проханням надати інформацію про громадянина США, який здійснював операції з криптовалюта-

ми в період з 2016–2020 рр., де загальна річна вартість перевищила 20 000 доларів США (Ferreira et al., 2021), оскільки такі дані становили можливе правопорушення у податковій сфері. Крім того, фізичні особи можуть мати кілька облікових записів у різних біржах, розташованих в різних податкових юрисдикціях. За відсутності узгодженого і автоматизованого обміну інформацією щодо приросту капіталу, пов'язаного з віртуальними активами у країнах, єдиному податковому органу досить складно визначити, чи є оподатковуваний капітал прибутку від володіння криптовалютами таким, що правильно повідомляється платником податків [10, с. 12].

Світові тенденції щодо регулювання оподаткування доволі різняться. Наприклад, в офшорних юрисдикціях — ставка податку на дохід становить зазвичай 0%. Вануату можна назвати однією з представниць такого підходу: уряд країни легалізував віртуальні активи Законом «Про ліцензування фінансових операцій № 9» та встановив нульову ставку ПДФО та податку на дохід для компаній [12]. Проте, вважається, що такі юрисдикції не є надійними, тому важливо розглянути наявну ситуацію у Євросоюзі — операції з обміну фіатних грошей на віртуальні активи і навпаки не оподатковуються ПДВ. Таке рішення прийняв Європейський Суд ще в 2015 році. Досі таке правило є чинним.

Більшої регламентованості в оподаткуванні досягли в США — наразі віртуальні активи в цій юрисдикції можна використовувати як легальний платіжний засіб, а особи, що його використовують — мають його задекларувати відповідно до вимог Федерального Податкового Управління. Загалом, ставки податку залежать від цілей інвестування та загальної суми — від 10% до 37% [13].

Рис. 2. Ринкова капіталізація та домінування крипто-валют

Джерело: Thiemann A. Cryptocurrencies: An empirical view from a tax perspective. European Commission [10, с. 10]

Отже, говорячи про порівняння українського податкового законодавства із можливими прикладами, що представлені іншими країнами, що впровадили регулювання віртуальних активів, можна зробити декілька висновків:

- 1) іти шляхом офшорних зон для оподаткування операцій із нульовими ставками не є виправданим, оскільки це приводить за собою невиправдані втрати держави, а також підвищує ризик порушень, що передбачені політиками протидії корупції, відмивання коштів та фінансування тероризму;
- 2) говорячи про податкові ставки, що передбачені в США, що можуть досягати 37% також не повинні бути взірцем для регулювання в Україні, оскільки це призведе до відмови іноземного капіталу від використання юрисдикції через надмірне податкове навантаження.

Тобто найбільш виправданим залишається «європейський» варіант оподаткування — в межах 5–15% від доходу загалом для всіх видів податків. Важливою є можливість запровадження спрощеної системи оподаткування на операції з віртуальними активами для ФОП.

Проблемними в національному законодавстві (відповідно до проекту ЗУ № 7150) залишаються та підлягають перегляду питання — встановлення обов'язку сплати військового збору, визначення обміну віртуальних активів, а також можливості пільгового оподаткування для осіб, що здійснюють діяльність виключно у сфері віртуальних активів. Це спричиняє перешкоди для вільного використання можливостей законодавства, оскільки: а) додаткове податкове навантаження внаслідок військового збору скасовує привабливість вільної податкової зони «Дія. Сіті», оскільки остання в такому випадку не даватиме преференцій для компаній, що наразі використовують так звану

«систему ФОП-ів»; б) недосконалість регламентування категорії обміну відкриває можливості для зловживання нормами законодавства при операціях обміну, оскільки фактичні дані (курс обміну), що грають роль при наявності прибутків чи збитків не враховується в законопроекті; в) компанії чи особи, що здійснюють певну сукупність діяльності (в тому числі і діяльність у сфері віртуальних активів) не зможуть користуватись перевагами пільгового оподаткування, тому гіпотетично це може призвести або до створення компаній — двійників виключно для діяльності з віртуальними активами, або взагалі до відмови від юрисдикції, що суперечить цілям проекту.

Висновки з даного дослідження. Регулювання відносин у сфері віртуальних активів в Україні, як в юрисдикції, в якій, відповідно до досліджень зацікавлені як зсередини (резиденти), так і ззовні (компанії, що шукають надійний хаб із помірним податковим кліматом) є необхідною умовою для здійснення ефективної політики.

Підсумовуючи, варто зазначити, що проект оподаткування віртуальних активів в Україні є таким, що поділяє міжнародний досвід та використовує актуальні податкові ставки, нормативні визначення, що охоплюють і можливі подальші відносини, відповідає міжнародним політикам та є своєчасним. Отже, виправивши описані трактування закону та здійснивши перегляд оподаткування для «Дія. Сіті» можна досягти створення в Україні повноцінного хабу для розвитку українських та імплементації інтернаціональних компаній в фінтех сферу України, що дасть значний поштовх як для економіки держави (третинний сектор економіки), так і для міжнародного визнання України як юрисдикції, що важлива на міжнародному ринку послуг, праці та технічного забезпечення.

Література

1. Проект Закону Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами [Електронний ресурс] / [М. Крячко, Д. Гетманцев, Ю. Арістов та ін.] // Верховна Рада України. 1303. URL: <https://itd.rada.gov.ua>
2. Поливка Н. Криптовалюти і «різноманітні біткоіни» / Н. Поливка // Юридична Газета online. URL: <http://jur-gazeta.com>
3. Махаєва О. Електронні гроші: стан європейського ринку та його регулювання // Вісн. НБУ. 2006. № 8; Міщенко В., Махаєва О. Електронні гроші: поняття, стан українського ринку та перспективи розвитку // Банків. справа. 2007. № 3; Новицький А. Електронні гроші — проблеми правового забезпечення обігу в Україні // Правова інформатика. 2008. № 1.
4. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної координації. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової

системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної координації // Секретаріат КМ України. 2015. URL: <https://www.kmu.gov.ua>

5. IMF and WB, Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism: Observations from the Work Program and Implications Going Forward, Supplementary Information, 31 August 2005. URL: <http://www.imf.org> (дата звернення 10.04.2022 р.)

6. Taxing digital assets // abmagazine.accaglobal. URL: <https://abmagazine.accaglobal.com>

7. Luther M. VAT and Virtual Worlds — A German Precedent? [Електронний ресурс] / M. Luther, F. Zawodsky // Ernst & Young GmbH, Germany. 2022. URL: <http://kluwertaxblog.com>

8. Cointelegraph Team. ICO vs. IPO: Grundlegende Unterschiede (з нім. — основні відмінності) [Електронний ресурс] / Cointelegraph Team // Cointelegraph Deutschland. 2021. URL: <https://de.cointelegraph.com>

9. Gibraltar Financial Services Act 2019 // Government of Gibraltar (Financial Services). 2019. URL: <https://www.gibraltarlaws.gov.gi>

10. Thiemann A. Cryptocurrencies: An empirical view from a tax perspective. European Commission. 2021. 29 p. URL: <https://joint-research-centre.ec.europa.eu> (date of access: 25.04.2022).

11. The 2021 Global Crypto Adoption Index: Worldwide Adoption Jumps Over 880% With P2P Platforms Driving Cryptocurrency Usage in Emerging Markets — Chainalysis. Chainalysis. URL: <https://blog.chainalysis.com> (date of access: 05.06.2022).

12. Financial Dealers Licensing Act #9: ACT of Vanuatu no. #9. URL: <https://fma.vu>

13. Frequently Asked Questions on Virtual Currency Transactions | Internal Revenue Service. Internal Revenue Service | An official website of the United States government. URL: <https://www.irs.gov> (date of access: 05.06.2022).

14. Галушка Є., Пакон О. Сутність криптовалют та перспективи їх розвитку. Young Scientist. № 4. С. 634–637. URL: <http://molodyvcheny.in.ua>.

15. Іванюк В. Застосування криптовалюти як інноваційного платіжного засобу. актуальні проблеми правознавства. 2019. № 4. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/882> (дата звернення: 01.06.2022).

16. Куницький О. Хакери викрали криптовалюту на понад \$600 млн. у Poly Network. Це найбільша крадіжка у децентралізованому фінансовому просторі. Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/khakeri-vikrali-kriptovalyutu-na-ponad-600-mln-u-poly-network-tse-naybilsha-kradizhka-u-detsentralizovanomu-finansovomu-prostori-11082021-2245> (дата звернення: 23.05.2022)

References

1. Projekt Zakonu Pro vnesennja zmin do Podatkovogho kodeksu Ukrainy shhodo opodatkovannja operacij z virtual'nymy aktyvamy / [M. Krjachko, D. Ghetmancev, Ju. Aristov ta in.] // Verkhovna Rada Ukrainy. 1303. URL: <https://itd.rada.gov.ua> [in Ukrainian]

2. Polyvka N. Kryptovaljuty i «riznomanitni bitkoiny» / N. Polyvka // Jurydychna Ghazeta online. URL: <http://yur-gazeta.com> [in Ukrainian]

3. Makhajeva O. Elektronni ghroshi: stan jevropejskogho rynku ta jogho rehuljuvannja // Visn. NBU. 2006. # 8; Mishhenko V., Makhajeva O. Elektronni ghroshi: ponjattja, stan ukrajinskogho rynku ta perspektivy rozvytku // Bankiv. sprava. 2007. # 3; Novycjkyj A. Elektronni ghroshi — problemy pravovogho zabezpechennja obighu v Ukraini // Pravova informatyka. 2008. # 1 [in Ukrainian].

4. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance). 2015. URL: <https://www.kmu.gov.ua> [in Ukrainian].

5. IMF and WB, Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism: Observations from the Work Program and Implications Going Forward, Supplementary Information, 31 August 2005. URL: <http://www.imf.org> [in English]

6. Taxing digital assets // abmagazine.accaglobal. URL: <https://abmagazine.accaglobal.com> [in English].

7. Luther M. VAT and Virtual Worlds — A German Precedent? / M. Luther, F. Zawodsky // Ernst & Young GmbH, Germany. 2022. URL: <http://kluwertaxblog.com> [in English].

8. Cointelegraph Team. ICO vs. IPO: Grundlegende Unterschiede / Cointelegraph Team // Cointelegraph Deutschland. 2021. URL: <https://de.cointelegraph.com> [in German].

9. Gibraltar Financial Services Act 2019 // Government of Gibraltar (Financial Services). 2019. URL: <https://www.gibraltarlaws.gov.gi> [in English]

-
10. Thiemann A. Cryptocurrencies: An empirical view from a tax perspective. European Commission. 2021. 29 p. URL: <https://joint-research-centre.ec.europa.eu> (date of access: 25.04.2022) [in English].
 11. The 2021 Global Crypto Adoption Index: Worldwide Adoption Jumps Over 880% With P2P Platforms Driving Cryptocurrency Usage in Emerging Markets — Chainalysis. Chainalysis. URL: <https://blog.chainalysis.com/> (date of access: 05.06.2022) [in English].
 12. Financial Dealers Licensing Act #9: ACT of Vanuatu no. #9. URL: <https://fma.vu> [in English].
 13. Frequently Asked Questions on Virtual Currency Transactions | Internal Revenue Service. Internal Revenue Service | An official website of the United States government. URL: <https://www.irs.gov> (date of access: 05.06.2022) [in English].
 14. Ghalushka Je., Pakon O. Sutnistj kryptovaljut ta perspektyvy jikh rozvytku. Young Scientist. № 4. S. 634–637. URL: <http://molodyvcheny.in.ua> [in Ukrainian].
 15. Ivanyuk V. Zastosuvannya kryptovalyuti yak innovacijnogo platizhnogo zasobu. aktual'ni problemi pravoznavstva. 2019. № 4. 2019. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/882> (data zvernennya: 01.06.2022). [in Ukrainian]
 16. Kunicky O. Hakeri vikrali kryptovalyutu na ponad \$600 mln u Poly Network. Ce najbil'sha kradizhka u decentralizovanomu finansovomu prostori. Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/khakeri-vikrali-kryptovalyutu-na-ponad-600-mln-u-poly-network-tse-naybilsha-kradizhka-u-detsentralizovanomu-finansovomu-prostori-11082021-2245> [in Ukrainian].

Батлук Микита Вікторович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Batluk Mykyta

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Козлова Поліна Геннадіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Kozlova Polina

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Іванов Сергій Сергійович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ivanov Serhii

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Єрмолаєва Тетяна Вікторівна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8059

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

PROBLEMS OF LEGAL ENVIRONMENT OF CITIZENS 'ENVIRONMENTAL RIGHTS IN THE CONDITIONS OF WARTIME

Анотація. У статті проаналізовано питання щодо можливості обмеження екологічних прав громадян в умовах воєнного стану.

Визначено, що у зв'язку з запровадженням правового режиму воєнного стану низка конституційних прав і свобод людини та громадянина можуть обмежуватись. Разом з тим, екологічні права громадян де-юре не зазнали обмежень, однак де-факто деякі екологічні права громадян, які закріплені в Конституції України були обмежені. Окремо встановлено, що забезпечення екологічних прав громадян, а саме права на відшкодування завданої їм внаслідок неправомірних дій агресора екологічної шкоди неможливе без чітких та прозорих методик розрахунку. Було надано позитивну оцінку впровадженню способам розрахунку шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії Російської Федерації. Наголошено на тому, що методика розрахунку шкоди неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану є недосконалою через необґрунтоване включення до формули розрахунку розміру шкоди, завданої неорганізованими викидами забруднюючих речовин або сумішей таких речовин в атмосферне повітря

внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану, коефіцієнту, що залежить від характеру походження події. Водночас, акцентовано увагу на тому, що відповідні методи розрахунку завданої шкоди можна охарактеризувати виключно схвально, адже саме вони надають реальну можливість громадянам в умовах воєнного стану реалізувати своє конституційне екологічне право на відшкодування екологічної шкоди. Вказано на те, що часткове обмеження публічного доступу до деяких відкритих реєстрів, які містять екологічну інформацію, ззовні нагадує обмеження конституційних екологічних прав громадян. Було зазначено про початок визначної реформи державної системи моніторингу стану навколишнього середовища, яка поміж всього значним чином систематизує та впорядковує термінологію пов'язану з екологічною інформацією, а також встановлює чіткі механізми доступу до неї.

Сформульовано висновки з проведеного дослідження та зазначено щодо можливості подальших наукових розвіток у даній сфері.

Ключові слова: екологічні права, правове забезпечення екологічних прав, воєнний стан, обмеження конституційних прав, методика розрахунку завданої шкоди.

Summary. The article analyzes the issue of the possibility of restricting the environmental rights of citizens in martial law.

It is determined that in connection with the introduction of the legal regime of martial law, a number of constitutional rights and freedoms of man and citizen may be limited. At the same time, the environmental rights of citizens were not de jure restricted, but de facto some environmental rights of citizens, which are enshrined in the Constitution of Ukraine, were limited. It is separately established that ensuring the environmental rights of citizens, namely the right to compensation for environmental damage caused to them as a result of illegal actions of the aggressor is impossible without clear and transparent methods of calculation. A positive assessment was given to the implemented methods of calculating the damage to land, soils due to emergencies and / or armed aggression of the Russian Federation. It is emphasized that the method of calculating the damage of fugitive emissions of pollutants or mixtures of such substances into the atmosphere due to emergencies and / or martial law is imperfect due to unreasonable inclusion in the formula for calculating the amount of damage caused by fugitive emissions of pollutants or mixtures substances into the atmosphere due to emergencies and / or during martial law, a factor that depends on the nature of the event. At the same time, it is emphasized that the relevant methods of calculating the damage can be described only positively, because they provide a real opportunity for citizens in martial law to exercise their constitutional environmental right to compensation for environmental damage. It is pointed out that the partial restriction of public access to some open registers containing environmental information externally resembles the restriction of constitutional environmental rights of citizens. It was noted the beginning of a major reform of the state environmental monitoring system, which, among other things, significantly systematizes and streamlines terminology related to environmental information, as well as establishes clear mechanisms for access to it.

The conclusions of the study are formulated and the possibility of further scientific research in this area is indicated.

Key words: environmental rights, legal support of environmental rights, martial law, restrictions on constitutional rights, methods of calculating the damage.

Постановка проблеми. Права і свободи громадян є тим підґрунтям, на якому базується вся держава, адже саме від їх повноти та можливості практичної реалізації залежить курс держави та її сприйняття своїм народом. Тому, забезпечення якомога більшого переліку прав та свобод людини та громадянина є обов'язком будь-якої держави. Особливо гостро питання забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина постає в умовах екзистенційної кризи для держави, якою, серед іншого, є війна. Запроваджуючи воєнний стан, держава прагне забезпечити своє виживання та вберегти своїх громадян від руйнівних наслідків, котрі несе будь-який збройний конфлікт. Тож, логічним буде припустити те, що в умовах воєнного стану для досягнення мети його впровадження деякі права та свободи громадян на відповідний період можуть обмежуватися. Тому, особливо актуальним

наразі є дослідження можливості обмеження в умовах воєнного стану екологічних прав через їх виключну важливість для забезпечення подальшого перебування населення в безпечному для життя та здоров'я навколишньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо обмеження прав в умовах воєнного стану було досліджено багатьма науковцями, проте ґрунтовних досліджень цього питання в аспекті можливості такого обмеження щодо екологічних прав наразі немає. Деякі з наукових праць, що тим чи іншим чином стосуються предмета нашого дослідження стали фундаментом для написання цієї наукової статті, а саме це праці таких вчених як Фігель Ю. О. [1], Козак З. [2], Проскура Г. М. [3], Чубарук Т. [4], Кушакова-Костицька Н. В. [5], Васечко Л. [6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою наукової статті є

дослідження питання щодо можливості обмеження екологічних прав в Україні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. В Основному Законі України в статті 50 закріплено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [7]. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

За загальним правилом, що міститься в ч. 1 ст. 64 Конституції, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених самою Конституцією України. Згідно з ч. 2 зазначеної статті, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження конституційних прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Водночас, встановлюється вичерпний перелік так званих абсолютних прав, котрі не можуть бути обмежені навіть за умов воєнного чи надзвичайного стану.

Проаналізувавши даний перелік, можна зробити висновок про те, що конституційні екологічні права, передбачені в ст. 50, не є абсолютними, а тому вони можуть бути цілком конституційно обмежені в умовах воєнного чи надзвичайного стану. При цьому, обмеження прав і свобод людини та громадянина є, на наш погляд, оціночною категорією. Так, Васечко Л. визначає дане поняття як сукупність чинників, що ускладнюють чи унеможливають реалізацію прав і свобод, а також звуження обсягу прав [6, с. 5]. Ми підтримуємо твердження, котре міститься в Рішенні Конституційного Суду України, зміст якого полягає в тому, що обмеження прав і свобод — це звуження їх змісту та обсягу. Умови і засоби є визначальними поняття змісту прав, котрі становлять можливості людини, які потрібні для задоволення її потреб задля розвитку та існування. Обсяг прав людини є їх сутнісною властивістю, яка виражена кількісними показниками можливостей людини, що відображені відповідними правами, які не є однорідними і загальними (абз. 4 пп. 5.2 п. 5 мотивувальної частини) [8].

Такий законний порядок можна віднайти з аналізу положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме в п. 5 ч. 1 ст. 6 вказаного закону [9]. Відповідно до даної норми вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово об-

межуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень має міститись в Указі Президента України про запровадження воєнного стану.

Відповідний Указ Президента України № 64/2022 було введено в дію з 24 лютого 2022 року та продовжено й донині [10]. У вказаному указі в ст. 3 міститься вичерпний перелік конституційних прав та свобод людини та громадянина серед якого відсутня стаття 50 Конституції України. Ми вважаємо, що це є недоліком, адже це напштовхує на думку про те, що право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, а також право вільного доступу до інформації про стан довкілля не можуть бути обмеженими під час воєнного стану. Проте таке обмеження, відповідно до Конституції, можливе, а тому виникає неузгодженість між нормами Указу Президента та Конституції.

З наведеного ми можемо стверджувати про те, що загальна повнота екологічних прав людини та громадянина не була звужена, однак залишається відкритим питання, щодо можливості реалізації громадянами своїх конституційних екологічних прав в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України.

Доцільно погодитися з Фігелем Ф.О., котрий висловив думку про те, що саме по собі введення воєнного стану не можна розцінювати як автоматичне обмеження усіх прав і свобод людини та громадянина, котрі можуть обмежуватись [1, с. 229].

Як показав час війни, під час ведення бойових дій на навколишнє природне середовище може здійснювати непоправимий вплив, наприклад, викиди забруднюючих речовин в повітря (вибухи резервуарів з аміаком, руйнування дамб та теплових електростанцій з наступним забрудненням територій довкола відповідних об'єктів та інше про що можливо громадськість ще не дізналась). Однак, ключовим в питанні визначення ступеня екологічної шкоди нанесеної такими протиправними діями збройних сил країни агресора залишаються методи визначення розміру нанесеної шкоди.

У зв'язку з тим, що вже було зафіксовано низку екологічних катастроф та порушень екологічних прав громадян, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів своїми наказами затвердило низку методик з визначення розміру завданої шкоди навколишньому природному середовищу.

Однією з них стала затверджена Наказом Міндовкілля від 04.04.2022 № 167 методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної

агресії та бойових дій [11]. Її затвердження дозволить якісно визначати шкоду, завдану ґрунтам та земельним ресурсам внаслідок викидів та скидів забруднюючих речовин. Обчислення збитків, завданих ґрунтам російської агресією проти України та, що найбільш важливо, дозволить судитись за відшкодування таких збитків з боку РФ.

Наступною була прийнята методика щодо розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди [12]. Можна без сумніву заявити, що її прийняття є дуже важливим рішенням, оскільки це відкриває можливість нараховувати збитки внаслідок неорганізованих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, що дозволить знову ж таки через суд реалізувати право громадян на відшкодування екологічної шкоди. Однак, незрозумілою є позиція міністерства з приводу встановлення різних коефіцієнтів при розрахунку шкоди в умовах воєнного стану та в умовах надзвичайної ситуації зі зменшенням відповідного коефіцієнту при надзвичайній ситуації.

Відповідно до п. 2 розділу III зазначеної методики, розмір шкоди, завданої неорганізованими викидами забруднюючих речовин або сумішей таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану, розраховується за формулою:

$R_{ш} = M_{і} \times C_{п} \times K_{неб} \times K_{в} \times K_{мп} \times K_{пп}$,
де $K_{пп}$ — коефіцієнт, що залежить від характеру походження події та визначається згідно з додатком 6 до цієї Методики. Так, $K_{пп}$ за надзвичайної ситуації — 3; надзвичайної ситуація, що призвело до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності — 6. Водночас, $K_{пп}$ під час воєнного стану — 10.

На нашу думку, впровадження такої різниці в коефіцієнтах (та й взагалі самого $K_{пп}$) є необґрунтованим, адже зумовлена довіллю шкода залежить лише від кількості та виду викинутих речовин та деяких інших факторів, і аж ніяк — від характеру походження події.

Проте, відповідні способи розрахунку шкоди можна охарактеризувати виключно схвально, адже саме вони надають реальну можливість громадянам в умовах воєнного стану реалізувати своє конституційне екологічне право на відшкодування екологічної шкоди.

Окремо варто було б привернути увагу до права громадян на доступ до інформації про стан на-

вколишнього середовища. Відповідне право, яке є конституційним, як і низка інших екологічних прав людини та громадянина закріплені в ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [13]. Зокрема пункт «е» частини 1 статті 9 згаданого вище закону саме і визначає право громадян на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком певних законодавчих обмежень.

Проблеми в правовому регулюванні зазначеного права існували ще й до збройного конфлікту. Так, наприклад, Козак З. вказував на те, що питання розуміння поняття систематичності інформування населення про стан навколишнього середовища, а також обрання конкретних каналів такого інформування, були залишені поза увагою законодавця [2, с. 19].

Наразі, органи державної влади в умовах воєнного стану задля забезпечення безпеки громадян вирішили частково обмежити публічний доступ до деяких відкритих реєстрів, що містять екологічну інформацію. Наприклад, було частково обмежено публічний доступ до відкритих реєстрів у сфері лісового господарства як-от планів лісонасаджень, лісорубних квитків і т. ін. Ще одним яскравим прикладом є припинення доступу користувачів до Державного земельного кадастру в межах адміністративно-територіальних одиниць, перелік яких затверджується Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру за погодженням з Міністерством аграрної політики та продовольства (пп. 1 п. 2 Постанови КМУ від 7 травня 2022 р. № 564 [14]). Скасовуються вимоги законодавства про оприлюднення на офіційному веб-сайті Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру, зокрема через Публічну кадастрову карту, що є частиною програмного забезпечення Державного земельного кадастру, картографічної основи, індексних кадастрових карт (планів), базових, аналітичних, кадастрових, інформаційних шарів та всіх відомостей Державного земельного кадастру, передбачених статтями 12–15 Закону України «Про Державний земельний кадастр», зокрема у векторному вигляді (пп. 4 п. 1 Постанови КМУ від 7 травня 2022 р. № 564). На нашу думку, часткове обмеження доступу до публічних реєстрів хоча і не є прямим порушенням конституційного екологічного права громадян на інформацію про стан довкілля, проте може викликати зловживання органами публічної

влади своїми повноваженнями. Публічний доступ громадян до відкритих реєстрів, що містять екологічну інформацію, шляхом використання мережі Інтернет є життєво необхідним в сучасному світі (навіть в умовах воєнного стану), а тому слід розробити дієвий механізм, що дозволить запобігти наслідкам впровадження відкритого доступу в умовах збройного конфлікту та усуне перепони в реалізації екологічних прав громадян.

Слід також звернути увагу на проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля» від 26 квітня 2022 року, що був схвалений КМУ та який своєю метою ставить створення державної системи моніторингу довкілля з метою забезпечення досягнення екологічно орієнтованих цілей сталого розвитку [15].

В рамках даного проєкту КМУ, окрім безпосереднього впровадження системи державного моніторингу довкілля, значним чином систематизує та впорядковує термінологію пов'язану з екологічною інформацією, а також встановлює чіткі механізми доступу до неї. Це є важливим рішенням, адже: 1) єдиного підходу до дефініції поняття екологічної інформації немає, тому законодавство повинно містити визначення, котре має бути єдиним, а також відповідати міжнародно визнаним стандартам [3, с. 34–36]; 2) екологічний моніторинг — це основний засіб отримання екологічної інформації, тобто він є інформаційною системою спостережень, оцінки та прогнозування змін у навколишньому середовищі та одночасно однією з функцій державного управління в галузі охорони навколишнього середовища, кінцевим продуктом якого є екологічна інформація [5, с. 57].

Тобто, ми маємо ситуацію коли з одної сторони обмежується доступ до важливої екологічної інформації, а з іншої — вносяться досить прогресивні законодавчі зміни, які закладають фундаментальну основу для подальшого реформування системи державного моніторингу стану навколишнього природного середовища, яке в кінцевому випадку забезпечує захист прав громадян на безпеч-

не для життя і здоров'я довкілля, а окрім цього ще й додатково врегульовує порядок доступу до екологічної інформації, яке також є правом громадян згідно ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Ми вважаємо, що в умовах воєнного стану держава, враховуючи особливу соціальну значущість екологічної інформації, як ніколи зобов'язана на офіційному рівні забезпечувати громадян ефективними механізмами задоволення їх екологічних інформаційних потреб. Водночас, слід стимулювати різні форми громадської активності шляхом підтримання на паритетних умовах інформаційні джерела міжнародних та громадських організацій, адже під час збройного конфлікту держава може ухилитися від надання певної важливої інформації аби не сіяти паніку серед мас [4, с. 37].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, воєнний стан негативно впливає на майже всі сфери життя людини, суспільства та держави в цілому, наслідком яких є часткове або повне обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина. Станом на сьогодні конституційні екологічні права громадян не зазнали прямих обмежень, але фактично деякі аспекти реалізації зазначених прав мають свої особливості, що ззовні нагадують собою обмеження.

Разом з тим, схвальним є те, що Міндовкілля запровадило методики розрахунку завданої екологічної шкоди в умовах воєнного стану, яке надає реальний механізм реалізації громадянами свого права, передбаченого ч. 1 ст. 50 Конституції України. Загалом же можна відзначити досить позитивну тенденцію державного регулювання забезпечення екологічних прав громадян в умовах збройного конфлікту з огляду на останні зміни до законодавства.

На нашу думку, слід продовжувати наукові дослідження з приводу реалізації екологічних прав громадян в умовах воєнного стану, адже залишаються невирішеними деякі питання.

Література

1. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична. 2015. № 2. С. 222–230.
2. Козак З. Порядок доступу до екологічної інформації: окремі правові проблеми. Вісник екологічної адвокатури. 2006. № 30. С. 18–21.
3. Проскура Г. М. Екологічна інформація: поняття та особливості. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2017. № 2. С. 31–37.

4. Чубарук Т. Система джерел екологічної інформації: в аспекті конституційного права доступу до такої інформації. *Правова інформатика*. 2008. № 3. С. 32–37.
5. Кушакова-Костицька Н. В. Право на інформацію в інформаційну епоху (порівняльне дослідження): монографія. Київ: Логос, 2018. 271 с.
6. Васечко Л. Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 4–8.
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 11.06.2022).
8. Рішення КСУ від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (дата звернення 11.06.2022).
9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 11.06.2022).
10. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 11.06.2022).
11. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій: Наказ Міндовкілля від 04 квітня 2022 р. № 167. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/RE37742?an=42> (дата звернення 11.06.2022).
12. Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди: Наказ Міндовкілля від 13 квітня 2022 р. № 175. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE37769?an=1> (дата звернення 11.06.2022).
13. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 11.06.2022).
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 року № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.06.2022).
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля: Проект Закону України від 28 квітня 2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI07342A?an=2> (дата звернення 11.06.2022).

References

1. Fihel Yu. O. Obmezhennia prav liudyny v umovakh voiennoho stanu. *Naukovyi visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Serii: Yurydychna*. 2015. № 2. S. 222–230.
2. Kozak Z. Poriadok dostupu do ekolohichnoi informatsii: okremi pravovi problemy. *Visnyk ekolohichnoi advokatury*. 2006. № 30. S. 18–21.
3. Proskura H. M. Ekolohichna informatsiia: poniattia ta osoblyvosti. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*. 2017. № 2. S. 31–37.
4. Chubaruk T. Systema dzherel ekolohichnoi informatsii: v aspekti konstytutsiinoho prava dostupu do takoi informatsii. *Pravova informatyka*. 2008. № 3. S. 32–37.
5. Kushakova-Kostytska N. V. Pravo na informatsiiu v informatsiinu epokhu (porivnialne doslidzhennia): monohrafiia. Kyiv: Lohos, 2018. 271 s.
6. Vasechko L. Obmezhennia prav liudyny v umovakh hlobalizatsii: problemy teorii i praktyky. *Yurydychna Ukraina*. 2013. № 1. S. 4–8.
7. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia 11.06.2022).
8. Rishennia KSU vid 22 veresnia 2005 roku № 5-rp/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (data zvernennia 11.06.2022).
9. Pro pravovy rezhyv voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 r. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (data zvernennia 11.06.2022).
10. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 r. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (data zvernennia 11.06.2022).
11. Pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia rozmiru shkody, zavdanoi zemli, gruntam vnaslidok nadzvychnykh sytuatsii ta/abo zbroinoi ahresii ta boiovykh dii: Nakaz Mindovkillia vid 04 kvitnia 2022 r. № 167. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/RE37742?an=42> (data zvernennia 11.06.2022).

12. Pro zatverdzhennia Metodyky rozrakhunku neorhanizovanykh vykydiv zabrudniuiuchykh rehovyn abo sumishi takykh rehovyn v atmosferne povitria vnaslidok vynyknennia nadzvychainykh sytuatsii ta/abo pid chas dii voiennoho stanu ta vyznachennia rozmiriv zavdanoi shkody: Nakaz Mindovkillia vid 13 kvitnia 2022 r. № 175. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE37769?an=1> (data zvernennia 11.06.2022).

13. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 r. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (data zvernennia 11.06.2022).

14. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 travnia 2022 roku № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia 11.06.2022).

15. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo derzhavnoi systemy monitorynhu dovkillia: Proiekt Zakonu Ukrainy vid 28 kvitnia 2022 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI07342A?an=2> (data zvernennia 11.06.2022).

Болдирєв Сергій В'ячеславович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державного будівництва*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Болдырев Сергей Вячеславович

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры государственного строительства*

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Boldyriev Serhii

*Candidate of Juridical Sciences (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of the State Building
Yaroslav Mydryi National Law University*

Лінник Микола Павлович

студент Факультету адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Линник Николай Павлович

студент Факультета адвокатуры

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Linnyk Mykola

*Student of the Faculty of Advocacy
Yaroslav Mydryi National Law University*

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8058

**СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ НЕДОЛІКІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СТАТУСУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВОЄННОЇ
ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ІНФРАСТРУКТУРИ**

**СПОСОБЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ НЕДОСТАТКОВ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
СТАТУСА И ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ
И ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ВОЕННОГО И
ПОСЛЕВОЕННОГО ВОССТАНОВЛЕНИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ**

**METHODS OF OVERCOMING THE DEFICIENCIES OF LEGAL REGULATION
OF THE STATUS AND ORGANIZATION OF WORK OF STATE AUTHORITIES
AND LOCAL SELFGOVERNMENT BODIES IN THE CONTEXT OF MILITARY
AND POSTWAR RECONSTRUCTION OF INFRASTRUCTURE**

Анотація. Дана наукова стаття присвячена темі недоліків правового регулювання статусу та організації роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування в контексті воєнної та післявоєнної відбудови інфраструктури. Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що на даний момент чинна юридична база України, що регулює воєнну та післявоєнну відбудову держави, містить велику кількість погрішностей та потребує комплексного оновлення. Ті малочисельні українські наукові роботи, які були покликані бодай частково вирішити питання відбудови інфраструктури

всередині держави, не охоплюють більшості виникаючих у процесі цієї відбудови аспектів. Запропонована стаття має на меті запропонувати власні ідеї з удосконалення нормативно-правової бази України, які мають урегулювати процес відновлення пошкодженої та зруйнованої інфраструктури.

Задля цього у статті було досліджено законодавчу базу, яка регулює статус та організацію роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування. Далі в науковій роботі зазначається, що оновлення чинної юридичної бази з приводу відбудови інфраструктури має відбуватись виключно відповідно до планів інтеграції національної юридичної бази в європейський законодавчий простір.

Враховуючи всі ці фактори авторами статті було резюмовано, що єдиним комплексним способом врегулювання процесу відбудови України є створення Плану реконструкції пошкодженої інфраструктури на період дії воєнного стану і у відбудовний період із подальшим його юридичним закріпленням.

Такий план має містити зміни на державному рівні (Міністерство інфраструктури України, Кабінет Міністрів України, комітети Верховної Ради України), зміни на місцевому рівні (військові та військово-цивільні адміністрації, місцеві ради, об'єднані територіальні громади), а також певні додаткові зміни (створення певних комісій та підрозділів). Окремо був викладений перелік найбільш вагомих положень, які мають бути обов'язково викладені у плані реконструкції.

Ключові слова: відбудова державної інфраструктури, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, план реконструкції.

Аннотация. Данная научная статья посвящена теме недостатков правового регулирования статуса и организации работы органов государственной власти и органов местного самоуправления в контексте военного и послевоенного восстановления инфраструктуры. Актуальность этой проблемы состоит в том, что на данный момент действующая юридическая база Украины, регулирующая военное и послевоенное восстановление государства, содержит большое количество неточностей и требует комплексного обновления. Те малочисленные украинские научные работы, которые были призваны хотя бы частично решить вопрос восстановления инфраструктуры внутри государства, не охватывают большинство возникающих в процессе этого восстановления аспектов. Предлагаемая статья призвана предложить собственные идеи по усовершенствованию нормативно-правовой базы Украины, которые должны урегулировать процесс восстановления поврежденной и разрушенной государственной инфраструктуры.

Для этого в статье была исследована законодательная база, регулирующая статус и организацию работы органов государственной власти и органов местного самоуправления. Далее в научной работе отмечается, что обновление действующей юридической базы по восстановлению инфраструктуры должно происходить исключительно в соответствии с планами интеграции национальной юридической базы в европейское законодательное пространство.

Учитывая все эти факторы, авторами статьи было резюмировано, что единственным комплексным способом урегулирования процесса восстановления Украины является создание Плана реконструкции поврежденной инфраструктуры на период действия военного положения и в восстановительный период с последующим его юридическим закреплением.

Такой план должен содержать изменения на государственном уровне (Министерство инфраструктуры Украины, Кабинет Министров Украины, комитеты Верховной Рады Украины), изменения на местном уровне (военные и военно-гражданские администрации, местные советы, объединенные территориальные общины, а также некоторые дополнительные изменения (создание определенных комиссий и подразделений). Отдельно был изложен список наиболее значимых положений, которые должны быть обязательно изложены в плане реконструкции.

Ключевые слова: восстановление государственной инфраструктуры, органы государственной власти, органы местного самоуправления, план реконструкции.

Summary. This scientific article is devoted to the shortcomings of the legal regulation of the status and organization of the work of public authorities and local governments in the context of military and postwar reconstruction of infrastructure. The urgency of this problem is that the current legal framework of Ukraine, which regulates the military and postwar reconstruction of the state, contains a large number of inaccuracies and needs to be comprehensively updated. The few Ukrainian scientific works that were designed to at least partially address the issue of infrastructure reconstruction within the state do not cover most of the aspects that arise in the process of this reconstruction. The proposed article aims to offer their own ideas for improving the regulatory framework of Ukraine, which should regulate the process of restoring damaged and destroyed state infrastructure.

To this end, the article examines the legal framework governing the status and organization of public authorities and local governments. Further in the scientific work it is noted that the renewal of the current legal framework for the reconstruction of infrastructure should take place exclusively in accordance with the plans for the integration of the national legal framework into the European legal space.

Taking into account all these factors, the authors of the article summarized that the only comprehensive way to regulate the process of reconstruction of Ukraine is to create a Plan for reconstruction of damaged infrastructure during martial law and in the reconstruction period and its subsequent legal consolidation.

This plan should include changes at the state level (Ministry of Infrastructure of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, committees in the Verkhovna Rada of Ukraine), changes at the local level (military and military-civil administrations, local and regional councils, status of (united) territorial communities), as well as certain additional changes (creation of certain commissions and subdivisions). A separate list of the most important provisions that must be set out in the reconstruction plan was presented separately.

Key words: reconstruction of state infrastructure, public authorities, local governments, reconstruction plan.

Постановка проблеми. Нормативно-правова база України, що регулює статус та організацію роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування, безперервно розвивається. Така тенденція пов'язана з тим, що в ході розвитку суспільних відносин, утворюється все більше аспектів, які потребують законодавчого закріплення. Наразі головним каталізатором, що обумовлює створення нової та вдосконалення чинної юридичної бази, стало введення воєнного стану на всій території України. Досліджуючи дане питання, було з'ясовано, що чинна нормативна база України не в змозі охопити більшість виникаючих під час воєнного стану суспільних відносин, особливо — в контексті відбудови держави. Дана наукова робота покликана вирішити, принаймні частково, дану проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, на даний момент публікації, які були б присвячені способам подолання недоліків правового регулювання статусу та організації роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування в контексті воєнної та післявоєнної відбудови інфраструктури, в наукометричній базі України відсутні.

Однак написанню статті суттєво допомогли праці таких українських науковців, як: Барабаш Ю. Г. [1], Колісник В. П. [1], Слінько Т. М. [1], Дахова І. І. [1], Чуб О. О. [1], Ткаченко Є. В. [1] та інші.

Також були враховані думки провідних спеціалістів із різних галузей: Данилишина Б. М. [2], Тимошенко К. В. [3], Усенко Ю. [4], Богдан Т. [5] та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідивши чинну нормативно-правову базу, яка регулює статус та організацію роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування, виокремити її недоліки в контексті воєнної та післявоєнної відбудови інфраструктури. Після чого висунути власні, унікальні пропозиції щодо вдосконалення даної юридичної бази України, які допоможуть врегулювати процес відбудови держави.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основну частину нормативно-правової бази, яка наразі регулює статус та організацію роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування, можна представити в такому вигляді:

- Конституція України [6];
- Закон України (далі — ЗУ) «Про правовий режим воєнного стану» [7];
- ЗУ «Про центральні органи виконавчої влади» [8];
- ЗУ «Про Кабінет Міністрів України» [9];
- ЗУ «Про Антимонопольний комітет України» [10];
- ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [11];
- ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» [12];
- ЗУ «Про військово-цивільні адміністрації» [13];
- ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [14].

Недоліком даної юридичної бази є те, що жоден із вищезазначених законів, включаючи й Конституцію України, не містить у собі конкретних положень, які б визначали організацію роботи та повноваження органів державної влади і органів місцевого самоврядування у сенсі реконструкції зруйнованої під час воєнного стану інфраструктури. Очевидним є факт, що державні органи влади і органи місцевого самоврядування вже працюють над планом з відновлення частково або повністю зруйнованої інфраструктури, проте цей процес варто контролювати в першу чергу юридично. Прикладом такої роботи є ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» [15]. Однак наведений закон не охоплює і відсотку від загальної маси аспектів, що потребують нормативного регулювання.

Окремо зупинятися на кожному згаданому акті, аби довести недостатню продуманість останніх, доречним не є. У наступній частині роботи акцент буде зроблено саме на пропозиціях із покращення чинного законодавства, які були

сформовані в ході дослідження, а вже в рамках запропонованих ідей буде наголошено на прогалинах чинної нормативно-правової бази України.

Перш ніж переходити до конкретних способів подолання недоліків правового регулювання статусу та організації роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування у контексті воєнної та післявоєнної відбудови інфраструктури, варто зазначити, що будь-які законодавчі зміни в Україні мають відбуватися відповідно до планів інтеграції національної нормативно-правової бази в європейський законодавчий простір. Насамперед цьому процесу сприяють:

- 1) Преамбула Конституції України;
- 2) Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [16];
- 3) Заявка на членство України в Європейському Союзі;
- 4) План дій «Україна — Європейський Союз»;
- 5) Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [17];
- 6) Концепція державної регіональної політики [18];
- 7) Національна Стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства [19].

Впливаючи з вищевказаного, даним дослідженням пропонується створити план реконструкції пошкодженої інфраструктури на період дії воєнного стану і у відбудовний період, який був би виданий у формі закону. Такий нормативно-правовий акт має охопити абсолютно всі виникаючі під час процесу відбудови інфраструктури питання. А також визначити статус (включно із повноваженнями) і організацію роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування у контексті запропонованого плану реконструкції пошкодженої інфраструктури. Нижче буде приведений перелік найважливіших аспектів, які потребують свого закріплення в чинній правовій базі України в контексті відбудови пошкодженої інфраструктури.

У плані реконструкції мають бути затверджені статус та організація роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування в контексті воєнної та післявоєнної відбудови інфраструктури, а також інших об'єднань, які мають бути створені задля вирішення нагальних питань. Першочергово план реконструкції буде передбачати:

- А) Зміни на державному рівні, що стосуватимуться:
- Міністерства інфраструктури України (із внесенням відповідних змін до Постанови Кабінету

Міністрів «Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України» та інших);

- Кабінету Міністрів України (із внесенням відповідних змін до ЗУ «Про Кабінет Міністрів України» та інших);

- створення комітету Верховної Ради України з питань відбудови пошкодженої інфраструктури.

Б) Зміни на місцевому рівні, що стосуватимуться:

- військових та військово-цивільних адміністрацій (із внесенням відповідних змін до ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», ЗУ «Про військово-цивільні адміністрації» та інші);

- місцевих рад (із внесенням відповідних змін до ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»);

- визначення статусу територіальних громад (у тому числі — об'єднаних), які мають реалізувати своє право брати участь у відбудові власних сіл (кількох сіл), селищ або міст.

В) Додаткові зміни:

- задля контролю за виконанням плану реконструкції мають бути створені дві комісії: європейська та українська. Така міра необхідна, оскільки кошти, що виділяють Європейський Союз, уряди країн-партнерів і міжнародні інститути — Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, інші, задля реконструкції України, мають використовуватися прозоро та раціонально;

- створення комісії, що складатиметься з провідних українських та світових архітекторів, урбаністів, містобудівників і т.д, задля визначення загальних пріоритетів у сенсі відбудови зруйнованої інфраструктури;

- створення окремого підрозділу Національного антикорупційного бюро України/Національного агентства з питань запобігання корупції, який буде покликаний здійснювати контроль за процесом відбудови інфраструктури України, аби не допустити розкрадання виділених на реконструкцію коштів.

Також у плані реконструкції мають бути наявні такі положення:

1. Відбудова пошкодженої/зруйнованої інфраструктури має відбуватись виключно за європейськими стандартами. Це означає, що реконструкція має бути спрямована не на відновлення інфраструктури в тому самому вигляді, в якому вона існувала до пошкодження, а на возведення на її місці більш зручної, сучасної та практичної конструкції.

2. Поняття трудової повинності має бути викладено більш детально в порівнянні з тими положеннями, що містяться в чинній нормативно-правовій базі. Насамперед необхідно окреслити

кількість годин, яку мають відпрацювати залучені до суспільно корисних робіт громадяни, а також чітко визначити характер робіт для окремих груп населення в залежності від їхнього фаху.

3. Має бути створений український довідник благоустрою, яким будуть зобов'язані керуватись при проектуванні нових українських міст. Зокрема, у довіднику будуть міститись правила побудови не тільки житлових приміщень, а ще й фасадів, майданчиків, вуличних меблів, веломереж, зон для пішоходів, зелених зон, громадського транспорту та автомобілів, інше.

4. Має бути затверджена спеціальна конструкція житлових будівель, яка не матиме критичних пошкоджень (буде міцніше) у разі влучання в неї снаряду. Наразі ті житлові будинки, де проживають громадяни України, не є надійними. Наприклад, частим явищем є те, що конструкції не передбачають достатньої кількості ударостійких стін (як правило, стіни, що виконують огорожувальну функцію, будуються з більш дешевого та крихкого матеріалу, який легко руйнується). Також проблемою є недостатня кількість несучих стін у багатоквартирних будинках.

5. Важливим правилом для відбудови будь-якої зруйнованої будівлі великого масштабу є наявність у ній захисних споруд-бомбосховищ (далі — бомбосховища). Також на законодавчому рівні має бути закріплено які будівлі повинні містити бомбосховища, а які ні, з якого матеріалу дозволено будувати бомбосховища, обов'язковість вентиляції та трубопроводу з питною водою в кожному бомбосховищі та інше. Також обов'язковою є наявність сидячих місць у кількості 50% від загальної кількості місць в укрітті.

6. Заклади освіти мають бути оснащеними захисними спорудами-бомбосховищами, які будуть достатнього розміру, аби умістити в собі всіх учнів, вчителів, викладачів та інший персонал закладу. Також обов'язковою є наявність сидячих місць у кількості 50% від загальної кількості місць в укрітті.

7. Окремо варто сказати про положення, що будуть стосуватися відновлення критичної інфра-

структури України. План має детально охоплювати відбудову об'єктів інфраструктури, систем, їх частин та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам [20].

8. Зокрема необхідно юридично закріпити процес побудови тимчасового житла для внутрішньо-переміщених осіб.

Наведені положення та ідеї не є абсолютними, проте саме створення Плану реконструкції пошкодженої інфраструктури на період дії воєнного стану і у відбудовний період із подальшим його юридичним закріпленням — це єдиний спосіб врегулювання процесу відбудови України.

Висновки. Структурно дана стаття була поділена на декілька частин. Перша була присвячена дослідженню чинної юридичної бази, що регулює статус та організацію роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування. Така нормативно-правова база була приведена для ознайомлення з нею. Наступним кроком дослідження стала критика наведеної юридичної бази із подальшим висвітленням власних пропозицій щодо подолання зазначених недоліків.

Так, було підкреслено, що вирішення питань із подолання недоліків національної юридичної бази, що регулює статус та організацію роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування в контексті воєнної та післявоєнної відбудови інфраструктури можливо виключно з урахуванням європейської нормативно-правової бази та відповідно до планів інтеграції України в юридичний простір Європейського Союзу.

Фінальною частиною наукової роботи стало констатування факту, що єдиним способом подолання правового регулювання статусу та організації роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування в контексті воєнної та післявоєнної відбудови інфраструктури є створення Плану реконструкції пошкодженої інфраструктури на період дії воєнного стану і у відбудовний період із подальшим його юридичним закріпленням.

Література

1. Барабаш Ю. Г., Колісник В. П., Слінько Т. М., Дахова І. І., Чуб О. О., Ткаченко Є. В. Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України»: монографія / за заг. ред. д. ю. н., проф., член-кор. НАПрН України Барабаша Ю. Г. Харків: Право, 2013.
2. Данилишин Б. М. Ресурси України для фінансової стабільності під час війни та відбудови. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099/>

3. Тимошенко К.В. В Україні створять довідник із найкращими прикладами містобудування. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/03/novyna/polityka/ukrayini-stvoryat-dovidnyky-najkrashhymy-prykladamy-mistobuduvannya>
4. Усенко Ю. Як вберегти «зелену» енергетику. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/29/686428/>
5. Богдан Т. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/>
6. Конституція України // Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. № 141.
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
8. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
9. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
10. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-BP. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
12. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
13. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3.02.2015 № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
14. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: Закон України від 15.03.2022 № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
16. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
17. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21.11.2002 № 228-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text>
18. Про Концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України від 25.05.2001 341/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text>
19. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: Указ Президента України від 07.09.2021 № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
20. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

References

1. Barabash Yu. G., Kolisnyk V. P., Slin'ko T. M., Dahova I. I., Chub O. O., Tkachenko Ye. V. *Demokratychni zasady organizatsiyi i funkcionuvannya vyshhyh organiv derzhavnoyi vlady Ukrainy*: monografiya / za zag. red. d.yu.n., prof., chlen-kor. NAprN Ukrainy Barabasha Yu.G. — Xarkiv: Pravo, 2013.
2. Danylyshyn B. M. *Resursy Ukrainy dlya finansovoyi stabil'nosti pid chas viny ta vidbudovy*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099/>
3. Tymoshenko K. V. *V Ukraini stvoryat' dovidnyk iz najkrashhymy prykladamy mistobuduvannya*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/03/novyna/polityka/ukrayini-stvoryat-dovidnyky-najkrashhymy-prykladamy-mistobuduvannya>
4. Usenko Yu. *Yak vberegty «zelenу» energetyky*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/29/686428/>
5. Bogdan T. *Vidbudova ekonomiky: napryamky, vazheli, instytuty*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/>
6. Konstytutsiya Ukrainy // Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. 1996. № 30. № 141.
7. *Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu*: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

8. Pro tsentral'ni orhany vykonavchoyi vlady: Zakon Ukrayiny vid 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
9. Pro Kabinet Ministriv Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
10. Pro Antymonopol'nyy komitet Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
11. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukrayini: Zakon Ukrayiny vid 21.05.1997 № 280/97-BP. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
12. Pro mistsevi derzhavni administratsiyi: Zakon Ukrayiny vid 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
13. Pro viys'kovo-tsyvil'ni administratsiyi: Zakon Ukrayiny vid 3.02.2015 № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
14. Pro dobrovil'ne ob'yednannya terytorial'nykh hromad: Zakon Ukrayiny vid 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
15. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo diyal'nosti u sferi dovkillya ta shchodo tsyvil'noho zakhystu na period diyi voyennoho stanu i u vidbudovnyy period: Zakon Ukrayiny vid 15.03.2022 № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
16. Pro ratyfikatsiyu Uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu, z odniyei storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony: Zakon Ukrayiny vid 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
17. Pro Kontseptsiyu Zahal'noderzhavnoyi prohramy adaptatsiyi zakonodavstva Ukrayiny do zakonodavstva Yevropeys'koho Soyuzu: Zakon Ukrayiny vid 21.11.2002 № 228-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text>
18. Pro Kontseptsiyu derzhavnoyi rehional'noyi polityky: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 25.05.2001 341/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text>
19. Pro Natsional'nu stratehiyu spryannya rozvytku hromadyans'koho suspil'stva v Ukraini na 2021–2026 roky: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 07.09.2021 № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
20. Pro krytychnu infrastrukturu: Zakon Ukrayiny vid 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

Гультай Михайло Мирославович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права та прав людини
Національна академія внутрішніх справ*

Гультай Михаил Мирославович

*доктор юридических наук, доцент,
профессор кафедры конституционного права и права человека
Национальная академия внутренних дел*

Hultay Mykhailo

*Doctor of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Constitutional Law and Human Rights
National Academy of Internal Affairs*

ORCID: 0000-0001-7773-0501

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8042

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

CIVIL SOCIETY IN UKRAINE: CURRENT SITUATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Анотація. Метою статті є здійснення дослідження наукової літератури та нормативно-правових актів, і практики їх застосування стосовно питання функціонування громадянського суспільства в Україні, спрогнозувати подальший його розвиток, віднайти шляхи удосконалення правового статусу громадянського суспільства в Україні. Для її досягнення були сформувані наступні завдання: розглянути теоретико-правовий бік розуміння поняття громадянського суспільства; дослідити правові аспекти існування, формування та функціонування громадянського суспільства в Україні; проаналізувати негативні та позитивні впливи громадянського суспільства в Україні. Методологічною основою дослідження стала сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, прийомів і засобів наукового пізнання, при цьому, їх комплексне застосування, спрямоване на досягнення мети та вирішення завдань дослідження. Автором використано загальнонаукові методи, серед яких діалектичний метод, а також закони і категорії діалектики, зокрема, загальні категорії, що характеризують розвиток природи і суспільства: зміст, форму, сутність, явище, причину, наслідки; категорії, що відображають специфічні зв'язки у процесі пізнання: матерія та свідомість, емпіричне і теоретичне, абстрактне та конкретне, історичне і логічне тощо. Автором з'ясовано неоднакового погляду на сутність та суб'єктний склад громадянського суспільства. Обґрунтовано позиції про те, що органи самоорганізації населення є елементом системи місцевого самоврядування, а отже все ж їх функціонування лежать в площині здійснення публічної влади, а не громадянського суспільства. З'ясування та аргументація позиції про те, що громадянське суспільство не має конкурувати із державою, а лише є показником реальних демократичних процесів в ній. При цьому, громадянське суспільство має різноплановий суб'єктний склад, де кожен суб'єкт має свої цілі та завдання, що вони беруть на себе добровільно.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, механізм держави, публічна влада, апарат держави.

Аннотация. Целью статьи является осуществление исследования научной литературы и нормативно правовых актов, и практики их применения по вопросу функционирования гражданского общества в Украине, спрогнозировать дальнейшее его развитие, найти пути усовершенствования правового статуса гражданского общества в Украине. Для ее достижения

були сформировані наступні задачі: розглянути теоретико-правову сторону розуміння поняття громадянського суспільства; дослідити правові аспекти існування, формування та функціонування громадянського суспільства в Україні; проаналізувати негативні та позитивні впливи громадянського суспільства на Україну. Методологічною основою дослідження стала сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, прийомів та засобів наукового пізнання, при цьому їх комплексне застосування, спрямоване на досягнення цілей та вирішення завдань дослідження. Автор використав загальнонаукові методи, серед яких діалектичний метод, а також закони та категорії діалектики, зокрема, загальні категорії, що характеризують розвиток природи та суспільства: зміст, форму, сутність, явище, причину, наслідок; категорії, що відображають специфічні зв'язки в процесі пізнання: матерія та свідомість, емпіричне та теоретичне, абстрактне та конкретне, історичне та логічне. Автор висвітлює неоднаковий погляд на сутність та суб'єктний склад громадянського суспільства. Обґрунтовані позиції щодо того, що органи самоорганізації населення є елементом системи місцевого самоврядування, а отже, їх функціонування лежить в площині здійснення публічної влади, а не громадянського суспільства. Висвітлено та аргументовано позиції щодо того, що громадянське суспільство не повинно конкурувати з державою, а є показником реальних демократичних процесів в ній. При цьому громадянське суспільство має різноплановий суб'єктний склад, де кожен суб'єкт має свої цілі та задачі, які вони беруть на себе добровільно.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, механізм держави, публічна влада, апарат держави.

Summary. The aim of the article is to study the scientific literature and regulations and practices of their application in relation to the functioning of civil society in Ukraine, to predict its further development, to find ways to improve the legal status of civil society in Ukraine. To achieve it, the following tasks were formed: to consider the theoretical and legal side of understanding the concept of civil society; to study the legal aspects of the existence, formation and functioning of civil society in Ukraine; to analyze the negative and positive influences of civil society in Ukraine. The methodological basis of the study was a set of general and special methods, techniques and tools of scientific knowledge, with their comprehensive application aimed at achieving the goals and objectives of the study. The author used general scientific methods, including the dialectical method, as well as laws and categories of dialectics, in particular, general categories that characterize the development of nature and society: content, form, essence, phenomenon, cause, effect; categories that reflect specific connections in the process of cognition: matter and consciousness, empirical and theoretical, abstract and concrete, historical and logical, etc. The author clarifies the different views on the nature and subjective composition of civil society. The position that the bodies of self-organization of the population are an element of the system of local self-government is substantiated, and therefore their functioning lies in the plane of exercising public power, not civil society. Clarification and argumentation of the position that civil society should not compete with the state, but only is an indicator of real democratic processes in it. At the same time, civil society has a diverse subject composition, where each subject has its own goals and objectives, which they undertake voluntarily.

Key words: civil society, state, mechanism of state, public power, state apparatus.

Постановка проблеми. Питання ролі громадянського суспільства, його місця і ролі в управлінні державою, прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях здійснення публічної влади залишається актуальним та таким, що потребує осмислення, категоризації, та аналізу. Думка вчених різниться як стосовно питання визначення самого поняття громадянського суспільства, так і стосовно кола його інститутів, та оцінки правового регулювання його функціонування.

В Україні питання існування та дієвості впливу громадянського суспільства на державно-політичне життя часто містить взагалі суто політичне забарвлення. Для того, що мати змогу дати оцінку цьому явищу, необхідна певна систематизація знань про нього.

Демократія сама собою передбачає, що влада належить народу. Тому, виокремлення громадян-

ського суспільства в окрему рушійну силу, яка протистоїть публічній владі виглядає дивним. Тобто, влада яку реалізує народ, що формує органи публічної влади, які здійснюють її безпосередньо, потребує ще певного окремого громадського контролю. Така ситуація фактично вказує на проблеми в демократичній формі управління. І ми також маємо констатувати про їх наявність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти стосовно існування громадянського суспільства досліджувалися у працях таких вчених, як Гомоляко О. [7], Горленко В. [6], Кононенко В. [4], Лапшин Н. [4], Лопушинський І. [3], Плющ Р. [3], Приходько І. [8], Сунегін С. [5], Філіппова В. [3]. На нашу думку думки, щодо правового статусу громадянського суспільства у вчених відрізняються, і часто дана проблематика розглядається не в контексті конституційного права, демократії

та народовладдя, що не дозволяє сформувати реальну картину щодо поняття, правового регулювання та функціонування громадянського суспільства, зокрема, в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є здійснення дослідження наукової літератури та нормативно-правових актів, і практики їх застосування стосовно питання функціонування громадянського суспільства в Україні, спрогнозувати подальший його розвиток, віднайти шляхи удосконалення правового статусу громадянського суспільства в Україні.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

- розглянути теоретико-правовий бік розуміння поняття громадянського суспільства;
- дослідити правові аспекти існування, формування та функціонування громадянського суспільства в Україні;
- проаналізувати негативні та позитивні впливи громадянського суспільства в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з функціонуванням громадянського суспільства в Україні. Предметом дослідження є громадянське суспільство в Україні.

Виклад основного матеріалу. У 2021 році, Президентом України було затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки (далі Стратегія) [1]. Метою прийняття даного документу визначено, створення сприятливих умов для розвитку в суспільстві громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження партнерської взаємодії між ними та органами державної влади, органами місцевого самоврядування.

При цьому, Стратегія містить наступні статистичні дані: протягом 2016–2020 років кількість інститутів громадянського суспільства суттєво зросла, відбулося збільшення кількості юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання: громадські організації — на 22149 (з 70321 станом на 1 січня 2016 року до 92470 станом на 1 січня 2021 року), громадські спілки — на 1122 (з 753 до 1875 відповідно), благодійні організації — на 4428 (з 15384 до 19812 відповідно), релігійні організації — на 3390 (з 23261 до 26651 відповідно), творчі спілки (інші професійні організації) — на 38 (з 279 до 317 відповідно), професійні спілки та їх об'єднання — на 2392 (з 26321 до 28713 відповідно), органи самоорганізації населення — на 234 (з 1415 до 1649 відповідно).

Отже, можна зробити висновки, що в нормативно-правовому полі до суб'єктів — представників громадянського суспільства відносять громадські організації, громадські спілки, благодійні організації, релігійні організації, творчі спілки та інші професійні організації, професійні спілки та їх об'єднання, органи самоорганізації населення.

При цьому, відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про органи самоорганізації населення», орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення [2].

Враховуючи таку позицію законодавця, а також загальні нормативні положення, щодо місцевого самоврядування, органи самоорганізації населення все ж відносяться до системи місцевого самоврядування, яка в свою чергу відносить до носіїв публічної влади.

Тому питання віднесення органів самоорганізації населення до суб'єктів представників громадянського суспільства видається спірним. Що обумовлено складністю саме в демократичній державі виокремити народовладдя від функціонування та впливу громадянського суспільства.

При цьому, три доктори наук із державного управління визначають питання розбудови в Україні громадянського суспільства вкрай актуальним, і таким що є необхідним в самому процесі державотворення. Так, вони під громадянським суспільством розуміють, механізм соціальної взаємодії, що складається із системи місцевого самоврядування, різноманітних об'єднань, суспільних рухів і публічної комунікації, місцем соціальних дій, відносно автономних від держави [3, с. 226]. Тобто існує позиція, щодо віднесення до громадянського суспільства всієї системи місцевого самоврядування.

Яку ми підтримати не можемо, оскільки Конституція України закладає підхід до розуміння місцевого самоврядування, як окремого виду місцевої публічної влади, що має взаємозв'язки із апаратом держави, та разом із ним складає механізм держави загалом.

Кононенко В., Лапшин С., вважають, що функціонування органів державної влади та публічне управління перебувають у прямій залежності від розвиненості інститутів громадянського суспільства та побудови правової держави. Демократичне управління державними процесами можливе лише за умови їх наявності, а антидемократичні режими користуються їх відсутністю та слабкістю, придушують процеси з їх формування або

знищують їх. Громадянське суспільство стало основою формування сучасних демократичних держав з представницькою демократією, які, у свою чергу, зацікавлені в його стабільному функціонуванні та делегують йому частину державних функцій та завдань. У цих країнах народ є не тільки джерелом влади та бере участь у формуванні органів державної влади, обговоренні важливих державних питань, а й є одним із суб'єктів публічного управління через інститути, що виросли із громадянського суспільства. В новітніх демократичних державах громадянське суспільство є одним із елементів демократичної системи та відіграє одну із центральних ролей у публічному управлінні [4, с. 2].

Тут мова вже йде про те, що роль громадянського суспільства полягає саме в участі у прийнятті рішень органами публічної влади. Вважаємо, що така необхідність обумовлена практичною площиною реалізації державної та муніципальної влади, при аналізі якої часто виникає ряд питань стосовно прийняття рішень в інтересах громадян, як має бути.

Сунегін С. аналізуючи питання, стосовно правової ідеології, як чинника розвитку громадянського суспільства та держави, в ціннісному контексті, приходять до висновку, що сучасна правова ідеологія засновується на матеріалістичному світогляді, оскільки цінності лібералізму, які визначають та спрямовують його розвиток, обмежуються сферою матеріального буття, а ідеальні явища, зокрема такі як, свідомість, воля, мораль тощо, є похідними від особливостей функціонування та розвитку матеріальних відносин у суспільстві. Будучи глибоко індивідуалістичною за своїм спрямуванням, сучасна правова ідеологія суттєво трансформує традиційний зміст духовної культури суспільства, який позбавляється глибинних трансцендентних, надособистісних засад і перетворюється на раціонально-прагматичну систему відповідних ідей, принципів та норм, спрямованих на забезпечення формальних умов, в межах яких індивід може реалізовувати свою свободу, обмеження якої можливе лише на підставі формалізованих правових процедур [5, с. 103].

Ми погоджуємось із наявністю такої тенденції, але не можемо підтримати її правильність та актуальність. Вважаємо, що духовні цінності як базова складова особистості мають лежати в основі, в тому числі і правового регулювання.

Горленко В. у своїй статті присвяченій питанням громадянського суспільства, констатує, що громадянське суспільство є виявом найвищого

рівня організації державної влади, за якого максимально забезпечується можливість реалізації особою своїх прав та інтересів, участі у державних справах, а також гармонійне розкриття творчих здібностей. При цьому важливим показником стану розвитку громадянського суспільства є форма адміністративно-територіального устрою. Саме залежно від виду такої форми визначається здатність громадян держави брати участь в управлінні державними справами [6, с. 224].

З такою позицією можна погоджуватись частково, в сенсі, що є певний зв'язок із організацією здійснення місцевої публічної влади та реальним впливом громадськості на процеси реалізації цієї влади. Але мова йде про те, що впливати та брати участь у прийнятті рішень на невеликій території, де функціонує представницький орган місцевого самоврядування легше, ніж бути почутими на рівні вищих органів державної влади чи централізованого місцевого публічного управління. При цьому, як раз відсутність посиленої активності суб'єктів громадянського суспільства є свідченням якості здійснення публічної влади в державі.

Хоча, Гомоляко О., розглядаючи питання концептуального розуміння взаємодії громадянського суспільства і влади при формуванні публічної політики, приходять до висновку про те, що при формуванні публічної політики сучасне суспільство повинно не лише вимагати від влади ефективних рішень, а й брати безпосередню участь в управлінні державою і нести солідарну відповідальність із державою за те, які рішення приймаються і як формується політика держави. Автор вважає, що для досягнення ефективної взаємодії між державою та суспільством та наближення її до ідеальної моделі необхідно реформувати систему вітчизняного законодавства, спрямувавши її на захист прав інститутів громадянського суспільства, утвердження пріоритету громадянських прав як умов встановлення рівноправних взаємовідносин держави та суспільства [7, с. 153].

Приходько І., Докаленко В. досліджуючи роль та місце взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського в Україні, констатують, що процес взаємодії повинен базуватись на принципі справедливості, тому самі інститути громадянського суспільства виходячи на суспільно-політичну площину повинні будувати свою діяльність виходячи з загальносуспільних інтересів, а не інтересів окремих груп осіб. Відповідно й їх діяльність не повинна носити деструктивний характер. Якщо потрібна критика в бік влади, то це перш за все конструктивна критика,

якщо потрібно вплинути на прийняття або реалізацію управлінських рішень, то це вплив в інтересах всього суспільства. Тільки сповідуючи подібне можна побудувати справді ефективну систему взаємодії [8, с. 765].

Автори торкаються важливого аспекту функціонування громадянського суспільства, що стосується випадків зловживання, коли громадські організації не сприяють розвитку, захисту прав людини, прозорості та в інтересах громадян діяльності органів публічної влади, а переслідують певні інтереси окремих груп осіб, часто політичного характеру.

Автори монографії, присвяченої політичним та соціально-правовим проблемам розвитку громадянського суспільства, вважають, що категорія прав людини відбиває безпосередні інтереси людини на даному етапі суспільно-історичного розвитку. Її зміст не є раз і назавжди заданим і незмінним, а змінюється і доповнюється в процесі цього розвитку. Більш того, права людини не існують поза державою, в якій їх реалізація підкріплена відповідними правовими і соціальними механізмами з боку державної влади. Суспільство послідовно проходить стадії від заперечення будь-якої державності і прагнення необмеженої реалізації усього спектру інтересів кожним з його членів (стадія громадянської самосуб'єктності суспільства) до абсолютного прийняття держави у формі, яка найбільшою мірою відповідає вирішенню завдань громадської згоди на даному етапі суспільно-історичного розвитку (стадія громадянського стану) [9, с. 345]. Обґрунтовується думка, що формування і функціонування правової держави можливі лише на основі розвиненого громадянського суспільства. У понятті «громадянське суспільство» відбита інша, ніж у понятті «державна», сфера соціального життя — сфера приватного громадянського життя людей, де вони взаємодіють самостійно і автономно відносно держави. Інакше кажучи, у державі переважають вертикальні стосунки та ієрархічні зв'язки, а для громадянського суспільства характерним є переважання горизонтальних зв'язків — відносин конкуренції і солідарності між юридично вільними та рівноправними партнерами [9, с. 346].

Ми все ж вважаємо протиставлення громадянського суспільства державі одним із показників проблем і в суспільстві, і в державі. Хибною є ідея, що громадянське суспільство має фактично розділяти відповідальність за прийняття рішень органами публічної влади. Скоріше існування та функціонування громадянського суспільства має бути в правовій державі гарантоване, і суб'єкти громадянського суспільства мають бути забезпечені рядом важелів, що дадуть їм змогу бути почутими. При цьому ефективне функціонування механізму держави в Україні як демократичній та правовій державі, в інтересах громадян із забезпеченням реалізації принципу верховенства права не можна ставити в залежність активності представників громадянського суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Автором з'ясовано неоднаковий погляд на сутність та суб'єктний склад громадянського суспільства. Обґрунтовано позиції про те, що органи самоорганізації населення є елементом системи місцевого самоврядування, а отже все ж їх функціонування лежать в площині здійснення публічної влади, а не громадянського суспільства.

Громадянське суспільство не має конкурувати із державою, а лише є показником реальних демократичних процесів в ній. При цьому, громадянське суспільство має різноплановий суб'єктний склад, де кожен суб'єкт має свої цілі та завдання, що вони беруть на себе добровільно.

Питання сутності громадянського суспільства та його взаємодії із державою розглядають більшою мірою в галузі державного управління, хоча як раз формально юридичний погляд на дане явище має бути сформульований як раз з позиції конституціоналізму.

Роль громадянського суспільства має бути відчутна та врахована, але з позиції того, що суб'єкти громадянського суспільства зазвичай є представниками певних групових інтересів та потреб. При цьому має бути враховано, що ефективність функціонування механізму демократичної держави оцінюється не через призму громадянського суспільства, а відповідно до якості життя, рівня захисту прав людини, довіри громадян до органів публічної влади.

Література

1. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: Указ Президента України від 27.09.2021 року № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (08.02.2022).

2. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 року № 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (08.02.2022)
3. Лопушинський І., Філіппова В., Плющ Р. Розбудова у Україні громадянського суспільства як механізм ефективного державотворення. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління: електронне наукове видання: збірник. 2021. № 6 (18) грудень. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. С. 223–231. URL: https://maup.com.ua/assets/files/expert/18/expert_6_18_2021.pdf (07.02.2022).
4. Кононенко В., Лапшин С. Громадянське суспільство та держава: співвідношення в публічному управлінні. Електронне. Державне управління: удосконалення та розвиток. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/3.pdf (07.02.2022).
5. Сунегін С. Правова ідеологія як чинник розвитку громадянського суспільства та держави: ціннісний контекст. May28, 2021 • Oxford, UK. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/12900/11882> (07.02.2022).
6. Горленко В. Формування сучасного громадянського суспільства в Україні: особливості впливу держави. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2019. Том 30 (69). № 4. С. 221–226. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/38.pdf (07.02.2022).
7. Гомоляко О. Концептуальне розуміння взаємодії громадянського суспільства і влади при формуванні публічної політики. Інвестиції: практика та досвід № 1/2021. С. 149–154. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2021/25.pdf (07.02.2022).
8. Приходько І., Докаленко В. Роль та місце взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в Україні. Public Administration and Regional Development. Publ. upr. reg. rozvit. 2020. № 9. С. 752–770. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/download/203/164/>
9. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблемимрозвитку: монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін.; за ред. М. П. Требіна. Х.: Право, 2013. 536 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10902/1/Gromad_suspilstvo_2013.pdf (08.02.2022)/

References

1. Pro Natsionalnu stratehiu spryannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2021–2026 roky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 27.09.2021 roku № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (08.02.2022).
2. Pro orhany samoorhanizatsii naseleennia: Zakon Ukrainy vid 11.07.2001 roku № 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (08.02.2022).
3. Lopushynskiy I., Filippova V., Pliushch R. Rozbudova u Ukraini hromadianskoho suspilstva yak mekhanizm efektyvnoho derzhavotvorennia. Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia: elektronne naukovye vydannia: zbirnyk. 2021. № 6 (18) hruden. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, 2021. S. 223–231. URL: https://maup.com.ua/assets/files/expert/18/expert_6_18_2021.pdf (07.02.2022).
4. Kononenko V., Lapshyn S. Hromadianske suspilstvo ta derzhava: spivvidnoshennia v publichnomu upravlinni. Elektronne. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/3.pdf (07.02.2022).
5. Suniehin S. Pravova ideolohiia yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva ta derzhavy: tsinnisnyi kontekst. May28, 2021 • Oxford, UK. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/12900/11882> (07.02.2022)
6. Horlenko V. Formuvannia suchasnoho hromadianskoho suspilstva v Ukraini: osoblyvosti vplyvu derzhavy. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: yurydychni nauky. 2019. Tom 30 (69). № 4. S. 221–226. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/38.pdf (07.02.2022)
7. Homoliako O. Kontseptualne rozuminnia vzaiemodii hromadianskoho suspilstva i vlady pry formuvanni publichnoi polityky. Investytsii: praktyka ta dosvid № 1/2021. S. 149–154. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2021/25.pdf (07.02.2022).
8. Prykhodko I., Dokalenko V. Rol ta mistse vzaiemodii orhaniv publichnoi vlady ta instytutiv hromadianskoho suspilstva v Ukraini. Public Administration and Regional Development. Publ. upr. reg. rozvit. 2020. № 9. S. 752–770. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/download/203/164/> (07.02.2022).
9. Hromadianske suspilstvo: politychni ta sotsialno-pravovi problemymrozvytku: monohrafiia / H. Yu. Vasyliiev, V. D. Vodnik, O. V. Volianska ta in.; za red. M. P. Trebina. Kh.: Pravo, 2013. 536 s. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10902/1/Gromad_suspilstvo_2013.pdf (08.02.2022).

Давиденко Світлана Василівна

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінальної юстиції*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Давыденко Светлана Васильевна

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры уголовной юстиции*

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Davydenko Svitlana

Juris Doctor, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Criminal Justice

Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: 0000-0001-8458-3845

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8070

ПРАВО АДВОКАТА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПРАВО АДВОКАТА НА СВОБОДУ ВЫРАЖЕНИЯ МНЕНИЯ В ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДУ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

THE LAWYER'S RIGHT TO FREEDOM OF EXPRESSION IN THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Анотація. У статті розглянуті окремі питання нормативної регламентації права адвокатів на свободу вираження поглядів у кореляції з правом на повагу до приватного життя в контексті потенційної гармонізації вітчизняного законодавства з європейськими стандартами у сфері захисту прав і свобод людини, що свідчить про актуальність даного дослідження.

У представлений науковій роботі детально проаналізовані положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, релевантні міжнародні документи, а також прецедентна практика Європейського суду з прав людини із заданої тематики.

На підставі ґрунтовного вивчення чинного законодавства України та існуючої судової практики з'ясовано виняткову роль адвокатів та їх професійних об'єднань у здійсненні правосуддя. Інтегральною частиною статті є загальна характеристика прав і обов'язків адвокатів, гарантій їх діяльності, при цьому помітний акцент зроблено на конституційному праві особи на свободу вираження поглядів у різних сферах життєдіяльності та специфічному алгоритмі його реалізації.

В ході наукового дослідження неодноразово наголошується на необхідності неухильного дотримання чітко визначеної законом особливої процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за порушення присяги адвоката України та правил адвокатської етики.

Сформульовані у статті пропозиції спрямовані на подальше вдосконалення окреслених положень діючого тематично орієнтованого законодавства України в частині нормативного регулювання конвенційних прав представників адвокатської спільноти на свободу вираження поглядів та повагу до приватного життя при виконанні ними професійних обов'язків у різних категоріях судочинства. Надані обґрунтовані рекомендації щодо оптимального застосування окремих приписів національного законодавства, які свідчать про практичне значення результатів проведеного дослідження.

Ключові слова: адвокат, право на свободу вираження поглядів, Європейський суд з прав людини.

Аннотация. В статье рассмотрены отдельные вопросы нормативной регламентации права адвокатов на свободу выражения мнений в корреляции с правом на уважение частной жизни в контексте потенциальной гармонизации отечественного законодательства с европейскими стандартами в сфере защиты прав и свобод человека, что свидетельствует об актуальности данного исследования.

В представленной научной работе подробно проанализированы положения Конвенции о защите прав человека и основных свобод, релевантные международные документы, а также прецедентная практика Европейского суда по правам человека по заданной тематике.

На основании детального изучения действующего законодательства Украины и существующей судебной практики установлена исключительная роль адвокатов и их профессиональных объединений в осуществлении правосудия. Интегральной частью статьи является общая характеристика прав и обязанностей адвокатов, гарантий их деятельности, при этом заметный акцент сделан на конституционном праве лица на свободу выражения взглядов в различных сферах жизнедеятельности и специфическом алгоритме его реализации.

В ходе научного исследования неоднократно отмечается необходимость неукоснительного соблюдения четко определенной законом особенной процедуры привлечения адвоката к дисциплинарной ответственности за нарушение присяги адвоката Украины и правил адвокатской этики.

Сформулированные в статье предложения направлены на дальнейшее усовершенствование конкретных положений действующего тематически ориентированного законодательства Украины в части нормативного регулирования конвенционных прав представителей адвокатского сообщества на свободу выражения мнений и уважение к частной жизни при исполнении ими профессиональных обязанностей в разных категориях судопроизводства. Представлены обоснованные рекомендации по оптимальному применению отдельных предписаний национального законодательства, свидетельствующие о практическом значении результатов проведенного исследования.

Ключевые слова: адвокат, право на свободу выражения мнения, Европейский суд по правам человека.

Summary. The article considers some issues of normative regulation of lawyers' right to freedom of expression in correlation with the right to respect for private life in the context of potential harmonization of domestic legislation with European standards in the field of human rights and freedoms, which indicates the relevance of this study.

The presented scientific work analyzes in detail the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, relevant international documents, as well as the case law of the European Court of Human Rights on this topic. Based on a thorough study of the current legislation of Ukraine and existing case law, the exceptional role of lawyers and their professional associations in the administration of justice has been clarified. An integral part of the article is a general description of the rights and responsibilities of lawyers, guarantees of their activities, with a strong emphasis on the constitutional right of a person to freedom of expression in various spheres of life and a specific algorithm for its implementation.

In the course of scientific research, the need to strictly follow the special procedure for bringing a lawyer to disciplinary responsibility for violating the oath of a lawyer of Ukraine and the rules of lawyer's ethics has been repeatedly emphasized.

The proposals formulated in the article are aimed at further improving the outlined provisions of the current thematic legislation of Ukraine in terms of regulation of the convention rights of members of the legal community to freedom of expression and respect for privacy in their professional duties in various categories of justice. Substantiated recommendations are provided on the optimal application of certain provisions of national legislation, which indicate the practical significance of the results of the study.

Key words: lawyer, right to freedom of expression, European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Відповідно до норм ст. 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Утім, здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, а також для: — охорони здоров'я населення;

- захисту репутації або прав інших людей;
- запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно;
- підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1].

З огляду на тематику даного наукового дослідження, не можна оминати увагою зміст присяги адвоката України, в якій він урочисто присягає у своїй адвокатській діяльності: (1) дотримуватися принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, правил адвокатської етики; (2) чесно і сумлінно забезпечувати

право на захист та надавати правову допомогу згідно з Конституцією України і законами України; (3) з високою відповідальністю виконувати покладені на нього обов'язки; (4) бути вірним присязі» (ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року). Таким чином, присяга розглядається нормотворцем як церемоніальна процедура, яка має не тільки і не стільки обрядний характер, скільки правове значення, адже саме з прийняттям присяги закон пов'язує взяття на себе особою, призначеною на певну посаду, конкретних зобов'язань щодо належного виконання своїх професійних обов'язків. До того ж порушення прийнятої присяги має наслідком притягнення особи до дисциплінарної відповідальності.

Зокрема, під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики (п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). У свою чергу, підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку — порушення: — присяги адвоката України; — правил адвокатської етики (п.п. 2 і 3 ч. 2 ст. 34 даного Закону). При цьому накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно у разі порушення ним присяги адвоката України (п. 1 ч. 2 ст. 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [2].

Продовжуючи міркування у заданому напрямі, нагадаємо, що серед основних принципів адвокатської етики виокремлено таку засаду як незалежність і свобода адвоката у здійсненні ним адвокатської діяльності.

Її зміст полягає у тому, що специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання професійної правничої допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема, з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів. З метою дотримання названої засади у своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, від-

стоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнта, що є для нього пріоритетним (ч.ч. 1 і 2 ст. 6 Правил адвокатської етики) [3].

Значущий вплив на послідовне вдосконалення якості нормативного забезпечення та практику реалізації прав адвокатів у різних видах судочинства мають релевантні міжнародні документи.

Так, Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів (ухвалена 25 жовтня 2000 року) містить базові положення про те, що, в першу чергу, Комітет Міністрів: (1) підкреслює засадничу роль, яку адвокати і професійні об'єднання адвокатів відіграють у забезпеченні захисту прав людини і основних свобод; (2) бажає просувати свободу професійної діяльності адвокатів для захисту верховенства права, оскільки вони безпосередньо залучаються до механізму, виконуючи функцію відстоювання особистих свобод; (3) усвідомлює потребу в справедливій системі відправлення правосуддя, яка гарантує незалежність адвокатів при виконанні професійних обов'язків без будь-яких неналежних обмежень, впливу, стимулювання, тиску, погроз чи втручання, прямих або опосередкованих, з будь-якого боку чи з будь-якої причини; (4) рекомендує урядам держав-членів вжити або посилити, в залежності від обставин, всі заходи, які вони вважають необхідними для реалізації викладених нижче принципів.

Наприклад, змістове наповнення Принципу I «Загальні принципи свободи професійної діяльності адвокатів» орієнтоване на те, що: (а) слід уживати всіх необхідних заходів для забезпечення поваги до професії адвоката, її захисту та сприяння її свободі, без дискримінації та неналежного втручання влади чи широкого загалу, зокрема, в світлі відповідних положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; (б) у адвокатів має бути свобода переконань, вираження поглядів, пересування, об'єднання та зібрань; вони мають бути наділені правом брати участь у публічних дискусіях з питань, які стосуються права і відправлення правосуддя, та пропонувати реформи законодавства; (в) адвокати не повинні страждати або опинятися під загрозою санкцій чи тиску, якщо вони діють у відповідності зі своїми професійними стандартами.

Дотримання Принципу III «Роль і обов'язки адвокатів» передбачає те, що, по-перше, адвокатським асоціаціям (іншим професійним об'єднанням адвокатів) належить розробити професійні стандарти і кодекси поведінки та забезпечити, щоб при

захисті законних прав та інтересів своїх клієнтів адвокати були зобов'язані діяти незалежно, сумлінно і справедливо. По-друге, адвокати повинні зберігати професійну таємницю відповідно до національних законів, підзаконних актів і професійних стандартів. Будь-яке порушення таємниці без згоди клієнта має підлягати належним санкціям [4].

Згідно з Основними положеннями про роль адвокатів (прийнятими на VIII Конгресі ООН по запобіганню злочинам та поведженню із правопорушниками, Гавана, Куба, 27 серпня — 7 вересня 1990 року) Уряди повинні нормативно закріпити та забезпечити дієві гарантії діяльності адвокатів, а саме: (а) можливість здійснювати їх професійні обов'язки без залякування, перешкод, завдання турбот й недоречного втручання; (б) можливість вільно пересуватися і консультувати клієнта як у своїй країні, так і за кордоном; (в) виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням та можливості кримінального обвинувачення, адміністративних, економічних та інших санкцій за дії, здійснювані відповідно до визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм (п. 16). Адвокати, як і інші громадяни, мають право на вільне висловлювання, віросповідання, об'єднання в асоціації та організації. Зокрема, вони мають право брати участь у публічних дискусіях з питань права, здійснення правосуддя, забезпечення і захисту прав людини, а також право приєднуватися або створювати місцеві національні і міжнародні організації та відвідувати їх збори без побоювання обмеження професійної діяльності з причин їх законних дій або членства в організації, дозволеній законом. При реалізації цих прав адвокати повинні керуватися законом і визнаними професійними стандартами та етичними правилами (п. 23) [5].

У зв'язку з продекларованим, актуалізується питання оптимізації нормативного регулювання та практики використання адвокатами права на свободу вираження поглядів у процедурах здійснення судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окресленій проблематиці законодавчої регламентації прав представників адвокатської спільноти на свободу вираження поглядів та повагу до приватного життя присвячена окрема низка праць вітчизняних учених, серед останніх з них — роботи В. Малиновської [6] й О. Яновської [7]. Незважаючи на те, що отримані наукові здобутки відомих правознавців стали вагомим внеском у розвиток сучасної доктрини та підґрунтям формування новітньої правозастосовної практики у цій сфері діяльності,

деякі питання наразі мають дискусійний характер, а їх правильне вирішення — як теоретичне, так і прикладне значення.

Формулювання цілей статті. З урахуванням сказаного, ґрунтовне дослідження особливостей реалізації та захисту конвенційних прав адвокатів крізь призму доцільних правових позицій Європейського суду з прав людини як міжнародної судової інституції є метою даної презентації.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. ... Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» [8]. В означеному контексті надзвичайний інтерес представляє тематичний аналіз рішення Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ, Суд) у справі «Багіров проти Азербайджану» (Bagirov v. Azerbaijan) (Заяви № 81024/12 та 28198/15) від 25 червня 2020 року [9].

Так, заявник скаржився на те, що його право на свободу вираження поглядів, згідно зі статтею 10 Конвенції, було порушено тим, що він був відсторонений від юридичної практики строком на один рік і згодом позбавлений права на зайняття адвокатською діяльністю через його заяви про поліцейську жорстокість та критику функціонування судової системи в країні. Тому ЄСПЛ, констатувавши відсутність між сторонами суперечок з приводу того, що відсторонення заявника від юридичної практики на один рік є втручанням у здійснення його права на свободу вираження поглядів, гарантованого статтею 10 Конвенції, разом з тим, має встановити, чи було в описаній у матеріалах справи ситуації таке втручання виправданим.

З огляду на це, Європейський суд з прав людини відзначає, що втручання буде визнано порушенням ст. 10 Конвенції, якщо воно не було «встановлене законом», не переслідувало одну або декілька законних цілей (згідно з частиною 2) і не було

«необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей. Більше того, здійснюючи свою «наглядову» юрисдикцію, Суд повинен розглядати оскаржуване втручання у світлі справи в цілому, включаючи зміст спірних зауважень та контекст, у якому їх зробив заявник, пам'ятаючи про особливий статус адвокатів у здійсненні правосуддя в якості посередників між громадськістю та судами.

У свою чергу, вираз «встановлене законом» вимагає не лише того, щоб оскаржуваний захід мав під собою правову основу у національному законодавстві, а і стосується якості відповідного закону, який має бути доступним зацікавленій особі і передбачуваним в розрізі наслідків його застосування. У зв'язку з цим Суд повторює, що норму не можна розглядати як «закон» у розумінні частини 2 статті 10 Конвенції, якщо вона не сформульована з достатньою точністю, щоб особа могла регулювати свою поведінку; він чи вона повинні мати можливість, якщо це необхідно, за допомогою відповідної поради, передбачити, наскільки це обґрунтовано за певних обставин, наслідки, які може спричинити така дія. Втім, означені наслідки не повинні бути передбачувані з абсолютною точністю. Хоча визначеність бажана, вона може потягнути за собою відсутність достатньої гнучкості, у той час як закон повинен бути в змозі «йти в ногу» з мінливими обставинами. Відповідно, багато законів неминуче викладені в термінах, які в більшій чи меншій мірі є розмитими (невизначеними), тлумачення та застосування яких є питаннями практики (п.п. 53–54) [9].

Досліджуючи обставини даної справи, ЄСПЛ зазначив, що, хоча Уряд Азербайджану посилався на статтю 22 (І) Закону (регламентує випадки, коли адвоката може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності) як на правову основу для відсторонення заявника від юридичної практики, заявник стверджував, що втручання, про яке йдеться, не було передбачене законом, спираючись на два аргументи: по-перше, він не порушив жодної норми Закону, оскільки не розголошував інформацію, що охоплюється адвокатською таємницею, і, по-друге, Закон не відповідав вимогам якості закону, адже передбачаючи цілий спектр дисциплінарних санкцій для адвокатів, не визначав, за яких обставин ці санкції слід застосовувати. Отже, виходячи з формулювань нормативних положень Закону, першою умовою накладення будь-якого дисциплінарного стягнення на адвоката є наявність одного з вказаних у названому законодавчому акті випадків, коли адвокат може бути підданий дисциплінарній відповідальності.

В аналізованій справі заявника було притягнуто до дисциплінарної відповідальності на підставі порушення приписів національного Закону, а саме, за порушення адвокатської таємниці (*vəkil sirri*).

У наведеному аспекті Суд зауважує, що в даній справі заявника було притягнуто до дисциплінарної відповідальності не за порушення таємниці судового розслідування, коментуючи або розголошуючи будь-який документ, що стосується процесу, а за підтвердження публічно висловленої позиції матері імовірної жертви по відношенню до обставин смерті її сина, за відсутності будь-якої скарги матері щодо дій заявника. У зв'язку з цим Суд зазначає, що, згідно зі статтею 17 (І) Закону, інформація, отримана адвокатом, а також поради та відомості, надані адвокатом при здійсненні його професійної діяльності, підпадають під адвокатську таємницю. З формулювання цієї статті не випливає, що використання інформації, наявної у відкритому доступі, належить до категорії «адвокатська таємниця».

Навпаки, формулювання вказаного нормативу чітко вказує на те, що інформація, яка відноситься до адвокатської таємниці, має бути отримана адвокатом при здійсненні його професійної діяльності. У представленій справі, як видно з її матеріалів, сторони не оспорюють даний факт, адже твердження про смерть сина у відділку поліції внаслідок тортур було оприлюднено матір'ю, а заявник лише повторив його пізніше. В будь-якому випадку адвокат-заявник не міг отримати інформацію, про яку йдеться, у зв'язку із здійсненням своєї професійної діяльності, оскільки йому було доручено представляти матір у провадженні щодо смерті її сина тільки згодом (п. 59). До того ж Суд не бачить жодного положення національного законодавства, яке б перешкоджало адвокату публічно закликати до мирних протестів проти жорстокості поліції з метою запобігання насильству [9].

Відтак, не замінюючи власним тлумаченням інтерпретацію, надану національними органами влади, за презентованих обставин Суд не може не зробити висновок, що втручання, про яке йдеться, не було «встановлене законом» у розумінні частини 2 статті 10 Конвенції (п. 61). З огляду на сказане, ЄСПЛ постановив, що беззаперечно мало місце порушення статті 10 Конвенції стосовно заборони заявникові займатися адвокатською діяльністю (відсторонення від юридичної практики) строком на один рік [9].

Розглядаючи скаргу заявника щодо позбавлення його права на заняття адвокатською діяльністю, ЄСПЛ має сформулювати однозначні відповіді на наступні питання: — чи мало місце втручан-

ня? — чи було втручання виправданим? — чи встановлене таке втручання законом? Зважаючи на змістове наповнення поставлених запитань, Суд відзначає, що: по-перше, «для сторін безперечним є те, що позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю було втручанням у здійснення його права на свободу вираження поглядів, гарантованого статтею 10 Конвенції»; по-друге, таке втручання буде порушенням статті 10 Конвенції, якщо воно не було «встановлене законом», переслідувало одну чи кілька законних цілей згідно з частиною 2 названої статті та не було «необхідним в демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей (характеризуючи останній структурний елемент, відмітимо, що тут діють загальні принципи, визначені в прецедентах ЄСПЛ, які аналогічно стосуються цієї ситуації) (п.п. 70–72). Досліджуючи матеріали даної справи, Суд зауважив, що наявне втручання спрямоване на захист судді суду першої інстанції від заяви заявника і, отже, переслідувало законну мету «підтримання авторитету судової влади» у значенні частини 2 статті 10 Конвенції (п. 75) [9].

Стосовно регулювання юридичної професії, Суд вважає за необхідне повторити, що належне функціонування судів було б неможливим без відносин, що ґрунтуються на увазі та взаємоповазі між різними сторонами правосуддя, на першому плані серед яких стоять судді та адвокати (див. *Bono v. France*, № 29024/11, п. 51, 15 грудня 2015 року та *Ottan v. France*, № 41841/12, п. 72, 19 квітня 2018 року). Специфічний статус адвокатів забезпечує їм центральне місце у процедурі здійснення правосуддя в якості посередників між громадськістю та судами. Ця особлива роль адвокатів, як незалежних професіоналів при здійсненні правосуддя, тягне за собою встановлення низки обов'язків, зокрема в тому, що стосується їхньої поведінки. Хоча адвокати підлягають певним обмеженням, пов'язаним з їх професійною поведінкою, яка має бути обачною, чесною і гідною, вони також користуються винятковими правами і привілеями, що можуть варіюватися в різних юрисдикціях, але серед яких зазвичай є необхідна частка терпимості до доводів, що використовуються в суді. Крім того, професійні асоціації юристів відіграють фундаментальну роль у забезпеченні захисту прав людини і тому повинні мати можливість діяти незалежно, а повага до колег по професії та саморегулювання юридичної професії є першорядними (див., наприклад, *Namazov v. Azerbaijan*, № 74354/13, п. 46, 30 січня 2020 р.). Незважаючи на те, що сторони, безумовно, мають право коментувати процес здійс-

нення правосуддя з метою захисту своїх прав, їх критика не повинна перевищувати певних меж. Зокрема, варто достатньо чітко розрізняти критику й образ. Якщо єдиний намір будь-якої форми вираження поглядів полягає в тому, щоб образити суд або членів суду, відповідна санкція не означала б порушення ст. 10 Конвенції (п. 78).

Контекстно підкреслимо, що в даній справі оскаржувана заява була не лише загальною критикою функціонування судової системи в Азербайджані, а й безпосередньо стосувалася судді суду першої інстанції, який вже засідав як суддя під час розгляду справи пана Ільгара Маммадова. Так, ЄСПЛ погодився з тим, що зауваження стосовно звинувачення судді у недостатній спроможності обіймати цю посаду (адвокат у вказаний спосіб поставив під сумнів його професійну компетентність), представляли собою відсутність поваги до судді і могли бути образливими. Тим не менш, вкрай важливо з'ясувати, чи забезпечувала санкція, накладена на заявника національними судами, справедливий баланс між необхідністю захисту авторитету судової влади та права заявника на свободу вираження поглядів (див. *Čeferin v. Slovenia*, № 40975/08, п. 47, 16 січня 2018 року) (п. 79).

Разом із тим, Суд вважає, що національні суди не врахували низку аспектів, які повинні були бути враховані при оцінці зауважень заявника. Зокрема, вони не брали до уваги той факт, що заявник зробив заяву в залі суду під час кримінального провадження як адвокат свого клієнта. Отже, висловлені зауваження обмежувалися приміщенням судової зали, на відміну від критики судової влади, озвученої за межами зали судових засідань іншими способами, наприклад, у засобах масової інформації. При цьому важливо враховувати, що в залі суду принцип справедливості сприяє вільному та активному обміну аргументами між сторонами. До того ж оскаржувані зауваження не повторювалися поза судовою залом.

І хоча зауваження щодо судді суду першої інстанції, можливо, були образливими, вони в основному відображали заперечення заявника проти рішень, прийнятих національними судами у кримінальному провадженні щодо пана Ільгара Маммадова. У зв'язку з цим Суд не може оминати увагою той факт, що в час, коли зауваження були зроблені перед апеляційним судом, він вже виніс рішення у справі *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* (№ 15172/13, 22 травня 2014 р.), встановивши, що: — мало місце порушення статей 5 та 18 Конвенції; — обмеження свободи Ільгара Маммадова було накладено через цілі, інші, ніж ті, що

передбачені Конвенцією. Згодом Суд також встановив ряд суттєвих недоліків у кримінальному провадженні проти пана Ільгара Маммадова (див. *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* (no. 2), № 919/15, 16 листопада 2017 року) (п.п. 80–81).

ЄСПЛ наголошує, що оцінюючи пропорційність втручання, доцільно враховувати такі фактори, як характер і суворість накладених штрафних санкцій. З огляду на вищевикладене, Суд констатує: — причини, визначені національними судами на підтримку позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю, не були релевантними і достатніми; — санкція, накладена на заявника, була непропорційною переслідуваній законній меті. Відтак, мало місце порушення статті 10 Конвенції стосовно позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю (п.п. 83–84) [9].

Продовжуючи детальний аналіз рішення ЄСПЛ у справі «Багіров проти Азербайджану» не можна не приділити увагу фундаментальним нормативним приписам статті 8 Конвенції, що передбачають: «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [8].

У презентованій справі беззаперечним для сторін є те, що заборона заявнику займатися адвокатською діяльністю, встановлена строком на один рік, є втручанням у його право на повагу до приватного життя, гарантоване статтею 8 Конвенції. Таке втручання буде порушувати статтю 8, якщо воно не відповідатиме вимогам її частини 2. Як вже було зазначено, Суд зробив висновок, що втручання у право заявника на свободу вираження поглядів внаслідок його відсторонення від юридичної практики не «встановлене законом» у значенні частини 2 статті 10 Конвенції. Тому ЄСПЛ раціонально акцентує — втручання у право заявника на повагу до його приватного життя внаслідок відсторонення від юридичної практики аналогічно не може вважатися таким, що відповідає законодавству в значенні частини 2 статті 8. Отже, мало місце порушення положень статті 8 Конвенції через заборону заявникові займатися адвокатською діяльністю строком на один рік (п. 93).

Беззастережним для сторін також є те, що позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю було втручанням у його право на повагу до приватного життя, гарантоване імперативами статті 8 Конвенції (п. 94). І традиційно, таке втручання порушуватиме статтю 8, якщо не відповідатиме умовам, викладеним у частині 2 цієї статті. В окресленому ракурсі Суд приймає, що втручання переслідувало законну мету, а саме, «запобігання заворушенням» у розумінні частини 2 статті 8 Конвенції, оскільки стосується регулювання юридичної професії, яка орієнтована на забезпечення належного здійснення правосуддя. При цьому втручання буде вважатись «необхідним в демократичному суспільстві» для досягнення законної цілі, якщо воно відповідає «нагальній соціальній потребі», і, зокрема, є пропорційним переслідуваній легітимній меті, та якщо причини, котрі національні органи встановлюють для його обґрунтування, є «релевантними та достатніми» (п.п. 97–98) [9].

У своїй прецедентній практиці Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював специфічний статус адвокатів, їх центральне становище у здійсненні правосуддя та фундаментальну роль, яку вони можуть відігравати у захисті основоположних прав і свобод особи.

Зокрема, у судовому процесі, пов'язаному з позбавленням заявника права на заняття адвокатською діяльністю, національні суди не змогли достатньо оцінити пропорційність втручання, пам'ятаючи, що санкція про позбавлення такого права є найсуворішим дисциплінарним стягненням в юридичній професії, що має незворотні наслідки для професійного життя адвоката. Тому Суд вважає за необхідне звернути увагу на Рекомендацію R (2000) 21 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, яка чітко встановлює, що принцип пропорційності повинен дотримуватися при визначенні санкції за вчинення адвокатами дисциплінарних проступків. Спеціальний доповідач Ради з прав людини з питань незалежності суддів та адвокатів також наголосив у щорічному звіті (A/71/348) Генеральній Асамблеї ООН, що позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю «є остаточною санкцією за найсерйозніші порушення етичного кодексу та професійних норм» і «повинно бути накладено лише у випадках вчинення найтяжчих проступків, передбачених професійним кодексом поведінки, та лише після належного процесу перед незалежним і неупередженим органом, який надає всі гарантії звинуваченому адвокату». Втім, національні суди не пояснили,

чому заява адвоката в залі суду була таким серйозним проступком, що виправдовувала застосування найсуворішої дисциплінарної санкції (п. 101).

В світлі вищенаведених міркувань, Суд приходить до загального висновку про те, що: (1) причини, викладені національними судами на підтримку позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю, не були релевантними та достатніми; (2) санкція, накладена на заявника, була непропорційною законній меті, яку переслідували (п. 102).

З цього приводу Суд постановляє, що, незважаючи на обов'язки, зокрема, стосовно їхньої поведінки, які повинні виконувати всі адвокати, передбачувана в демократичному суспільстві потреба у такій санкції, як позбавлення адвоката права на заняття адвокатською діяльністю, при встановленні аналогічних (подібних) обставин, буде вимагати наявності особливо вагомих причин (див. *Seyidzade v. Azerbaijan*, № 37700/05, п. 35, 03 грудня 2009 року) (п. 103). Відтак, мало місце порушення статті 8 Конвенції щодо позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю [9].

Ще одним тематично спрямованим та ілюстративним прикладом у розрізі проведеного дослідження є рішення ЄСПЛ у справі «Стеур проти Нідерландів» від 28 жовтня 2003 року, в якому він постановив, що мало місце порушення ст. 10 Конвенції, з огляду на наступні факти.

Так, заявник стверджував, що рішення Апеляційного трибуналу з розгляду дисциплінарних справ означає, що адвокатам категорично забороняється висловлювати свої міркування з приводу фактів, про які вони не мають достовірної інформації, наприклад, не володіють точними даними про те, що на їхніх клієнтів чинився неприпустимий тиск. Європейський суд з прав людини відмітив, що попри те, що до заявника не було застосовано жодного покарання, його визнано винним у порушенні правил адвокатської етики. Це могло справити на нього знеохочуючий вплив у тому розумінні, що пан Стеур надалі міг почуватись обмеженим у виборі позиції під час захисту своїх клієнтів при розгляді майбутніх справ.

Отже, були достатні підстави вважати, що свободу вираження поглядів заявника було «затиснуто» у формальні рамки обмежень. У Суду не виникло сумнівів стосовно того, що зазначене обмеження передбачене законом і було спрямоване на досягнення однієї з цілей, окреслених у ч. 2 ст. 10 Конвенції, а саме, на захист репутації (у тому числі, професійної) та прав інших осіб. При цьому Суд визнав, що зауваження пана

Стеура могли дискредитувати пана В. Разом із тим, зважаючи на сказане, Суд вкотре наголосив, що межі допустимої критики стосовно виконання державними службовцями своїх повноважень можуть за певних обставин бути ширшими, ніж тоді, коли критика спрямована на приватних осіб. Проте такий підхід не означає, що державні службовці зовсім позбавлені захисту.

Як свідчать матеріали даної справи, критика з боку пана Стеура стосувалася тільки виконання паном В. своїх повноважень щодо розслідування конкретного кримінального провадження. Вона висловлена в приміщенні суду, не була образою особистого характеру та ґрунтувалась на тому факті, що клієнт пана Стеура не розумів повністю суті висунутих проти нього звинувачень через відсутність перекладача на допиті.

Крім того, Суд зауважив, що органи, котрі займалися дисциплінарним провадженням у справі заявника, виявилися неспроможними встановити, чи були твердження заявника правдивими й обґрунтованими. Попри те, що жодне дисциплінарне стягнення до заявника не застосовувалося, було надзвичайно важко узгодити висловлені ним у порядку виконання загального обов'язку як адвокатом твердження на захист свого клієнта (вони, зокрема, стосувалися методів отримання представником компетентного органу показань від підзахисного) з можливістю наступної негативної оцінки цих тверджень з боку дисциплінарної комісії асоціації адвокатів. Беручи до уваги викладені обставини, Суд визнав, що обмеження, застосовані з приводу свободи вираження заявником своїх поглядів, не були зумовлені нагальною суспільною потребою [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результати проведеного аналізу прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо права адвокатів на свободу вираження поглядів та повагу до приватного життя, акцентуємо, що: (1) непропорційний характер і загальний негативний вплив застосованих обмежень в описаних вище ситуаціях не підкріплюються відповідними та достатніми причинами; (2) принцип справедливості підтримує ідею вільного й активного обміну аргументами між сторонами в залі суду, плюралізму, толерантності та вжиття заходів, спрямованих на відновлення професійної діяльності. Крім того, логічно зробити окремий наголос на тому, що Правила адвокатської етики поширюються не лише на всі види адвокатської діяльності, але і на інші сфери діяльності адвоката, в тому числі на соціально-публічну, що являє собою перспективний вектор майбутніх наукових розробок.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
3. Правила адвокатської етики: затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 р., 09 червня 2017 р. (зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 2019 р., 15 лютого 2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
4. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf
5. Основні положення про роль адвокатів, прийняті на VIII Конгресі ООН по запобіганню злочинам та поведенню із правопорушниками (Гавана, Куба, 27 серпня — 7 вересня 1990 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text
6. Малиновська В. Право на свободу вираження поглядів VS право на повагу до приватного життя. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pravo-na-svobodu-virazhennya-poglyadiv-vs-pravo-na-povagu-do-privatnogo-zhittya.html>
7. Яновська О. Свобода вираження поглядів як ознака незалежності адвокатури. URL: <https://iadvocate.com.ua/svoboda-virazhennya-poglyadiv-yak-oznaka-nezalezhnosti-advokatury/>
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Багіров проти Азербайджану» (Bagirov v. Azerbaijan) (Заяви № 81024/12 та 28198/15) від 25 червня 2020 року. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-bagirov-proti-azerbajdzhanu-2/>
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стеур проти Нідерландів» від 28 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_111#top

References

1. Konstytucja Ukrainy wid 28 chervnja 1996 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Pro advokaturu ta advokatsjku dijalnistj: Zakon Ukrainy wid 5 lypnja 2012 roku # 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
3. Pravyla advokatsjkoji etyky: zatv. Zvitno-vyborym z'jizdom advokativ Ukrainy 2017 r., 09 chervnja 2017 r. (zi zminamy, zatverdzheny Z'jizdom advokativ Ukrainy 2019 r., 15 ljutogho 2019 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
4. Rekomendacija # R (2000) 21 Komitetu Ministriv derzhavam-chlenam pro svobodu profesijnoi dijalnosti advokativ, ukhvalena Komitetom Ministriv Rady Jevropy na 727 zasidanni zastupnykiv ministriv 25 zhovtnja 2000 r. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf
5. Osnovni polozhennja pro rolj advokativ, pryjnjati na VIII Konghresi OON po zapobighannju zlochynam ta povodzhennju iz pravoporushnykamy (Ghavana, Kuba, 27 serpnja — 7 veresnja 1990 roku). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text
6. Malynovsjka V. Pravo na svobodu vyrazhennja poghljadiv VS pravo na povaghu do pryvatnogho zhyttja. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pravo-na-svobodu-virazhennya-poglyadiv-vs-pravo-na-povagu-do-privatnogo-zhittya.html>
7. Janovsjka O. Svoboda vyrazhennja poghljadiv jak oznaka nezalezhnosti advokatury. URL: <https://iadvocate.com.ua/svoboda-virazhennya-poglyadiv-yak-oznaka-nezalezhnosti-advokatury/>
8. Konvencija pro zakhyst prav ljudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04 lystopada 1950 roku. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
9. Rishennja Jevropejskogho sudu z prav ljudyny u spravi «Baghirov proty Azerbajdzhanu» (Bagirov v. Azerbaijan) (Zajavy # 81024/12 ta 28198/15) vid 25 chervnja 2020 roku. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-bagirov-proti-azerbajdzhanu-2/>
10. Rishennja Jevropejskogho sudu z prav ljudyny u spravi «Steur proty Niderlandiv» vid 28 zhovtnja 2003 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_111#top

Галкіна Наталія Миколаївна

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового права*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Галкина Наталья Николаевна

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры трудового права*

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Halkina Nataliia

PhD of Law, Associate Professor,

Associate Professor of Labor Law

Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: 0000-0002-9899-196X

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8043

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДА ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ

CERTAIN ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF LABOUR CIVIL SERVANTS

Анотація. За умов надзвичайних ситуацій, карантину, воєнного стану громадяни відчувають посилену потребу в ефективній роботі службовців, тому нормативно-правове забезпечення праці державних службовців має лише сприяти функціонуванню державного апарату для надання базових послуг українському народу. Весь спектр державних послуг має своєчасно та оперативно надаватися громадянам України попри військовий стан. У науковій статті досліджуються актуальні правові питання регулювання праці державних службовців за умов воєнного стану.

Підвищену увагу приділено принципу патріотизму як основоположного за умов сьогодення в роботі державного службовця. Запропоновано внести зміни до абз. 1 п. 2 розділу II Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування і викласти його у наступній редакції: «Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування своєю поведінкою мають зміцнювати авторитет державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, утверджувати патріотичні настрої у перебігу провадження державної служби, а також позитивну репутацію державних органів та органів місцевого самоврядування».

Рекомендовано в програми підвищення кваліфікації державних службовців в обов'язковому порядку включати питання жорсткого дотримання принципу патріотизму в колі державних службовців.

З початком війни окремі державні службовці залишили межі України, чимало держслужбовців перемістилися в інші відносно безпечні регіони України. У багатьох державних установах загострилася потреба у поповненні кадрового потенціалу. За таких реалій зазнало новаций законодавство, що регламентує питання державної служби.

Розглянуто законодавчі новачки у сфері державної служби, серед яких особливу увагу зосереджено на відсутності профільного відбору на посаду державної служби, окреслено потенційні ризики таких новачок та шляхи для їх подолання. Зокрема, вважаємо за потрібне особливо ретельно, в кілька етапів проводити співбесіду з претендентами на вакантну посаду державної служби; не відмовлятися від спеціальних перевірок; телефонувати попереднім роботодавцям для підтвердження фактів, висвітлених у характеристиках-рекомендаціях з попередніх місць роботи. Запропоновано започатковувати тестування кандидатів на вакантну посаду державної служби, побудувавши питання тесту у такий спосіб, щоб

«прощупати» проукраїнську позицію потенційного державного службовця. Рекомендовано надавати переваги у доступі до державної служби колишнім службовцям, які звільнилися за угодою сторін і мають щире прагнення у скрутний для країни час гідно нести службу на благо нашої держави.

Ключові слова: державні службовці, державна служба, службово-трудові відносини, правове регулювання, воєнний стан.

Аннотация. В условиях чрезвычайных ситуаций, карантина, военного положения граждане испытывают усиленную потребность в эффективной работе служащих, поэтому нормативно-правовое обеспечение труда государственных служащих должно способствовать функционированию государственного аппарата для предоставления базовых услуг украинскому народу. Весь спектр государственных услуг должен своевременно и оперативно предоставляться гражданам Украины, несмотря на военное положение. В научной статье исследуются актуальные правовые вопросы регулирования труда государственных служащих в условиях военного положения.

Особое внимание уделено принципу патриотизма как основополагающего в настоящих условиях в работе государственного служащего. Предложено внести изменения в абз. 1 п. 2 раздела II Общих правил этического поведения государственных служащих и должностных лиц местного самоуправления и изложить его в следующей редакции: «Государственные служащие и должностные лица местного самоуправления своим поведением должны укреплять авторитет государственной службы и службы в органах местного самоуправления, утверждать патриотические настроения в процессе осуществления государственной службы, а также положительную репутацию государственных органов и органов местного самоуправления».

Рекомендуется в программы повышения квалификации государственных служащих в обязательном порядке включать вопросы жесткого соблюдения принципа патриотизма в кругу государственных служащих.

С началом войны отдельные государственные служащие покинули пределы Украины, многие госслужащие переместились в другие относительно безопасные регионы Украины. Во многих государственных учреждениях обострилась потребность в пополнении кадрового потенциала. В таких реалиях претерпело новшеств законодательство, регламентирующее вопросы государственной службы.

Рассмотрены законодательные новации в сфере государственной службы, среди которых особое внимание сосредоточено на отсутствии профильного отбора на должность государственной службы, намечены потенциальные риски таких новаций и пути для их преодоления. В частности, считаем нужным особенно тщательно, в несколько этапов проводить собеседование с претендентами на вакантную должность государственной службы; не отказываться от специальных проверок; звонить предыдущим работодателям для подтверждения фактов, отраженных в характеристиках-рекомендациях с предыдущих мест работы. Предложено ввести тестирование кандидатов на вакантную должность государственной службы, построив вопросы тестов таким образом, чтобы «прощупать» проукраїнську позицію потенційного державного служащего. Рекомендуются предоставлять преимущество в доступе к государственной службе бывшим служащим, уволившимся по соглашению сторон и искренне стремящимся в трудное для страны время достойно нести службу на благо нашего государства.

Ключевые слова: государственные служащие, государственная служба, служебно-трудовые отношения, правовое регулирование, военное положение.

Summary. Under conditions of emergencies, quarantine, martial law, citizens feel an increased need for effective work of civil servants, so the legal framework for civil servants should only contribute to the functioning of the state apparatus to provide basic services to the Ukrainian people. The whole range of public services must be provided to the citizens of Ukraine in a timely and prompt manner, despite the martial law. The scientific article examines current legal issues of labour regulation of civil servants under martial law.

Increased attention is paid to the principle of patriotism as fundamental in the current work of civil servants. It is proposed to amend part 1 item 2 of Section II of the General Rules of Ethical Conduct of Civil Servants and Local Government Officials and state it in the following wording: «By their conduct, civil servants and local government officials should strengthen the authority of the civil service and service in local self-government bodies, affirm patriotic sentiments in the course of civil service, as well as the positive reputation of state bodies and local self-government bodies».

It is recommended to include in the training programs of civil servants the issue of strict observance of the principle of patriotism among civil servants.

With the start of the war, some civil servants left the borders of Ukraine, and many civil servants moved to other relatively safe regions of Ukraine. In many government agencies, the need to replenish human resources has increased. Under such realities, the legislation governing civil service has been innovated.

Legislative innovations in the field of civil service are considered, among which special attention is paid to the lack of specialized selection for civil service positions, the potential risks of such innovations and ways to overcome them are outlined. In

particular, we consider it necessary to conduct an interview with applicants for a vacant civil service position in several stages; not to refuse special inspections; call previous employers to confirm the facts covered in the characteristics-recommendations from previous jobs. It is proposed to start testing candidates for vacant civil service positions, constructing the test questions in such a way as to «feel» the pro-Ukrainian position of a potential civil servant. It is recommended to give preference in access to the civil service to former employees who resigned by agreement of the parties and have a sincere desire to serve with dignity for the benefit of our state in difficult times for the country.

Key words: civil servants, civil service, service-labour relations, legal regulation, martial law.

Постановка проблеми. За умов воєнного стану актуалізується питання безперебійного функціонування державного механізму для забезпечення оборони України та можливості громадян отримувати життєво важливі послуги, які надають службовці органів державної влади.

Державна служба — різновид суспільно-корисної праці. Ця служба — для обраних осіб у позитивному значенні цього слова; для осіб, які здатні своєю професійністю, морально-етичними якостями, готовністю працювати в команді на благо держави та українського народу виконувати функції держави. Саме тому й простежується виправдана диференціація в правовому регулюванні службово-трудова відносин. На сторінках цієї наукової публікації зупинимося на окремих актуальних правових тенденціях регулювання праці держслужбовців за умов карантинних реалій та оголошеного воєнного стану.

Аналіз останніх публікацій. Публікації представників поважної наукової спільноти у переважній більшості стосуються проблем правового регулювання праці державних службовців у мирні часи (Вапнярчук Н. М. [5], Греков І. Г. [4], Іншин М. І. [3], Лавріненко О. В. [1], Луценко О. Є. [9], Панченко М. В. [2] та ін.), водночас бракує наукових досліджень регламентації праці службовців за реалій військової агресії Російської Федерації (далі — РФ) проти України.

Метою статті є аналіз норм сучасного законодавства, що регламентує працю державних службовців за умов воєнного стану, для напрацювання практичних рекомендацій у напрямку внесення конструктивних змін в окремі підзаконні нормативно-правові акти для підсилення престижності державної служби.

Виклад основного матеріалу. До останнього часу дослідженнями проблем державної служби й правового статусу державних службовців займалися переважно фахівці в галузі адміністративного права [1, с. 289], і з цією тезою О. В. Лавріненка варто погодитися. Водночас, реформування державної служби, що триває до сьогодні, зумовлює фахівців у галузі трудового права посилену увагу

звернути на цю категорію службовців з огляду на спеціальне законодавство, що регламентує питання державної служби.

Державна служба в Україні є найважливішим інструментом функціонування держави, в тому числі в умовах множинних кризових явищ, які ставлять під сумнів цінності нашого народу, піддають різним загрозам національну безпеку, а також життя людей [2, с. 7].

Державна служба виступає основним засобом практичної реалізації завдань і функцій держави, забезпечує функціонування її структур, утворює умови для нормальної життєдіяльності суспільства і людини. Досвід України і багатьох інших країн свідчить про те, що суспільство, яке належним чином не організувало працю, трудову діяльність державних службовців, відчуває серйозні труднощі, пов'язані з якістю державного управління [3, с. 1]. З цим твердженням М. І. Іншина варто погодитися, більше того, за умов надзвичайних ситуацій, карантину, воєнного стану громадяни відчують посилену потребу в ефективній роботі службовців, тому нормативно-правове забезпечення праці держслужбовців має лише сприяти функціонуванню державного апарату для надання базових послуг українському народу.

У будь-якому державно-організованому суспільстві неможливо обійтись без державної служби та державних службовців. Послуги останніх потрібні усім країнам, незалежно від державної організації, форми правління, політичної системи чи правлячого режиму. Саме державні службовці виконують практичні завдання, які усі цивілізовані суспільства світу покладають на свої держави. Держава як політично організована сила суспільства реалізує владні приписи, здійснює комплексний управлінський вплив на перебіг і спрямованість тих чи інших суспільних перетворень. Державна служба виступає основним засобом практичної реалізації завдань і функцій держави, забезпечує функціонування її структур, створює умови для нормальної життєдіяльності суспільства і людини [2, с. 7].

Прийняття Закону України «Про державну службу» (далі — Закон № 889-VIII) [6] як

ключового етапу реформування державної служби, мало б розв'язати низку актуальних питань інституту державної служби з урахуванням політико-правових змін, які відбуваються на теренах України. Однак, з урахуванням положень Закону № 889-VIII слід зауважити, що завдання пошуку і запровадження дієвої моделі державної служби залишається одним із першочергових в Україні, що потребує удосконалення законодавства про державну службу, запровадження ефективного механізму функціонування державної служби, чіткого визначення правового становища державного службовця, підвищення ролі і значення службової кар'єри в інституті державної служби.

Нам імпонує позиція Н. М. Вапнярчук: «Специфіка діяльності службовця в державних органах полягає в тому, що він не створює безпосередньо матеріальних цінностей, але забезпечує умови для матеріального виробництва. У нього особливий предмет праці — це інформація, яку він збирає, обробляє, зберігає та створює, яка і є засобом впливу. Основною ознакою поняття «службовець державної установи та організації» є наявність у нього певного правового статусу» [5, с. 207].

Державна служба в Україні базується на ряді принципів, перелічених у ст. 4 Закону № 889-VIII: верховенства права, законності, професіоналізму, патріотизму, доброчесності, ефективності, забезпечення рівного доступу до державної служби, політичної неупередженості, прозорості. Серед плеяди принципів за умов військової агресії РФ проти України підвищену увагу доцільно приділити принципу патріотизму.

Патріотизм розглядається як відданість та вірне служіння Українському народові. Патріотичне виховання прищеплюється нам зі шкільної лави на виконання положень ст. 6 Закону України «Про освіту»: засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є, з-поміж іншого, й виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій [7]. Патріотичне виховання посилюється під час здобуття вищої освіти на виконання положень ст. 26 Закону України «Про вищу освіту»: основними завданнями закладу вищої освіти, з-поміж іншого, є формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах [8].

Посилену увагу у службовій кар'єрі держслужбовці мають приділяти вимогам професійної етики. Окреме дослідження рамок професійної етики державних службовців провела О. Є. Луценко [9]. Складовою частиною етичного поведіння державного службовця, з-поміж іншого, є й дотримання принципу патріотизму у перебігу роботи.

Особливу значущість має дотримання принципу патріотизму серед державних службовців в період загарбницької війни РФ проти України. Тому, пропонуємо внести зміни до абз. 1 п. 2 розділу II Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування [10] і викласти його у наступній редакції: «Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування своєю поведінкою мають зміцнювати авторитет державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, утверджувати патріотичні настрої у перебігу провадження державної служби, а також позитивну репутацію державних органів та органів місцевого самоврядування». Більше того, за умов сьогодення доцільно в програми підвищення кваліфікації державних службовців в обов'язковому порядку включати питання жорсткого дотримання принципу патріотизму в колі держслужбовців.

У зв'язку з військовою агресією РФ проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [11], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII [12] Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 [13] у нашій державі було введено воєнний стан із 05:30 24 лютого 2022 р. строком на 30 діб. Указом Президента України від 14.03.2022 р. № 133/2022 [14] продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 05:30 26 березня 2022 р. строком на 30 діб — до 25 квітня 2022 р. Указом Президента України від 17.05.2022 р. № 341/2022 продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 05:30 25 травня 2022 р. строком на 90 діб [15].

З початком війни окремі державні службовці залишили межі України, чимало держслужбовців перемістилися в інші відносно безпечні регіони України. У багатьох державних установах загострилася потреба у поповненні кадрового потенціалу.

За таких реалій зазнало новацій законодавство, що регламентує питання державної служби. 25.03.2022 р. було направлено на підпис Президенту України Проект Закону про внесення змін до Законів України «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про правовий режим воєнного

стану» щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану від 13.03.2022 р. № 7153 [16]. Зокрема, цим нормативно-правовим актом було запроваджено наступну редакцію ч. 5 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: «У період дії воєнного стану особи призначаються на посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, комунальних підприємств, установ, організацій керівником державної служби або суб'єктом призначення, сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради, начальником відповідної військової адміністрації без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом, на підставі поданої заяви, заповненої особою картки встановленого зразка та документів, що підтверджують наявність у таких осіб громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства, встановленими щодо відповідних посад.

Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, призначені відповідно до абзацу першого цієї частини, не можуть бути переведені на інші посади державної служби або посади в органах місцевого самоврядування.

Дія цієї частини не застосовується при призначенні на посади державної служби, за якими спеціальним законом встановлено порядок виконання обов'язків у разі відсутності керівника державного органу (у тому числі у разі припинення його повноважень чи звільнення з посади), крім випадків, якщо встановлений спеціальним законом порядок неможливо застосувати через відсутність осіб, на яких може бути покладено виконання обов'язків керівника державного органу».

А ч. 6 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» сформульована таким чином: «Особа, яка претендує на зайняття політичної посади, посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівника суб'єкта господарювання державного сектору економіки, посади керівника комунального підприємства, установи, організації, у період дії воєнного стану не подає декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачену Законом України «Про запобігання корупції», та документ про підтвердження рівня володіння державною мовою відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»».

Ч. 8 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що «спеціальна перевірка, передбачена Законом України «Про запобігання корупції», стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища та посад з підвищеним корупційним ризиком, перелік яких затверджується Національним агентством з питань запобігання корупції, а також перевірка, передбачена Законом України «Про очищення влади», стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, щодо яких здійснюються заходи з очищення влади (люстрації), під час дії воєнного стану не проводяться.

Організація проведення спеціальної перевірки, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», а також перевірки, передбаченої Законом України «Про очищення влади», стосовно осіб, призначених у період дії воєнного стану, здійснюється протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, крім випадку звільнення такої особи до дня припинення чи скасування воєнного стану або закінчення проведення зазначених перевірок під час дії воєнного стану».

Зазначені законодавчі новації, серед яких особливо увагу наукового осередку привертає відсутність профільного відбору на посаду державної служби, може призвести до потенційного надання доступу до посади, приміром, колабораціоністам.

Як боротися з очевидними ризиками, спричиненими законодавчими новаціями? З нашої позиції, слід особливо ретельно, в кілька етапів проводити співбесіду з претендентами на вакантну посаду державної служби; не відмовлятися від спеціальних перевірок; телефонувати попереднім роботодавцям для підтвердження фактів, висвітлених у характеристиках-рекомендаціях з попередніх місць роботи. Є сенс започатковувати тестування кандидатів на вакантну посаду державної служби, побудувавши питання тестів у такий спосіб, щоб «прощупати» проукраїнську позицію потенційного державного службовця. Бачимо переваги у наданні доступу до державної служби колишнім службовцям, які звільнилися за угодою сторін і мають щире прагнення у скрутний для країни час гідно нести службу на благо нашої держави.

25.04.2022 р. набула чинності постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану» від 12.04.2022 р. № 440 [17]. Згідно з її положеннями у період воєнного стану для державних службовців та працівників державного органу, які

перебувають на території України, за рішенням керівника державної служби в державному органі може запроваджуватися дистанційна робота у разі наявності організаційних і технічних можливостей для виконання їх посадових обов'язків. Робота державних службовців та працівників державного органу за межами України допускається лише у разі службового відрядження, оформленого в установленому порядку. У разі перебування державного службовця або працівника державного органу в робочий час в Україні поза межами робочого місця без рішення керівника державної служби, зазначеного в пункті 1 цієї постанови, або за кордоном, крім перебування у службовому відрядженні, оформленому в установленому порядку, до них може бути застосоване дисциплінарне стягнення відповідно до закону.

З 03.05. 2022 р. набула чинності постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації роботи працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період воєнного стану» від 26.04.2022 р. № 481 [18]. Цією постановою передбачено, що робота працівників, членів виконавчого органу та керівників суб'єктів господарювання за межами України допускається лише у разі службового відрядження, оформленого в установленому порядку.

Такі новації, на наше переконання, на часі, адже для України вкрай важливо забезпечити функціонування державних структур, недоцільно з боку державних службовців створювати перепони

на шляху провадження державної політики у час випробувань військовою агресією РФ проти України. Весь спектр державних послуг має своєчасно та оперативно надаватися громадянам України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За умов запровадженого на теренах України воєнного стану законодавство про працю зазнало суттєвих змін. Не залишилися осторонь новацій і державні службовці. На сторінках цієї наукової статті підвищену увагу авторки приділено дотриманню принципу патріотизму серед державних службовців в період загарбницької війни РФ проти України. У розвиток цього положення запропоновано внести зміни до абз. 1 п. 2 розділу II Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування і викласти його у наступній редакції: «Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування своєю поведінкою мають зміцнювати авторитет державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, утверджувати патріотичні настрої у перебігу провадження державної служби, а також позитивну репутацію державних органів та органів місцевого самоврядування». Також висловлено авторське бачення відміни профільного відбору на посаду державної служби у період дії воєнного стану. Окреслено потенційні ризики таких новацій та шляхи для їх подолання. У подальших наукових публікаціях авторка розвине перспективи дистанційної роботи державних службовців за умов воєнного стану.

Література

1. Лаврінченко О. В. Працівники органів внутрішніх справ України як учасники службово-трудових відносин: термінологічний аспект та шляхи вдосконалення спеціального законодавства про службу. Форум права. 2008. № 3. С. 286–304.
2. Панченко М. В. Теорія забезпечення гідної праці державних службовців України: монографія. Харків: Промарт, 2019. 440 с.
3. Іншин М. І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2005. 44 с.
4. Греков І. П. Особливості правового регулювання праці державних службовців: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 18 с.
5. Вапнярчук Н. М. Щодо визначення правового статусу державних службовців. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2008. № 40. С. 205–209.
6. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 29.05.2022).
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 29.05.2022).
8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

9. Луценко О.Є. Систематизація правил професійної етики державних службовців в Україні та міжнародні стандарти у цій сфері. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право. 2014. Вип. 29. Т. 1. С. 214–217.

10. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 р. № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

11. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

12. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

13. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

14. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14.03.2022 р. № 133/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

15. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 17.05.2022 р. № 341/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

16. Про внесення змін до Законів України «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про правовий режим воєнного стану» щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану: проект Закону України від 13.03.2022 р. № 7153. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73902 (дата звернення: 29.05.2022).

17. Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 р. № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

18. Деякі питання організації роботи працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2022 р. № 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

References

1. Lavrinenko O. V. Pracyvnyky orghaniv vnutrishnikh sprav Ukrajiny jak uchashnyky sluzhbovo-trudovykh vidnosyn: terminologichnyj aspekt ta shljakhy vdoskonalennja specialjnogho zakonodavstva pro sluzhbu. Forum prava. 2008. # 3. S. 286–304.

2. Panchenko M. V. Teorija zabezpechennja ghidnoji praci derzhavnykh sluzhbovciv Ukrajiny: monohrafiya. Kharkiv: Promart, 2019. 440 s.

3. Inshyn M. I. Problemy pravovogho rehuljuvannja praci derzhavnykh sluzhbovciv Ukrajiny: avtoref. dys. ... dokt. juryd. nauk. Kharkiv, 2005. 44 s.

4. Ghrekov I. P. Osoblyvosti pravovogho rehuljuvannja praci derzhavnykh sluzhbovciv: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk. Kharkiv, 2003. 18 s.

5. Vapnjarchuk N. M. Shhodo vyznachennja pravovogho statusu derzhavnykh sluzhbovciv. Visnyk Kharkivskogho nacionaljnogho universytetu vnutrishnikh sprav. 2008. # 40. S. 205–209.

6. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrajiny vid 10.12.2015 r. # 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

7. Pro osvitu: Zakon Ukrajiny vid 05.09.2017 r. # 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

8. Pro vyshhu osvitu: Zakon Ukrajiny vid 01.07.2014 r. # 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

9. Lucenko O. Je. Systematyzacija pravyl profesijnoji etyky derzhavnykh sluzhbovciv v Ukraini ta mizhnarodni standarty u cij sferi. Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu: Serija: Pravo. 2014. Vyp. 29. T. 1. S. 214–217.

10. Pro zatverdzhennja Zaghalnykh pravyl etychnoji povedinky derzhavnykh sluzhbovciv ta posadovykh osib miscevogho samovrjaduvannja: Nakaz Nacionaljnogho aghentstva Ukrajiny z pytanj derzhavnoji sluzhby vid 05.08.2016 r. # 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

11. Konstytucija Ukrajiny: Zakon Ukrajiny vid 28.06.1996 r. # 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

12. Pro pravovyy rezhyim vojennoqho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 r. # 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

13. Pro vvedennja vojennoqho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 r. # 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

14. Pro prodovzhennja stroku diji vojennoqho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.03.2022 r. # 133/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

15. Pro prodovzhennja stroku diji vojennoqho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17.05.2022 r. # 341/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

16. Pro vnesennja zmin do Zakoniv Ukrainy «Pro centralni orghany vykonavchoji vlady» ta «Pro pravovyy rezhyim vojennoqho stanu» shhodo zabezpechennja kerovanosti derzhavoj u umovakh vojennoqho stanu: proekt Zakonu Ukrainy vid 13.03.2022 r. # 7153. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73902 (data zvernennja: 29.05.2022).

17. Dejaki pytannja orghanizaciji roboty derzhavnykh sluzhbovciv ta pracivnykiv derzhavnykh orghaniv u period vojennoqho stanu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.04.2022 r. # 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

18. Dejaki pytannja orghanizaciji roboty pracivnykiv sub'ektiv ghospodarjuvannja derzhavnogho sektoru ekonomiky na period vojennoqho stanu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.04.2022 r. # 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennja: 29.05.2022).

УДК 347.77.01

Барданова Анастасія Олександрівна
студентка

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Барданова Анастасия Александровна
студентка

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Bardanova Anastasiia

Student of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник:

Теремцова Ніна Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент

Навчально-науковий Інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-5-8052

ІНШЕ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

TOPICAL ISSUES OF PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

Анотація. Стаття присвячена актуальному питанню захисту прав інтелектуальної власності. Аналізуються українське та європейське законодавство. Висвітлюються головні теоретичні та практичні проблеми, що пов'язані з охороною інтелектуальної власності. Відображаються головні правові аспекти та їх ролі у вирішенні поставлених проблем, а також надається порівняльний аналіз права інтелектуальної власності та речового права. Дано характеристику тенденції правового розвитку інституту інтелектуальної власності, а також можливості вдосконалення та новачі за допомогою оновленого механізму щодо захисту права. Охоплено перспективи розвитку юридичної техніки в сфері захисту інтелектуальної власності, запропоновано деякі нововведення, зокрема страхування інтелектуальної власності, а також визначено їх роль та основні напрямки роботи над ними.

За результатами аналізу наукових матеріалів розглянуто проблему судового захисту права інтелектуальної власності крізь національні та міжнародні судові органи, порівняння їх повноважень та можливостей в аспекті рекомендацій міжнародних організацій, зокрема ВОІВ (Всесвітньої організації інтелектуальної власності). Здійснено порівняння за головними аспектами понять захисту речового права та права інтелектуальної власності, на підставі яких розглядаються відмінності та правові аспекти їх використання.

Виокремлено можливі негативні та позитивні сторони охорони права інтелектуальної власності за чинним законодавством України та можливості приведення його до норм права ЄС, що потенційно важливо через імовірний вступ України до Європейського Союзу.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, механізм захисту інтелектуальної власності.

Аннотация. Статья посвящена вопросам освещения защиты прав интеллектуальной собственности. Анализируются украинское и частично европейское законодательство. Освещаются основные теоретические и практические проблемы,

связанные с охраной интеллектуальной собственности. Выделяются главные правовые аспекты и их роль в решении поставленных проблем, а также сравнение права интеллектуальной собственности и вещественного права. В данной статье охарактеризованы тенденции правового развития института интеллектуальной собственности, а также возможности его усовершенствования и прогнозирования с помощью обновленного механизма защиты. Охвачены перспективы развития юридической техники в сфере защиты интеллектуальной собственности, предложены некоторые нововведения, в частности, страхование интеллектуальной собственности, а также определена их роль и основные направления работы над ними.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, авторское право, механизм защиты интеллектуальной собственности.

Summary. The article is devoted to the issues of coverage of intellectual property protection. Ukrainian and partially European legislation is analyzed. The main theoretical and practical problems related to the protection of intellectual property are highlighted. The main legal aspects and their role in solving the problems are highlighted, as well as a comparison of intellectual property law and property rights. This article describes the trends in the legal development of the institution of intellectual property, as well as the possibility of its improvement and acceleration through an updated mechanism for its protection. Prospects for the development of legal techniques in the field of intellectual property protection are covered, some innovations are proposed, in particular, insurance of intellectual property, as well as their role and main directions of work on them.

The article considers the problem of judicial protection of intellectual property rights through national and international judicial bodies, comparison of their powers and capabilities in terms of recommendations of international organizations, including WIPO. A comparison was made on the main aspects of the basic concepts and concepts of protection of property rights and intellectual property rights, on the basis of which differences and legal aspects of their use are considered.

Possible negative and positive aspects of protection of intellectual property rights under the legislation of Ukraine and the possibility of bringing it into line with European legislation, which is potentially important due to the likely accession of Ukraine to the European Union.

Key words: intellectual property, copyright, intellectual property protection mechanism.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичним завданням. Із розвитком інформаційних технологій нематеріальні активи стали займати більш важливу роль серед усіх активів. Разом із цим вони почали потребувати вдосконалення нормативно-правової бази, спрямованої на їх регулювання та захист. До того ж, основна проблема полягала і полягає в тому, що нематеріальні активи, в тому числі і інтелектуальна власність, не є майном і їхнє правове забезпечення й механізм захисту мають бути пропрацьовані із застосуванням досконалої юридичної техніки. Зокрема, в Україні для таких цілей було формально створено Вищий суд із питань інтелектуальної власності, однак у ньому не було проведено жодного засідання через суперечку нормативних актів та припинення роботи Вищої кваліфікаційної комісії.

З урахуванням економічних та політичних процесів, які відбулися та відбуваються в Україні за останні 20 років, можна стверджувати, що законодавство та механізм захисту в сфері інтелектуальної власності значно вдосконалено у зв'язку з необхідністю дотримання міжнародних та європейських стандартів. Однак, на практиці існують певні проблеми, які можуть ускладнити життя фізичним і юридичним особам, які впроваджують свою діяльність в Україні і потребують правового

забезпечення використання і захисту майнових і немайнових прав інтелектуальної власності, а також уповільнити процес вступу України в ЄС.

Водночас, саме існування права на інтелектуальну власність нашою думкою: «а чи можна застосовувати до неї застарілі принципи римського права власності; чи можна закріпити в нормативних актах таке саме бачення безроздільного панування особи над інтелектуальною власністю, як над певним матеріальним об'єктом, враховуючи такі її особливості, як мета (задоволення суспільних потреб) та можливість вплинути на велику кількість людей та суспільно-економічний прогрес в цілому». З цієї проблеми випливає і наступна: важливість правового регулювання та системи покарань у сфері інтелектуальної власності в Україні, адже вона є порівняно новоствореною і закономірності, передбачені для об'єктів матеріального світу, не можуть бути застосовані до даного виду власності. Якщо усі питання в даній сфері будуть ефективно урегульовані із використанням високої юридичної техніки, логіки та певних особливостей даного виду прав власності, то це буде мати синергетичний ефект: як економічне зростання, зокрема приплив інвестицій, так і покращення міжнародного іміджу України взагалі. Про це також зазначає і Верховний Суд України у своєму Узагальненні від 01.01.2006 щодо

застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності статей 51-2, 164-9 КпАП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, де започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячено дану статтю. При написанні наукової статті за основу взято праці Ходаківського Є. І. [2], Цибульова П. М. [3], Тріски Н. І. [5]. Зокрема, вищенаведені науковці в своїх працях розглядають поняття інтелектуальної власності, вплив політичних та економічних чинників на розробку нормативної бази, набуття прав на інтелектуальну власність та їх захист.

Варто також відзначити таких дослідників інтелектуальної власності, як Антонов В. М. [20] та Андрощук Г. О. [16], [17], [18], [19], які надзвичайно майстерно оперують зі статистичними даними та звертають увагу на найважливіші аспекти в даній сфері.

Формулювання цілі статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення поняття механізму захисту інтелектуальної власності, специфіка її правового регулювання та визначення основних теоретичних та практичних проблем у сфері її захисту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інтелектуальна власність — це майнові та/або немайнові права на результат творчої, інтелектуальної, виробничої, літературної та художньої діяльності. Як зазначає науковець Ходаківський Є. І. [2], власністю в даному випадку є не сама діяльність або її результат, а права на це.

У статті 418 Цивільного кодексу України [1] подано більш загальне визначення права на інтелектуальну власність, зокрема в даному джерелі зазначено, що це є права на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом.

Цивільний кодекс України [1] виділяє певні категорії прав на інтелектуальну власність, які висвітлені у главах Книги четвертої цього кодексу, зокрема виділяється авторське право і суміжні права, право на об'єкти промислової власності, право на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. Варто зазначити, що авторське право охороняє не конкретну ідею, а форми її вираження. Не можна не сказати, що якщо на об'єкти промислової власності можуть бути видані патенти, як дозвіл на комерційне використання і підтвердження прав особи на певний об'єкт, то авторське

право автоматично поширюється на музичні, літературні, художні, фотографічні та інші твори, комп'ютерні програми, переклади, бази даних без будь-яких формальностей, як зазначено в ч. 1 статті 437 Цивільного кодексу [1]. Однак, як зазначає Пленум Верховного Суду України в п. 18 своєї Постанови «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав від 04.06.2010 № 5», твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми з урахуванням суті твору (зокрема, письмової форми, електронної форми, речової форми). Особливістю авторського права також є те, що воно не поширюється на певну групу об'єктів, зокрема національна символіка, акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування та прес-інформація.

Порівняння права на інтелектуальну власність та речового права.

Основною проблемою захисту інтелектуальної власності є її ключові відмінності від речового права. Зокрема, такою є наявність у права інтелектуальної власності двох груп прав — майнових та немайнових. До першої групи входить традиційна тріада (ч. 1 ст. 317 Господарського кодексу України) — право володіти, право користуватися, право розпоряджатися, а до другої — право на авторство, право на недоторканність твору, право на збереження репутації автора та інші. У таблиці 1 вказані основні відмінності та спільні аспекти права інтелектуальної власності та речового права.

Характеристика і проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні в контексті аналізу українського законодавства та способи їх вирішення. Інтернет — піратство як один з найбільш поширених видів правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Порушення права інтелектуальної власності — це протизаконні дії з привласнення немайнових та майнових прав на неї, а також протизаконне використання об'єктів даного права з метою отримання матеріальної вигоди. Дане порушення спричиняє різні види відповідальності, зокрема кримінальну (ст. 176, ст. 177, ст. 229 Кримінального кодексу України), цивільно-правову (ст. 431 Цивільного кодексу), адміністративну (статті 51² 164⁹ 164¹³ КУпАП).

Інститут відповідальності за порушення права інтелектуальної власності описаний також у профільних законах за категоріями інтелектуальної власності, зокрема в таких джерелах, як «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону

Таблиця 1

Порівняння права на інтелектуальну власність та речового права

Право на інтелектуальну власність	Речове право
Об'єкти можуть використовуватись необмеженим колом осіб	Обмежене коло осіб, які можуть користуватися об'єктами
Можна використовувати об'єкти такої власності без дозволу власника в установленому законом порядку	Не можна використовувати об'єкти речового права без дозволу власника
Не завжди можна повернути назад	Можна легко повернути назад
Особливий характер обміну (при обміні ідеями у обох суб'єктів обміну лишається по 2 ідеї)	Звичайний характер обміну (при обміні речами у суб'єктів обміну лишається по одній речі)
Включає в себе як майнові, так і немайнові права	Виключно майновий характер прав
Є можливість відчужити тільки майнові права, немайнові можна відчужити не всі (наприклад, статус автора, право на присвоєння авторського імені твору)	Є можливість відчуження усіх речових прав
Може виникнути навіть без державної реєстрації (наприклад, авторське право)	Потребує державної реєстрації для визнання
З переходом права власності на річ право інтелектуальної власності НЕ переходить до нового власника	З переходом права власності на річ в законному порядку новий власник може користуватися усіма майновими правами на неї
Автоматичний перехід певних майнових прав, зокрема права на використання об'єкту, до будь-якої особи при припиненні чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 467 Цивільного кодексу України)	Автоматичного переходу майнових прав немає (зокрема, відумерла спадщина переходить у власність територіальної громади виключно після визнання її відумерлою в судовому порядку (ч. 3 ст. 1277))
Можливість безкоштовного використання іншими особами передбачена законом	

Джерело: авторська розробка

прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та інших.

Зокрема, в законі «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що піратство у сфері авторського права, тобто опублікування, відтворення і розповсюдження контрафактних примірників творів є незаконним. На момент 29 квітня 2020 року Торговельне представництво США у своїй щорічній Спеціальній доповіді 301 про адекватність і ефективність захисту прав інтелектуальної власності торгових партнерів назвало Україну серед найбільш «піратських» країн світу, що сигналізує про те, що в Україні рівень захисту інтелектуальної власності є недостатнім. Зокрема, в доповіді виділяються такі проблеми, як:

- не зовсім прозора система управління розподілу роялті;
- широке використання програмного забезпечення без ліцензії;
- відсутність ефективних засобів боротьби із масовими порушеннями авторського права в мережі Інтернет.

Однак, у Спеціальній доповіді 301 Торговельного представництва США, опублікованій наприкінці квітня 2022 року, було зазначено, що в усіх цих трьох напрямках Україна досягла прогресу в минулому році, активно співпрацюючи з іно-

земними партнерами. Втім, на превеликий жаль, цього року Україну знято з нагляду через вторгнення РФ, про що також зазначено в документі.

Незважаючи на зазначений у Спеціальній доповіді 301 Торговельного представництва США, в Україні все ще не блокують масово сайти з контентом, що напряду порушує авторське право, про що свідчить кількість справ проти Інтернет — піратства, зокрема в судовому реєстрі їх усього 5, усі з яких порушені фізичними або юридичними особами, а не державою. Також відсутній механізм швидкого блокування сайтів-порушників без їх подальшого відновлення. Зокрема, в кримінальному праві він існує, однак це не заважає сайтам знов відкриватись, незважаючи на кримінальну відповідальність. Ще одним недоліком такої ситуації є те, що, по суті, до відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності притягається тільки адміністратор ресурсів, на яких відбувається правопорушення, а не приватний користувач, тому попит на перегляд і завантаження об'єктів, захищених правом інтелектуальної власності, продовжує існувати і навіть росте. До того ж, через порівняно невеликі заробітні плати, легкий режим доступу і відсутність покарання для спостерігачів «піратських» сайтів українці нехтують авторським правом і продовжують регуляр-

но його порушувати. Варто зазначити про досвід Німеччини в даній сфері, яка в аналогічному за тематикою українському «Законі про авторське право» дозволяє відслідковувати порушників, тобто осіб, які будь-яким чином порушують авторське право, за унікальною ай-пі адресою пристроїв, яку надає провайдер. Після протиправних дій може пройти певний час і порушнику прийде штраф на пошту за адресою точки доступу, з якої було здійснене правопорушення. Такий самий механізм захисту можливо впровадити в Україні. Це дозволить, як збільшити надходження в бюджет, так і надати більше засобів захисту від Інтернет — піратства.

Проблема Вищого суду з питань інтелектуальної власності як недосконалість механізму захисту інтелектуальної власності.

Ідея створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності або, на той час, ідеї створення патентного суду, як способу ефективного захисту прав інтелектуальної власності, була зазначена ще в Концепції розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014. Даний проект став особливо актуальним, коли Україна підписала асоціацію з ЄС і почалося реформування усіх державних сфер, зокрема і судового захисту інтелектуальної власності. Вищий суд з питань інтелектуальної власності був створений у вересні 2017 року указом Президента. Він мав розвантажити господарські суди від справ з права інтелектуальної власності, підвищити якість судової практики та гарантувати її єдність.

За Законом України «Про судоустрій і статус суддів» Вищий суд з питань інтелектуальної власності є постійно діючим спеціалізованим судом у системі судоустрою України. Саме його створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності наблизило Україну до провідних західноєвропейських держав. Варто зазначити, що даний суд дійсно комплектувався специфічним чином, відмінним від інших. Зокрема, в даному суді 21 вакантна посада, право на зайняття якої мають виключно особи, що мають досвід у сфері захисту права інтелектуальної власності. З цього можна окремо виділити важливу ознаку судового захисту права інтелектуальної власності — професійність, що означає доступ до повноважень виключно особами, що мають належні кваліфікаційні ознаки (наприклад, відповідно до норм ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», одними із кваліфікаційних вимог щодо кандидатів визнаються: має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного

повіреного) щонайменше п'ять років; має стаж роботи на посаді судді щодо розгляду справ у галузі права інтелектуальної власності щонайменше три роки; має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років). Такі органи мають утворюватись відповідно до вимог та за сприянням VOIB (Всесвітня організація інтелектуальної власності). Ця установа допомагає судовим органам шукати відповіді на нові правові питання, що нерідко виникають у результаті суперечок у галузі інтелектуальної власності в умовах технічних реалій, що стрімко змінюються. Наприклад, можна говорити про Суд з питань інтелектуальної власності Великої Британії, що був створений, і відповідно, має судову і правозастосовну практику. Ним розглядаються справи (підсудність справ суду), пов'язані зі спорами щодо інтелектуальної власності, зокрема: зареєстровані зразки, патенти, зареєстровані торгові марки, авторські права, інші права інтелектуальної власності. В порівнянні, Вищий суд з питань інтелектуальної власності буде розглядати справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема: справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси.

Таким чином, порівнюючи повноваження судів, можемо говорити про відповідність між повноваженням українського суду та одного із судів, що створений відповідно до норм міжнародного законодавства (VOIB). Отже, говорячи про законодавчу регламентацію — підсудність справ регламентована на високому рівні, проте, підсумовуючи, можна виділити одну фундаментальну проблему — фактично протягом 5 років суд так і не зміг розпочати свою роботу через законодавчі невідповідності, а також неможливості проведення процедур відбору суддів через законодавчі обмеження ЗУ «Про судоустрій і статус суддів». Така ситуація суттєво сповільнює прогрес нормотворчості та удосконалення судової практики у галузі права інтелектуальної власності, а також знижує якість судового розгляду справ у цій сфері.

Страховання інтелектуальної власності в Україні та світі як один із дієвих механізмів її захисту.

Страховання інтелектуальної власності отримало популярність у Західній Європі та США ще наприкінці минулого століття, адже із розвитком технологій люди зрозуміли, що інтелектуальна власність є не менш цінним за золото та землю

і цей вид нематеріальних активів теж потрібно захистити як нормативно, так і фінансово. Даний вид страхування призначений для мінімізації фінансових ризиків при взаємодії з об'єктами інтелектуальної власності. Зокрема, можна виділити два основних підвиди такого страхування, класифікованих за їхніми суб'єктами: страхування прав власника (або страхування фінансових ризиків) та страхування відповідальності. Перший підвид стосується осіб, які є правовласниками і потребують захисту переважно майнових прав. Зокрема, це може бути страхування певних фінансових ризиків, які могли бути завдані втратою майна або інформації; захист від збитків, спричинених контрафактним виробництвом або появою схожої продукції на ринку, виробництво якої засновується на інших правах ніж у суб'єкта або навіть страхування від змін в законодавстві у сфері інтелектуальної власності. Другий підвид, а саме страхування відповідальності, стосується захисту суб'єкта при поданні позову про порушення прав на об'єкт інтелектуальної власності, які належать третім особам. Особливістю другого підвиду є те, що страховик у даному випадку захищає права як правовласника, так і того, хто їх порушив, покриваючи витрати, тобто усі залишаються у виграші.

Найбільше страхування інтелектуальної власності закордоном використовується як компенсація при позовах: як для витрат, пов'язаних із судовим позовом щодо особи, яка порушила виключні права страхувальника, так і для розходів щодо покриття витрат при позові щодо страхувальника про порушення ним виключних прав третіх осіб. В Україні ж з усіх перелічених послуг, перелік обмежується страхуванням судових витрат у позовах про плагіат, неотримання роялті за ліцензійними та авторськими угодами, а також шкоди.

Проте, щодо ситуації страхування інтелектуальної власності в Україні, то вітчизняні страховики рідко беруться за подібний вид страхування, адже стикаються з рядом проблем, починаючи від визначення страхового тарифу при відсутності статистики попередників щодо ймовірності настання страхового випадку. На додачу, ситуація ускладнюється тим, що права інтелектуальної власності можуть бути не тільки майновими, а й немайними, що суттєво ускладнює оцінку такої власності, а значить і визначення страхової премії та умов страхового договору. Також поганим фоном для розвитку подібного виду страхування в Україні є нерозвиненість ринку інтелектуальної власності, а також законодавства, яке регулює його

обіг. З боку держави необхідно покращити правове регулювання питань у цій сфері, запровадити певні пільги для таких страховиків, а також більше співпрацювати із закордонними партнерами, які очевидно мають більше досвіду в галузі права інтелектуальної власності. Такі заходи покращать інвестиційний клімат в країні, збільшать довіру іноземних інвесторів, а також підвищать як кількість страховиків, так і бізнесів, пов'язаних певним чином з правом інтелектуальної власності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, механізм захисту права інтелектуальної власності є сукупність заходів, спрямованих на захист цього права і превенцію його порушення. Його специфіка полягає в тому, що інтелектуальна власність не завжди є матеріальною і не всі дії з, до прикладу, користування нею можна розуміти як порушення виключних прав на неї. Основними елементами механізму захисту права інтелектуальної власності в Україні є Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності, профільні закони та інші засоби, які будь-яким чином протидіють порушенню даного права. Позитивними факторами даного механізму наразі є його стрімкий розвиток через постійну взаємодію України з іноземними, зокрема західноєвропейськими, партнерами і проведення заходів, спрямованих на встановлення відповідності українських систем захисту права інтелектуальної власності до світових. Однак, не можна також не зазначити про його недоліки, зокрема нестача вітчизняного досвіду і фахівців, недосконалість законодавства, що зменшує довіру інвесторів, а також національний менталітет, що зумовлює зневагу до прав інтелектуальної власності в особливо великих розмірах. Рішення даної проблеми лежить в подальшому реформуванні судових органів, зокрема запуск Вищої кваліфікаційної комісії та швидкий відбір кандидатів на посади до Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності, внесення поправок в нормативно-правові акти, зокрема встановлення відповідальності за порушення авторських прав в Інтернеті, та створення сприятливого економічного клімату для бізнесу і страхових компаній в даній сфері. Перспективами подальших наукових досліджень можуть бути такі проблемні питання, як запуск та забезпечення ефективної роботи Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності та його подальше реформування, удосконалення механізму захисту права інтелектуальної власності та інше.

Література

1. Цивільний Кодекс України: Офіційний текст [Текст] / Міністерство юстиції України. К.: Юрінком Інтер, 2004. 464 с. 7000 пр. ISBN 966-667-135-2
2. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти [Текст] навч. посіб. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 276 с.
3. Цибульов П. М. Комерціалізація результатів науково-дослідних робіт / П. М. Цибульов. URL: [http:// www.ttb.kpi.ua](http://www.ttb.kpi.ua).
4. Тофіло А. В. Набуття прав інтелектуальної власності: навчальний посібник / А. В. Тофіло, О. Д. Левічева. К.: Держ. ін-т інтел. власн., 2008. 300 с.
5. Тріска Н. І. Проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні / Н. І. Тріска. URL: <http://www.nauka.kushnir.mk.ua>.
6. Ідріс К. Інтелектуальна власність — потужний інструмент економічного зростання [Текст]: [пер. з англ.] / К. Ідріс. К.: Укрпатент, 2006. 372 с. 2000екз. ISBN 966-8381-27-0 (в пер.).
7. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С. О. Довгий, В. О. Жаров, В. О. Зайчик та ін. К.: Форум, 2002. 319 с.
8. Охорона та захист прав інтелектуальної власності. URL: <http://www.do.vuzlib.com>
9. Карпаніна К. В. Окремі аспекти обліку нематеріальних активів за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. / К. В. Карпаніна. URL: <http://www.sworld.com.ua>
10. Коваль У. О. Проблеми дотримання авторських та суміжних прав при здійсненні підприємницької діяльності. Інтелектуальна власність та інновації в контексті формування стратегії розвитку малого і середнього бізнесу: Матеріали конференції / У. О. Коваль. Л.: Львівтехнополіс, 2006. 103 с.
11. Захист прав інтелектуальної власності в контексті вступу до СОТ / Навч. Посібник за ред. Пятницького В. Т. К.: UEPLAST, K.I.C. УАЗТ, 2004. 736 с.
12. Зінов В. Проблеми комерціалізації результатів досліджень і розробок // Інтелектуальна власність. 2000. № 3. С. 35–42.
13. Плахова Т., Перспективи страхування інтелектуальної власності [Текст] / Т. Плахова // ИС. Промышленная собственность. 2006. № 9. С. 43. 8600 пр. ISSN 0201-7067
14. Голіцин Д. Актуальні проблеми захисту авторського права в мережі Інтернет / Д. Голіцин // Юридичний журнал «Юстиніан». 2005. № 5. URL: <http://www.justinian.com.ua>
15. Александров Д. Питання законодавчого закріплення методики оцінки об'єктів інтелектуальної власності при купівлі-продажу цілісних майнових комплексів / Д. Александров // Підприємництво, господарство і право. 2007. № 3. С. 64–67.
16. Андрощук Г. А. Раціоналізаторська діяльність за кордоном / Г. А. Андрощук // Інтелектуальна власність. 2003. № 4. С. 29–34.
17. Андрощук Г. А. Раціоналізаторська пропозиція як об'єкт промислової власності: проблеми регулювання / Г. А. Андрощук // Інтелектуальна власність. 2006. № 4. С. 37–44.
18. Андрощук Г. А. Товарні знаки і захист від недобросовісної конкуренції / Г. А. Андрощук // Конкуренція. 2004. № 3 (12). С. 48.
19. Андрощук Г. О. Економіко-правовий аналіз регулювання відносин у сфері службового винахідництва / Г. О. Андрощук // Наука та інновації. 2012. Т. 8. № 1. С. 89–111.
20. Антонов В. М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право (2-е вид., стереотип.) / В. М. Антонов. К.: КНТ, 2006. 520 с.
21. 2022 Special 301 Report // Office of the United States Trade Representative. 2022. URL: <https://ustr.gov>

References

1. Cyvilnyj Kodeks Ukrainy: Oficijnyj tekst [Tekst] / Ministerstvo justyciji Ukrainy. K.: Jurinkom Inter, 2004. 464 s. 7000 pr. ISBN 966-667-135-2
2. Khodakivskij Je. I. Intelektualna vlasnistj: ekonomiko-pravovi aspekty [Tekst] navch. posib. / Je. I. Khodakivskij, V. P. Jakobchuk, I. L. Lytvynchuk K.: «Centr uchbovoi literatury», 2014. 276 s.
3. Cybuljov P. M. Komercializacija rezuljtativ naukovy-doslidnykh robit / P. M. Cybuljov. URL: [http:// www.ttb.kpi.ua](http://www.ttb.kpi.ua)
4. Tofilo A. V. Nabuttja prav intelektualjnoi vlasnosti: navchalnyj posibnyk / A. V. Tofilo, O. D. Ljeviceva. K.: Derzh. in-t intel. vlasn., 2008. 300 s.

5. Triska N.I. Problemy zakhystu intelektualnoji vlasnosti v Ukraini [Elektronnyj resurs] / N.I. Triska. URL: <http://www.nauka.kushnir.mk.ua>.
6. Idris K., Intelektualna vlasnistj — potuzhnyj instrument ekonomichnogho zrostannja [Tekst]: [per. z angl.] / K. Idris. K.: Ukrapatent, 2006. 372 s. 2000 ekz. ISBN 966-8381-27-0 (v per.).
7. Okhorona intelektualnoji vlasnosti v Ukraini / S.O. Dovghyj, V.O. Zharov, V.O. Zajchuk ta in. K.: Forum, 2002. 319 s.
8. Okhorona ta zakhyst prav intelektualnoji vlasnosti. URL: <http://www.do.vuzlib.com>
9. Karpanina K. V. Okremi aspekty obliku nematerialnykh aktyviv za nacionalnymy ta mizhnarodnymy standartamy bukhghalterskogho obliku / K. V. Karpanina. URL: <http://www.sworld.com.ua>
10. Kovalj U.O. Problemy dotrymannja avtorsjkykh ta sumizhnykh prav pry zdijsnenni pidpryjemnyckoji dijalnosti. Intelektualna vlasnistj ta innovacii v konteksti formuvannja strateghiji rozvytku malogho i serednjogho biznesu: Materialy konferenciji / U.O. Kovalj. L.: Ljvivtekhnpolis, 2006. 103 s.
11. Zakhyst prav intelektualnoji vlasnosti v konteksti vstupu do SOT / Navch. Posibnyk za red. Pjaternyckogho V. T. K.: UEPLAST, K.I.S. UAZT, 2004. 736 s.
12. Zinov V. Problemy komercializaciji rezul'tativ doslidzhenj i rozrobok // Intelektualna vlasnistj. 2000. # 3. S. 35–42.
13. Plakhova T., Perspektyvy strakhuvannja intelektualnoji vlasnosti [Tekst] / T. Plakhova // YS. Promyshlennaja sobstvennostj. 2006. #9. S. 43. 8600 pr. ISSN 0201-7067
14. Gholicyn D. Aktualni problemy zakhystu avtorskogho prava v merezhi Internet [Elektronnyj resurs] / D. Gholicyn // Jurydychnyj zhurnal «Justynian». 2005. #5. URL: <http://www.justinian.com.ua>
15. Aleksandrov D. Pytannja zakonodavchogho zakriplennja metodyky ocinky ob'ektiv intelektualnoji vlasnosti pry kupivli-prodazhu cilisnykh majnovykh kompleksiv / D. Aleksandrov // Pidpryjemnyctvo, ghospodarstvo i pravo. 2007. # 3. S. 64–67.
16. Androshhuk Gh. A. Racionalizatorsjka dijalnistj za kordonom / Gh. A. Androshhuk // Intelektualna vlasnistj. 2003. # 4. S. 29–34.
17. Androshhuk Gh. A. Racionalizatorsjka propozycja jak ob'jekt promyslovoi vlasnosti: problemy rehuljuvannja / Gh. A. Androshhuk // Intelektualna vlasnistj. 2006. # 4. S. 37–44.
18. Androshhuk Gh. A. Tovarni znaky i zakhyst vid nedobrosovisnoji konkurenciji / Gh. A. Androshhuk // Konkurencija. 2004. # 3 (12). S. 48.
19. Androshhuk Gh. O. Ekonomiko-pravovyj analiz rehuljuvannja vidnosyn u sferi sluzhbovogho vynakhidnyctva / Gh. O. Androshhuk // Nauka ta innovaciji. 2012. T. 8. # 1. S. 89–111.
20. Antonov V. M. Intelektualna vlasnistj i komp'juterne avtorsjke pravo (2-e vyd., stereotyp.) / V. M. Antonov. K.: KNT, 2006. 520 s.
21. 2022 Special 301 Report // Office of the United States Trade Representative. 2022. URL: <https://ustr.gov>

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

№ 5(51)

Головний редактор — *Курило В.І.*

Київ 2022

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38 (044) 222 58 89

Контактний телефон: +38 (067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 15.06.2022. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 10,23. Тираж 100. Заказ № 220.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20, м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.